

ISSN 2217-2017
UDK 82

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Година XII Број 29

јули – децембар 2021

Алма

ИЗДАВАЧ

Алма

Молерова 62-А, Београд

011/2437-204

www.alma.co.rs

www.alma.rs

УРЕДНИШТВО

Ђорђе Оташевић

(главни уредник)

Милутин Ђуричковић

Милица Јефтимијевић

Лилић

КОРИЦЕ

Дејана Јовановић

ФОТОГРАФИЈА

Manfred Richter

ШТАМПА

„Алма“, Београд

Књижевни преглед излази два пута годишње, у два издања – штампаном и електронском.

Имејл адреса: knjizevnipregled@yahoo.com

Претплата за 2022. годину (за штампано издање): 1.700 динара. Текући рачун: 205-39745-66 код Комерцијалне банке, Београд. Код претплате ставити назнаку „За Књижевни преглед“.

САДРЖАЈ

САГЛЕДАВАЊА

Стефан Елезовић: <i>Говор пјесника о празници</i>	6
---	---

О КЊИГАМА

Богомир Ђукић: ПРИРОДА И КАРАКТЕР ПЈЕСНИШТВА ПАУНА ПЕТРОНИЈЕВИЋА (<i>Стилски преплети метафоре и природе</i> , Милован Гочманац)	18
Милијан Деспотовић: РОМАНСИРАНИ ПУТ КРОЗ ВРЕМЕ (<i>Чистач ципела</i> , Данко Стојнић)	24
Тамара Скроза: ВОЈВОЂАНСКИ ХАИКУ РОЂЕНОГ БОКЕЉА (<i>Блогореја</i> , Душко Секулић)	28
Милутин Ђуричковић: ОБРИСИ МЕТАФИЗИКЕ (<i>Сунчева светлост и месо</i> , Даниел Левенте Пал)	30
Дајана Лазаревић: НОЋИ ВУЧЈЕГ ЗОВА ИЛИ ОДСЈАЈ СВЕТА У ДУШИ ПЕСНИКА (<i>Ноћи вучјег зова</i> , Анђелко Заблаћански)	32
Дајана Лазаревић: ШАПТАЈ ИЗ ВЕКОВА ДАЛЕКИХ (<i>Часни сонети</i> , Обрен Ристић)	35
Миладин Берић: ХРОНИКА СВЕОПШТЕГ ПОМРАЧЕЊА (<i>Златне резерве</i> , Динко Османчевић)	39
Бојан Рајевић: СИЗИФОВЕ РИЈЕЧИ У КАМЕНУ (<i>Сизифове фусноте</i> , Бранко Вуковић)	43

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Александра Сана Зубић: <i>Ивонин опроштај</i>	49
Гордана Јеремић: <i>Предраг: Дијагноза F.2019</i>	51
Саша Недељковић: <i>Без страсти</i>	53
Станимир Трифуновић: <i>Нулти случај</i>	55
Даниел Левенте Пал: <i>Сунчева светлост и месо</i>	57

Пеко Лаличић: <i>Завођење демократије</i>	59
Милан Тодоров: <i>Изабрани афоризми</i>	61

ИЗ РУКОПИСА

Рини Асих Сасарни	64
Данијела Божичковић: <i>Танго се најлепше плеше с омчом око врата</i>	65
Иво Мијо Андрић: <i>Прст судбине</i>	71
Јарослав Комбиљ: <i>Мали апокриф</i>	81
Александар Чотрић: <i>Прекрајање историје</i>	82

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Даниел Левенте Пал: <i>Борилачки клубови</i> (Превела Јоланка Ковач)	85
Ивајло Диманов: <i>Таверна богова</i> (Превео Милан С. Димитријевић)	88
Олександр Ушкалов: <i>***</i> (Превео Јарослав Комбиљ)	89
Џонка Христова: <i>Хаику</i> (Превео Милан С. Димитријевић)	85
Ирена Цилик: <i>Остварени сан</i> (Превео Јарослав Комбиљ)	86
Ихор Сичовик: <i>Чеп од шампањца</i> (Превео Јарослав Комбиљ)	87

РАЗГОВОРИ

Душан Видаковић: <i>Кад се гаси свјетлост, гаси се свијет</i> (разговор са песникињом Олгом Лалић Кровицком)	97
---	----

САГЛЕДАВАЊА

Данко Стојнић: „Она изгледа срећна“ (2021)

Стефан Елезовић

ГОВОР ПЈЕСНИКА О ПРАЗНИНИ; НАГОВЈЕШТАЈИ БРАНКА МИЉКОВИЋА И МИРОСЛАВА АНТИЋА О ТАМИ КОЈА ОКРУЖУЈЕ ВАТРУ

Умјесто увода

Инспирација за текст који слиједи проистиче из Попине прве пјесничке збирке „Кора“. Попино слово о празнини нашао сам подударним, преклапајућим са оним што се може пронаћи у пјесмама Мирослава Антића и Бранка Миљковића. Говор о празнини, освјештавање карактера непросторности и несаопштивости оностраности у великој мјери је закупило поменуто писце. Оно о чему су они нашли начина да говоре јесте постојаност одношења бића спрам празнине, јесу алузије краја садржане у свијести. Међу редовима појединих пјесама ова два пјесника садржане су и цртице о есенцији ништавила, о њеној супстанцијалности у материјалном. Та онострана иматеријална бесконачност двоструко је присутна код бића; кроз његову усмјереност, тежњу и покрет, и кроз садржаност у њему (бићу). Стално наговјештена смрт, непостојећа запућеност ка ништавилу у значајној мјери одређује и животност бића. Ватра, пламен, о којем пишу Миљковић и Антић, јесте у извјесном смислу антиципација мрака, празнине. Биће негира смрт властитом игром, занесеношћу, својим залагањем (настојањем), својом унесеношћу у трајање и бивање. Поменути пјесници препознају ту гласовиту живост као заглушивање смрти, као гест контрапролазности. Величина подвига којег су се прихватили Миљковић и Антић је несвакидашња, њен резултат је говор о несаопштивом, о неизрецивом путем наговјештаја на које упућује егзистенција. Написано на ових неколико страница не може ни изблиза приближити сву поступност, комплексност и сликовитост Миљковићевог или Антићевог приступања оностра-

ном, али је, надам се, прикладно за потицање интересовања за изнимност подвига као што је описивање беспризорности у стиховима.

Говор о празнини

У својим записима о пјесништву, у својој првој пјесничкој збирци „Кора“, Васко Попа се позабавио, на врло оштроуман начин, ријечима и поезијом. Попа говори празнини обраћајући се пјеснику, или обраћа се пјеснику као да се налази пред празнином. На питање коме то пјесник говори, Попа одговара себи пјеснику, пјеснику којег у себи садржи пред собом; „Говориш зиду. Говориш мраку, говориш у мрак. Говориш ватруштину. Говориш ругобама из својих ружних снова. Говориш својој смрти. Говориш Њеној смрти, говориш смрти. водурина. Говориш празнини, говориш у празно.“¹ Празнина, ништавило је подручје ка којем се пјесник устремио. Васков пјесник, Васко као пјесник, усредсредило се на празнину, на скончавање на нестанак, иако је неспреман да у потпуности разумије шта тај нестанак значи, шта значи та празнина у тренутку постојања. Ријечи се вежу за познате предмете, и оне предмете које познатом наликују. Празнина, пак, нити је појава, нити је стање, нити је глагол, нити именица. Она је несклона ријечима, немушта, непричљива, далека искуству и стога неизговорива, неразговјетна. Празнина код В. Попе нема људска обиљежја, није антропоморфна и блиска простирању, а ријечи су простор људски, мјесто испољавања, несметаног ширења, али нефизичког ширења. „Ти не можеш из својих речи,“ каже Попа, „које, ма како их ти употребљавао, остају људске. Свачије, дакле. Друга је, наравно, ствар зашто ти уопште говориш са свим оним што си, малочас, набројао. Зашто Прво, зато што ти се реч сама отме из грла када се са свом том силом судари. Друго, зато што ти се чини да одговоре на питања, која ти дане пију и ноћи једу, не треба тражити заобилазним путем. Под водом си Питаш воду. У ватри си Питаш ватру. Пред смрћу си. Питаш смрт.“² Ријеч слиједи оно на што обдарени говором наилази. Празнина, смрт је објективно несазнатљива. Заобилазни пут који не треба употребљавати, на чију беспотребност Попа упозорава, је сувишак. На смрт свако наилази, и за сваког се смрт обистињује на посебан начин. О празнини ништа нема поуздано изречено, ипак, поезијом се усуђује начинити наговјештај. О недостатку истог увида, на другачији начин, Мирослав

¹ Васко Попа, *Кора*, Нолит, Београд, 1969, стр. 130.

² Васко Попа, *Кора*, Нолит, Београд, 1969, стр. 130.

Антић исто саопштава; „А што се тиче смрти, она, запамти, није завршетак представе него недостатак публике.”³

О празнини, и запућености ка истој писали су бројни српски пјесници, али задржаћемо се само код двојице; Мирослава Антића и Бранка Миљковића. Антићева маховина, биљка окренута ка сјеверу, ка оностраном, биљка која се наслања на биљке, која грли стабла и коријен и осваја простор, и дрво којем се Антић с поштовњем обраћа у „Савршенству ватре”, заједно са Миљковићевом ватром приближавају нам мантру пјесника заређеника, поклоника слова, пјесника врачава који оживотворују утисак оностраности, њене близине и моменат блискости који свако са том непросторношћу има.

У „Савршенству ватре” Мика Антић, у пјесми означеној римским бројем један дрво израста као почетак, „у мору маховине” – у изобиљу назнака сјеновитог, скровитог, хладног мјеста, ништавила. **»Једно је дрво опет израсло лево одавде/ у мору зелене маховине.«**⁴ Занимљиво да се и Милош Црњански у кратком запису поистовијетио с дрветом, рекавши да је постао дрво, буква на Топчидеру. У трећој строфи исте пјесме Антић ће казати, **»Обличја што су у речима/ Нису и обличја што су ван речи.«** Попут Попе, Антић тврди неизговориво, присуство оностраног у нашој коначности, близину и неминовност празнине ка којој се запућујемо док пролазимо, он, штавише, тврди простор неизговоривости, једну општу неисказивост, диспозицију неразлучивости, конкретан екскурс о карактеру пролазности у општем говору о рјечитости пролазности.

„Оно што данас песник у својим стиховима говори, муцање је првих слова тешке и бескрајне духовне азбуке. Песник учи ту азбуку да би ослободио и себе и људе око себе од неписменог живота који рађа смрт и од неписмене смрти која не рађа живот.”⁵ Тако Васко Попа говори о пјесниковим даровима. Попин пјесник се учи изговарању себе. Он се учи духовној азбуци да се ослободи стихијског промицања, јалове наумитности. Пјесник који се учи писму да би нас све ослободио учи нас разумијевању неизговореног, недокучивог да би смо се оплеменили, да би смо завољели тишину и ријечима посветили пажњу, обезбиједивши им достојанство неживотног пространства које, ипак, садржи животворност у оглашавању које креће од њега. „Ко зна гласове мисли, ријетко кад се огласи гласом говора. Људи се по-

---

³ Драшко Ређеп, *Уљепшавање невидљивог; Хагиографија о Мирославу Антићу*, Ослобођење, Сарајево, 1988, стр. 168.

⁴ Мирослав Антић, *Савршенство Ватре*, Дневник, Нови Сад, 1982.

⁵ Васко Попа, *Кора*, Нолит, Београд, 1969, стр. 141.

штују речима, а воле ћутањем.”⁶ Мишљење празнине, смрти и мрака као стално присутни гласови мисли говор проређују тако да га остаје таман довољно за поштовање, за живот који не посрће ка смрти, живот усправан и смјеран.

Антићево дрво се обраћа Антићу са поштовањем, пажљиво. Говори му о себи, својој пролазности, својем привидном расту. У пјесми насловљеној римским двадесет шест, дрво му, говорећи о висини, каже; **»Јер права висина је само пређени пут./ Права висина је: стићи/ и одгонетнути заувек ко је смислио кога,/ ми своју мисао, или она нас.«** Но, о каквој висини Антићево дрво говори, и гдје то треба да се стигне? Можда је тек ријеч о томе да се пут прелази, да је управо пут који смо прешли пут камо требамо стићи. Можда... Или је то тек запућеност грана ка свјетлу, снага у земљу уроњеног коријена стабла којем је најсвојственије кретање у висину. Дрво открива дилему висине о поријеклу – то је питање поријекла свијести; – Је ли наша представа о нама произвела нас или смо ми произвели представу о себи? У мисли је садржано и ништавило, мисао допире до празнине, избјегава је, заобилази, али не прекорачује. Ако је мисао смислила нас, онда је и празнина удвојена. Мисао која указује на празнину усмјерава и на нас који је мислимо. Антић ће тако рећи, у тој непрекидној игри првенства и порицања; „Ја сам био, прошао, живео. И покушао, као оно Биг Лале, да се играм једне чаролије. Дете испружи руку. Ништа не ставиш на његов длан, и кажеш: »Чувај то, заклопи длан.« То ништа. То све.”⁷ Управо, као о чаролији, Антић испреда своју причу о ништавилу, он је, у тој својој чаролији учинио да то његово „ништа” и другима много значи.

Код Миљковића, у „Осећању света”, **»Мирис је згуснута празнина у бићу/ Које се удаљава од себе као у молитви/ И тако старимо ја и мој пламен/ И тако се опијамо својим животом и пепелом«.**⁸ Мирис из будућности допире, и, свјесно тога, биће се удаљава од себе да би се удаљило од смјера у ком се запутило. Та игра, та варка, тај бијег задржава биће у моменту, пориче близину ништавила, пориче запућеност ка празнини, али је и наговјештава. **»Мирис цвета је мирис његове будуће смрти/ То мирише његова сенка његово име/ Толико прослављено у ваздуху/ Толико тражено у реченицама«** Осјећај празнине, ништавило у бићу најављује царство празнине, вјечно ништа у које све настало допире. Његова сјенка,

⁶ Драшко Ређеп, *Уљепшавање невидљивог; Хагиографија о Мирославу Антићу*, Ослобођење, Сарајево, 1988, стр. 148.

⁷ Драшко Ређеп, *Уљепшавање невидљивог; Хагиографија о Мирославу Антићу*, Ослобођење, Сарајево, 1988, стр. 20.

као тон који изражава однос спрема свијести или слутње краја одређује његов карактер, или је то тек сјенка која одражава површину коју тај цвијет заузима. Његова живост, мирис којим се проширује, којим допире до других говори у прилог снаге његовог порицања извјесности која му предстоји. У пјесми Ариљски анђео, Миљковић је написао; »Никад цвет не могу рећи/ Ако не мирисах нецвет много већи.“⁹

Попут Миљковићевог цвијета, и Антићева маховина доприноси неоодољивој слутњи властитог порицања. „Стабло маховине ће се, тако, јавити као претпоставка, али и као злокобна клица расапа, друге могућности, усредсређеног, усправног трајања под сунцем. И ту, управо ту Антић фиксира њену неминовну смрт, њену коначност, њену, ипак, ефемерност [...] Маховина је условна, само претпостављена трајност.“¹⁰ Маховина се отима освјешћивању самонегације, њена усмјереност ка сјеверу је управо потврђује кроз разлику спрема њега. Та биљка се шири по стаблима и земљи, скривена од сунца, она се ипак потврђује у властитој вјери да је изданак, или, пак, цијени да је и сама једна непролазност којој се празнина осмјехује. То се потврђује у Антићевој пјесми CLXIII. **»Све што познајем има потребу да живи./ Чак и смрт има потребу да живи вечно./ Зашто бих, онда, само ја био у том свемиру/ нешто што пристаје да нестане?«** Маховина је биће које Антић познаје, и то, не било какво биће, него биће халапљиво, биће временито, биће одређено односом спрема вјечности у којој не нестаје. Смрт живи у изданцима маховине, у гранчицама, и њеном пигменту. Смрт потврђује своју вјечност кроз ликове који јој прилазе, који се упознају с ништавилном, тако је свака смрт лична, празнина у бићу, и та је смрт оживотворена. Таква смрт се наставља и равномјерно распоређује; она је универзална и одређујућа, јер посједује свако биће и свако биће је у себи посједује, и себе мјери кроз однос са њом. У пјесми XXV такво трајење маховине имамо експлицитно; **»И тада, све ће брзине њених разлога/ постати успорене, закречиће се инстинкти./ Кретање њених разумевања биће хипнотисано./ Имаће трому могућност учачавања ствари./ Биће то ропец свих способности маховине./ Усисаће у себе и последњи слој светле свести. /И нестварни свет њених, сад окончаних, намера/ попрскаће, и расути се у крхотине./ То чека сваког ко се усуди да одговори/ са превеликом сигурношћу лудака и првосвештеника/ на пророчанства о непрекидном трајању,/ која су као питање тек припремљена за уна-**

⁹ Бранко Миљковић, *Док будеш певао*, Рад, Београд, 1981, стр. 41.

¹⁰ Драшко Ређеп, *Уљепшавање невидљивог; Хагиографија о Мирославу Антићу*, Ослобођење, Сарајево, 1988, стр. 137.

пред.« Њена је свијест заведена њеним трајањем, она је порицање празнине. Простор који заузима ограничава њену свијест, њену могућност учачавања ствари. Маховина нема свијести о помрчини, што је, упркос свом упитном свјетлу, спознатом и на свијету одгонетнутом, једнако немогућности да се кроз једну трајност одреди празнина, овјековјечи смрт субјективним умним дометом. Похвала биљу, код Миљковића, говори о биљци чије поријекло није овосвјетовно; »Биљка са кореном изван овог света/ Отвара ветар и улази у празно не куцајући/ Продре кроз материју и такне бескрај њен наговорени« Клица из које је потекла та биљка налази се негдје изван овог свијета. Иако материјализована, развијена, присутна у овом свијету, њен досег није лимитиран искључиво на свијет појавнога. Она се запућује смјело у онострано, „не куцајући“, продире у свијест и оно што је с друге стране свијести, протеже се на немисливо суштински одређена властитим поријеклом.

Одјек празнине се препознаје уз помоћ јединог поузданог инструмента – тијела. Као тијело које описује Миљковић у својој Орфичкој пјесми, узалудност се распознаје на том часу анатомије. Мирис тијела је мирис свијета који у свијест допире, и шири се свијетом који је дохватљив чулима. Тијело ограничено доприноси да се докучи сврха, оно **»Испуњава време до песме/ Којој слушаоци потребни нису.**« Тијело прикупља, до тијела се допире, тијело трпи додир, осјећа бол, ужитак, расте и стари и распада се. Оно откуцава, пулсира, оно је гранично подручје, линија која одваја од празнине. **»Смрт је/ Подивљало н и ш т а, проходила празнина./ Пун ноћи како да успавам ту реч будног мрака/ Коју не може уразумити никаква песма/ Коју не може ни земља упити/ Ни ватра изменити ни вода однети!**« И код Миљковића је присутна двострука празнина, двојако ништавило. „Пун ноћи“ појединац покушава утишати то тамно присуство, свијест о небићу што се наслања на бића. Бранков умирући пој је недовољан да помири биће са небићем. Небиће је бићем оживотворено, али, за разлику од бића, оно је вјечно, непролазно, незаобилазно и непоколебљиво. Биће, пак, посједује у себи трајност у мјери у којој посједује ноћ, празнину, неспокојство спрам негације у себи самом. **»Ја имам своју ноћ**« тврди пјесник, та ноћ је његова по рођењу. **»Јер има једна реч коју не можеш укротити,/ Коју не можеш ни издати,/ Реч сувише будна за наше благо срце.**« Код Мирослава Антића, у CXLVII, тијело се обраћа њему, и као закључак износи; **»Изађете ли сад из мене, изгубићете/ Свог јединог све-дока да сте постојали.**«

Антић је настојао да „оде с друге стране огледала, мимоилазећи се са вашарским театром гробља. [...] Изван свега, формула самопосматрања, ис-

кошена логика лудог човековог говора, дакле једино оног који, ишчашен, не мари за форме и униформе фразе, ни ипак формула, ствара могућност да и ту суву и сиву објективност види и препознаје као интимни пакао, царство неживота."¹¹ Антић је домишљао начине на које би са друге стране могао изгледати наш одраз; како би могла изгледати та несуштаственост у призми просторнога, постојећег, материјалног. Човјек изван свега је и даље у ријечи. Такав човјек, неуплетен, незаведен, резервисан и интелектуално присутан у објективности властитог сагледавања не може не видјети тенденциозност трајања, и океан помрчине у који утичу „животне линије“. Говорећи о себи као бићу отвореном за непрегледност могућности, Антић тврди да стоји „насред шора којим пролазе сви, редом.“ Да се никога не плаши, и како се све са њим мимоилази.¹² Он је посматрач, истраживач одлика односа бића према своме крају, карактер који пунину властитог увида ненападно доводи до читаоца. Антић, као самосвјесни пролазник који се нигдје неће задржати вјечно, бори се за живот колико се труди навикнути на нестанак.¹³ Тако у пјесми LXIX пише; **»Кога се, осим вас, још тиче да ли се/ не излазећи из себе може бити/ ван димензија свога обима,/ опкољен собом и сагледив?/ Кад ћете се одлучити да о немисливим стварима/ мислите једино путем мишљења?»** Биће ограничено собом, својим «обимом» не види ништа у огледалу сем свог лика. Одаје се утиску да стварност одговара одговору призме на покрет и гримасу, на изглед једног момента и количину свјетлости која до њега допире. То је свјетло које пада.

Како да увидимо нас саме? – Антић не вјерује да је одраз у огледалу увјерљиво пресликани наш лик. Попут тог неуочљивог, и немисливо се мисли путем мишљења. Но, његова поука је да је одлука кључна. Да се такав несвјетовни увид супротставља конвенционалним начинима виђења, да нема заједничког са стварима, да је познавање ништавила подразумијева једну посвећеничку присутност у рецепцији трајања и протицања. Антићу је „све то око нас тек једно једино поље смисла.“¹⁴ О будућности која се преда нама отвара, пјесма XXXIV каже; **»Ја сам то чиме будућност постаје артикулисана./ Говорим њену стрмину и њен блесак.«** Говори о стрмини, о делти животног слива, о нагнутости организма над амбисом, и говори о

---

¹¹ Драшко Ређеп, *Уљепшавање невидљивог; Хагиографија о Мирославу Антићу*, Ослобођење, Сарајево, 1988, стр. 157.

¹² Драшко Ређеп, *Уљепшавање невидљивог; Хагиографија о Мирославу Антићу*, Ослобођење, Сарајево, 1988, стр. 74.

¹³ Ибидем, стр. 183.

¹⁴ Ибидем, стр. 134.

бљеску који освјетљава цијело наше бивање у трену када се са тамом уједињујемо.

»Ако не знамо нешто ван искуства,/ шта може то искуство знати изван нас?«, стихови су из СXXXII Антићеве пјесме. Оно што знамо о ништавилу није једнако ни сазнању једног искуства. Када смо страни себи како тек оностраност да приближимо... СШ каже; **»После мене не остаје ни леш ни душа./ Остајем само ја. А ја сам порука живота.«** Код Бранка Миљковића, опет, у пјесми названој „Проветравање песме“ ријеч је нешто чега се не треба плашити, ријеч не одговара на ништа. Прошлост је најближе том ништавилу, прошлост је измакла, неприсутна, одиграна. **»Не бој се речи/ Није то ништа/ Ал ипак пази/ Не љуби прошлост у руку/ Певај као да ништа није било/ Јуче или пре сто година«** Пјевати као да не постоји смрт, као да није постојао нико од смрти освједочен, значи не љубити живот колико не љубити смрт. Смрт једино она лична јесте достојанствена страха. Пјесник не види смрт као појаву, него стање, пространство у којем се биће више не простире и у којем се сада вјечито налази.

Миљковић је попут Лазе Костића, али и бројних других српских пјесника стекао „своју креативну самосвијест око Хераклитовог концепта ватре. У својим научним и филозофским студијама Лаза Костић (1841–1910) обратио се Хераклиту у покушају да разријеша загонетку стварности. У својим контемплативно-поетским радовима Бранко Миљковић (1934–1961) окренуо се Хераклиту надајући се да би његова ватра могла открити тајну поезије“¹⁵Хераклитова ватра је почело свијета. Све стасаву у ватри и све у њој нестаје. Миљковићева ватра је поред ништавила, његова супротност, његова супротстављеност. Ватру одржава оно што с њом долази у додир, ватра је жива и нестабилна, она грије, освјетљава и разара; омогућује живот, и омогућује смрт. Тако и та ватра јесте својеврстан белег пролазности, оруђе егзистирања, начин истрајавања до смрти. **»Мртви су досегли себе, док ми трајемо/ у једном детаљу чији смисао још није познат«**, написао је Миљковић у пјесми Тјентиште.¹⁶ Мртви су досегли празнину, њихов смисао се испунио и непознаница је за њих непостојећа. Они су „досегли“ непостојеће, те је живот можда тек запућеност ка том непостојању. Миљковићева ватра није, као код Хераклита, окарактерисана као вјечна, она је доказ одсуства ништавила, збивање, свјетло поред таме; сила која формира и

¹⁵ Šijaković, Bogoljub, „Riddle and secret: Laza Kostic and Branko Miljkovic around Heraclitus' fire“, *Balkanica*. 2019, стр. 439.

¹⁶ Бранко Миљковић, *Док будеш певао*, Рад, Београд, 1981, стр. 98.

разграђује. **»Празнино, како су звезде мале!«**¹⁷, како је неувјерљиво свјетло, слабашна ватра коју космичка тама окружује. Бранко се обраћа празнини и говори о звијездама као што се на гробу мртвих говори о животима познаника. Празнина је бесконачност у којој се одиграва космички спектакл, али све то коначно исијавање се тек чини великим невјештом оку, свијести која таму у укупност не убраја.

Код Антића, савршенство ватре, је чаролија задешености, магија збивања, чудесност трајности, трајања, постајања. Његова ватра је исконска ватра, ватра која је супротстављена мраку који наступа по њеном повлачењу. Антићева ватра има мање тога заједничког са хераклитовском, али и она је путоказ пролазности, ненадмашан атлас слутње помрчине у подручју до којег одсјај ватре не допире.

Мирослав Антић у пјесми XXVIII говори о ватри којом се окружује да би се спасио вегетације, биља, маховине, **»Бакљама крчим пут, али она се множи./ Затрпавам је камењем, али она је бржа.«** Ватром се настоји спасити од оног што га смрти ближи, ватром се настоји заокупити, не дозволити празнини да у њега гледа. Та животност, енергија, топлина, страст је оно што окружује човјека, што му олакшава скретање мисли и погледа. У XXXVII пјесми се дâ наслутити да је та усмјереност супротно од истинитог, да се ради о жељи, намери, сну о вјечном трајању. **»О, кривоумље света, опречна сило непојмљивог,/ поуздана само у својој неизвесности,/ пречасна моја туго над мимогредним собом,/ онаквим какав никад нисам био,/ чаробна пего моје чежње за велетрајним собом,/ онаквим какав никад нећу бити,/ не говоримо сад о страху од празнине/ и о врућици привида,/ не говоримо сад о неспретности првог корака/ који би одмах да потрчи.«** Туга је осјећање које слиједи успутност, или, пак, свијест о успутности; сав потенцијал који се запоставио или није искористен; све оно што се подредило изборима у трајању, док се живјело. Чежња за вјечношћу је присутна као трен, као пјега или као сјенка, а њој је одмах супротстављена констатација крајности, коначности као опомена властитој богохулности и недомишљеној помисли. У Миљковићевој Замореној песми **»Утешно је бити земља/ Поносно је бити камен/ Премудро је бити ватра/ Побожно је бити ништа«** Због чега Миљковић мудрост веже за ватру а побожност за ништа, дâ се полемисати. Можда се мудрост у ватри и кроз ватру стиче, у животу изгарања, горења, можда има везе с манипулацијом, трансформацијом материјом, кретањем и увиђањем кретања. У Похвали ватри, пепео је постојећи, материјалан, у њему је садржана ватра.

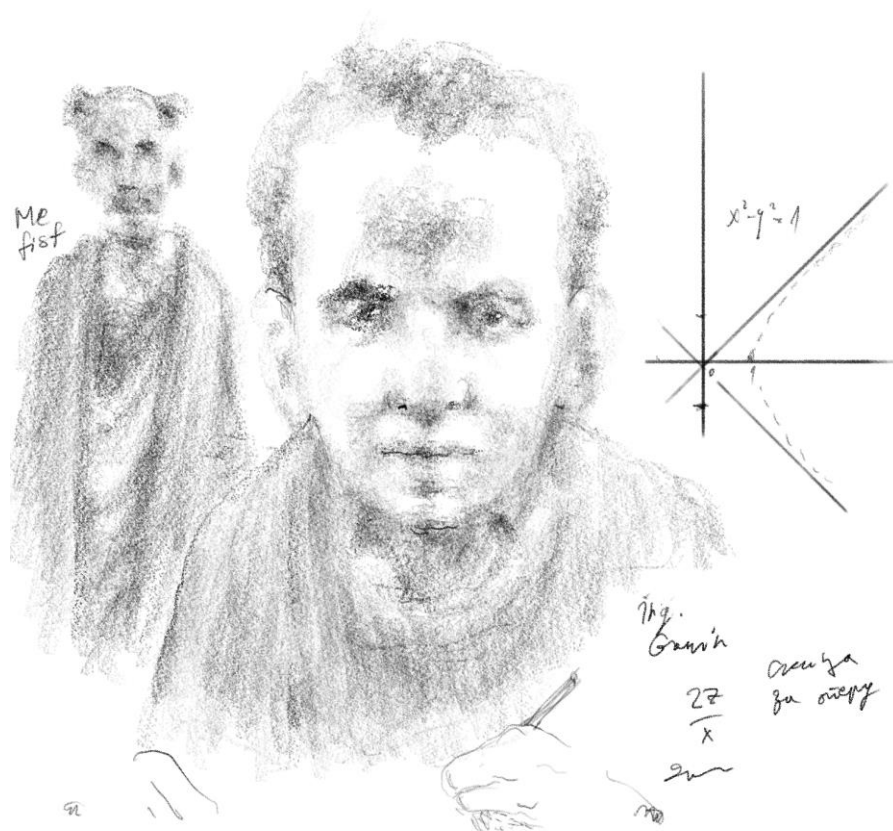
¹⁷ Ибидем, стр. 72.

»Узмите шаку свежег пепела/ или било чега што је прошло/ и видећете да је то још увек ватра/ или да то може бити« Када говори о свјежем пепелу Миљковић алудира на скоро сагоријевање, на још садржану топлину, на скоро сагорени пламен. Блискост проживљеног, свијест о ватри је и сама ватра, стога је и ватра умна.

Побожност се можда може повезати са ништавилом јер се ово појаљује као непознаница, као нешто потпуно мистично, несазнатљиво и недоступно. Поистовијетити се са ништавилом, не бити можда може да значи бити побожан, означава једну крајност у којој ни сами нисмо садржани а с којом се поистовјећујемо. **»Слобода је застарела/ Моје право име чека да умрем/ Птицо иза сунца усред реченице/ Којом насилнички љубимо будућност/ Све изгоре: то је празник«.** Слобода је застарела јер се биће увиђа у неслободи, увиђа се у детерминацији; мора да умре и да се упути у ноћ. Његово име ће бити знано након његове смрти, у односу на оно што од њега без њега остане. С друге стране, он ће знати ко је након смрти, када упозна празнину, ништавило о којем претходно ништа није могао рећи. Ти који се пјесмом оглашаваш (птицо) иза ватре (сунца) у трепутку док говориш, у ријечи (усред реченице) којом усиљено (насилнички) творимо угодну представу о непостојећем (љубимо будућност), све прође и све се сврши, све нестане у ватри, и све оста окаљено, од тога поста „брашно“ празнине. Све живо сконча горећи, дајући се ватри, пламену, жару... **»Ако пронађу заједнички језик/ Птица и ватра могу да спасу свет«,** то је Миљковићев суд у Будућности ватре. Мухарем Первић у поговору објављеног избора Миљковићеве поезије, коју је приредио Бранислав Милошевић, већ сада давне 1981, указује на битност утицаја Хераклита на Миљковића, те се служи, између осталог, 21. Хераклитовим фрагментом. „Што будни гледамо“, каже Хераклит, „јесте смрт, што у сну, јесте живот.“ Сан је за Миљковића „давна и заборављена истина“ (Поезију ће сви писати).“ Стварност што је песник открива затвореним очима, то јест унутарњим чудом, заклоњена је видљивим, појавним.¹⁸ Одсутност мирише из онога у коме је сан. Што из сна допире јесте и пој, јесте пјесма. Занимљиво је да се у сну види живот, док будност јасно види смрт. Уз помоћ грчких богова Хипноса и Танатоса, бога сна и бога смрти који су браћа, може се појаснити и та подвојеност код Хераклита. Тако је смрт почетак јаве, буђење из појавног свијета, сједињавање с космосом, расањеност. Сан је за Миљковића, с друге стране, „заборављена истина“, празнина које се не сјећамо, прошлост без

¹⁸ Бранко Миљковић – Док будеш певао, Рад, Београд, 1981, стр. 94. (из поговора Мухарема Первића)

нас о којој не посједујемо сјећања. Сан је наша опијена пјесма, свијест обне-видјела у појавном која одлучно превиђа пролазност. Ватра о којој говори Миљковић, видљива је само некима; »Она се указује луталици/ указује се лукавом/ указује се заљубљеном«, указује се онима који осјећају неспокој, који неповјеливо бивају, који интензивно доживљавају другост. Напослијетку »Ништа није изгубљено у ватри/ само је сажето« .

Данко Стојнић: „Скица за оперу“ (2021)

О КЊИГАМА

Данко Стојнић: „Билкош“ (2021)

Богомир Ђукић

ПРИРОДА И КАРАКТЕР ПЈЕСНИШТВА ПАУНА ПЕТРОНИЈЕВИЋА

(Милован Гочманац, *Стилски преплети метафоре и природе : О поезији Пауна Петронијевића*, Београд: Алма, 2021)

Алма

Милован Гочманац (1941), врло плодни савремени српски писац, поетске, есејистичке и књижевно-критичке инспирације, с академском титулом доктора филолошких наука, написао је досад најцјеловитију и, с научно-књижевног становишта, најпотпунију књигу о пјесништву сјајног, рано преминулог пјесника, приповједача и новинара Пауна Петронијевића. Именујући је као *Стилски преплети метафоре и природе. О поезији Пауна Петронијевића*, он је садржајно-аналитички свој говор о карактеру и тематско-мотивским, рефлексивним, жанровским, версификацијским и другим одликама тог пјесништва конципирао и рашчланио у се-

дамнаест посебних дијелова или мањих цјелина, већином везаних за пјесникове збирке пјесама, чему треба додати „Увод“ на почетку и „Закључак“ на крају, те и систематски и уредно изведене „Индекс имена“ и „Библиографски подаци“ за ову књигу.

Сами наслови тих посебних цјелина, односно поглавља у књизи, сушто говоре о тим збиркама на које се односе и о самој поезији у њима, или о одређеном критичком говору о тој поезији, тако да се пјесме Пауна Петронијевића из збирке *Пастир тражи дно неба*, карактеришу садржајем и значењем наслова поглавља, то јест, да је ту ријеч о „поезији орфејске младости“; затим, његове пјесме из збирке *Добро лето*, као „пасторално и апстрактно на мотивима природе и поезије“; хаику пјесме, из збирке *Велико*

јутро, као поетизација „између облака и речне матице на ливади“; пјесме збирке *Гласом бистре росе*, као „контрастна естетска слика цвећа и трња ка бескрају чежње“; *Крв петелке*, као „саосет цветне мелодије пролећа и персонификоване метафоре лишћа“; *Пребело једро*, као „осунчана чиста стаза поезије“; *Стан мога вида*, као „мала птица песничке уметности“; *Истргнут клас*, као „буколичка идеализација стилем постмодернизма“; *Оглас за душу*, као „песма чарна свељубави и туге“; *Руком беле тајне*, као „постнадреални ковитлаци бола и љубави“; *Крајњем свемиру жури*, као „поезија љубавне идиле и елегичне туге“; *Дно неба тражим*, као „пространство природе идиле младости и родољубља“; затим, *Једноставно*, Паун Радивоја Пантића, у смислу „на размеђи биографске критике и песме у прози“; *Није последња*, као „трајност песничког језика и естетске слике“; *Свет белог бола*, као „љубав према плодном завичају и песничком небу“; *Ничег изван јаве*, као „бистрином здравог разума до метафоре природе“; те и *Бљесак у језику*, као „сентенције и хаику у преплету песничког језика“. Већ из претходне аналитике јасно се види, да се ради о садржајно-тематски и проблемски једној богатој и цјеловитој студији Милована Гочманца о поезији Пауна Петронијевића, њеној природи, карактеру и фундаменталним одликама.

Стављајући овог српског пјесника у контекст одређеног постратног модерног обнављања нашег пјесништва и његових нових струјања и тенденција, ослобођене метафоре и начина употребе поетског језика, он нам презентује, у одређеној развојној линији и са мноштво релевантних биографских података, саму личност пјесника, његово рођење, поријекло и пресељење његових предака у Србију на локалитет његовог рођења и живљења, посебно акцентујући филолошке утицаје В. Ст. Караџића, поетске Б. Радићеве, Р. Драинца, М. Настасијевића, Т. Манојловића, те и – с добрим разлогом – заједничке поетичке елементе с Б. Миљковићем, да би властита интерпретативна исходишта његове поезије потражио, посебно, и код М. Деспотовића, ослањајући се, и на Р. Велека и О. Ворена, те и М. Петровића, Н. Терзића, Ђ. Стојичића, В. Тадића, Љ. Ђидића, затим, значајна имена тадашњих уредника Змајеве награде, на М. Пашића и друге, који су се уопште бавили овим, у почетку занемареним, а вриједним пјесништвом. Милован Гочманец с правом поезију П. Петронијевића ставља напоре уз поезију пјесника С. Митића, Д. Ерића, М. Јововић и М. Тешића, које у одређену пјесничку заједницу спаја мотив „сеоске средине“, дарујући им опјесмљавање идиле и њеног феномена.

Сагледајући ову вриједну и за историју савремене српске поезије и културе значајну књигу, можемо констатовати да је аутор Милован Гочманец добро учео и издвојио најважније одлике пјесништва Пауна Петрони-

јевића, његову лирску интуицију елегичне пасторалне идиле у буколичком слављењу природе, његову обдареност као пјесника патње и доброте, страха и радости, пркосне и сталне љубави према природи и људима, његов бјег од болести и смрти и спасење у меланхолији и елегичности поетског језика. Он је у његовој постмодерној метафори и сложеној естетској слици, у мотивима природе његових идиличних еклога и елегичних буколичких стихова открио поетско пјесмотворство версификацијског експеримента у симболичким значењима чистог лирског тона и звука, и устремљеност ка натурализацији и барокној експресионизацији, затим, у хаику форми као посебном доживљају естетске вриједности и истинитости у осјету зена, осјетљивости нијансираних доживљаја на нирвани дате елгије и емпатије природе у пролазности свега постојећег.

Он је код њега нашао, тако рећи, поезију чисте лирике, што је одбацила нарацију и реторство, и у изградњи стиха (версификација) устремила се ка апсолутној поезији музичке туге, сјете, подсмјеха, меланхолије, и потајног пркоса спрам чудне властите судбине, а жанровски, и према патриотском, описном, љубавном, елегичном, идиличном и пасторалном, те и епиникијском и похвалном облику. Исто тако, нашао је и лирско-епске пјесме у форми баладе потресне, елегичне и патњом прожете емоционалности и болећивог сентиментализма, дистанцираног од сеоске наиве, али и љубавне пјесме разних варијација, од заљубљености у живот и жену, с осјећајем туге, сјете, идиле, тихих ноћи и мјесечине, чак пародије, дакле, у извјесном великом распону варијанти, љубави реално ометене и спутане, али и са снажним отпором коби судбине. Његови танани и јасни увиди у сам поетски битак овог пјесништва издваја "сеоску природу", као његов средишњи и примарни мотив, њену животворност и идиличну љепоту, натуралистичке описе, природне атрибуте саме љубави, туге, изгубљене среће, чежње, радости, и друга природна човјекова осјећања, све и до самих налета и ломова судбине, човјеку дате и наметнуте. Ту је, дакако, презентован и сам распон између идеала љубави и реалне стварности, контраст између искрености и часности љубави, и елегичности туге и патње, у контексту немогућности и тешкоћа, да се она и оствари.

Што се тиче саме версификације у пјесништву Пауна Петронијевића, Милован Гочменац налази код њега један метрички везани стих у строфе од дистиха до секстине, с употребом стихова по дужини и броју скогова, од шестерца до шеснаестерца, па још и дужег стиха, уз честа одступања. По њему, постигнут је и висок ниво версификацијске мелодиозности, правилне риме, фигура и понављајућих облика у лирским паралелизмима, али и уградња сложенијих фигуративних метода версификације, попут метода

српске модерне, модерних праваца двадесетог вијека, експресионизма, импресионизма, симболизма, па унеколико и сентиментализма и романтизма, из осамнаестог и деветнаестог вијека. Ту је и поетска еманација "сеоске њиве" у метонимији и симболу „паока и точка“, прадрједовских дозива древности и часног родослова, затим, поштење и част у буколичким мотивима, те сјенке трансценденталног на фону реалног, природног и експресивног, мотиви овити поштењем, идилом, разумом и чашћу и другим реалним подстицајима, без религијских импликација.

Вриједан је пажње и Гочманцов увид да су у овој поезији метафоре, метонимије и симболи они „ирационални мотиви“ рођења у подсвијести „надреалистичке побуне“ јаке личности и интелекта против „краткотрајности живота“, у полифоној естетској игри контраста с љепотом живота и незамјењивом љепотом природе. Психоаналитичко преиспитивање осјећања, полифоничност мисаоности и панхуманизам пјесничког успињања до самих поетских врхова такође су, по њему, поетичке карактеристике овог пјесништва, које је и поезија младости и надреалистичке побуне духа, али и смислене и оригиналне употребе пјесничког језика. И његово поетско опјевање природе, пасторалних љепота завичајне идиличности прољетних, љетних и јесењих мотива, ливада, ораница, ријека итд. с поентом на родољубљу народне силе и надмоћи, исто тако, одлике и својства су у естетској вриједносној структури тог пјесништва, којим се Милован Гочманац, очито, с великим пијететом и научном истраживачком страшћу, бави и посвећује.

У том пјесништву он открива и изналази и друге његове важне и темељне карактеристике, на примјер, карактер његове родољубиве поезије. Она је, по њему, саздана од симбола бескрајних небеса у оном космичком смислу, па је ту, сматра он, евидентан утицај модерног и савременог космизма. Његово је пјесничко родољубље, изричит је Гочманац, одређена, шта више, егзалтирана, мисаона еманација љепоте духовне физиономије и карактера народа којем припада читавим својим, а напосе, и оним поетским бићем, па је љепота тих особина човјештва у његовој поезији идилична и природна, другим ријечима, реалистична и натуралистична, попут пасторалне љепоте идиличне природе и завичајних крајолика доживљених у патосу родољубља, али и кроз одређену рефлексивну еманацију збиље конкретних животних тренутака судбине саживљене с природом и окружујућим људима пријатељски расположеним према њему. Он га, премда је живио кратко, карактерише зрелим пјесником, посебно у достигнутом стихованом изразу описаних, завичајних природних љепота постмодерном, фигуративном и метафорском, лирском методом и свакидашњим, асоцијативним, пјесничким језиком. Највећу пажњу поклатио је родољубивој,

идилично-пасторално буколичкој поезији, и мисаоно сентенциозним стиховима, а у исто вријеме, њега пријатно изненађује и његово поетско онеобичавање кроз истицање специфичних колорита, на примјер, *бијеле боје*, којом се остварује херменеутика и рецепција чуђења употребом идиличне, буколичке, родољубиве и сентенциозне метафоре, симбола, метонимије, алегорије, хиперболе, контраста, као и у осликавању акустичких и визуелних кодова и акорда природе.

У закључку ове прве, цјеловитије и вриједне студије о пјесништву Пауна Петронијевића, изузетно образовани филолог, поета, есејист и књижевни критичар једне специфичне филолошке, критичке вокације, аутор Милован Гочманац, уједно и добитник награде *Пауново перо* за 2018. годину управо за рукопис ове студије, истиче јединствен пјесников стваралачки напор да остихотвори природу и завичајно село и опјева с великом сензибилношћу, уживљавањем и естетском доживљајношћу сеоске идиле завичајне очућености и субјективне осјећајности. Он с правом налази да је сељак у његовој поезији мотив за идиличну поетску врсту, коју његује слободним стихом, све до лирског десетерца и хексаметра, и кроз његову симетричност у силабичко-тонском коришћењу језика у версификацијској разноликости од шестерца до осмерца, преко симетричног, односно лирског, десетерца, до хексаметра. Тај сеоски човјек грубост на длановима, по њему, доживљава као пјесму о хљебу и вину с њежним поетским осјећајима на плодне њиве и небеску бескрајност. Он није вјерски затуцан, радан је, колективан и радостан због родног поднебља једнаког за све, и те његове пјесме, заправо, су поеме с епским елементом, идиличне пасторале, пастирске и сеоске пјесме, буколичке или еклоте, испјеване понекад само у једном дистиху, па бивају епиграм, гнома или сентенца.

У овој поезији он открива мисаоно расуђивање и мудрост, поетску одважност и екстрoвертност постављену на два супротна пола, с једне стране су одрази раздрагане, дитирампске љубави спрам људи и природе, а с друге, тегови тамних нијанси туге и тјескобе, елегичне интуитивно наслутне мисли, а све то маштовито је обогаћено фигуративним, стилским и естетским ефектима кроз преплитање тропа и емоционалних фигура, у чему је, по њему, стасала и Паунова сентенциозна, поетска мисаона рефлексија. У њој се, исто тако, по њему, догодило и његово умјетничко приказивање метафоричког доживљаја природе и стварности, креативно произашло из реалистичке методе у контексту натуралистичког литерарног смјера, оне разуђене, богате и вишеслојне естетске и стилске сликовности, а сам се пјесников, посебни лирско-књижевни род, преточио и разлио у бројне лирске врсте, које је Паун његовао, од родољубиве и патриотске, љубавне, мисаоне

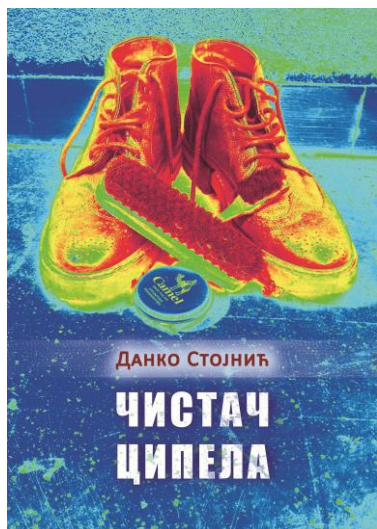
или рефлексивне, идиличне, буколичке, пасторалне, то јест, пастирске лирске врсте, сеоске у смислу наиве, до елесије, дитирамба, епиграма, епитафа, те и саме хаику пјесме

Његово пјесништво у цјелини, Милован Гочманац с добрим разлогом види као поезију објективног и недоктринарног мисаоног простора и духовне раскоши, у смислу једног идеалног умјетничког духа времена, с којим и у којем је пјесник живио, те и које је опјевао изразом на размеђи соцреализма и надируће, постмодерне фигуративности, „чијем заумљу и ирационалности“ – како сам истиче – „није у потпуности подлегао“. Он је јасно увидио и недвосмислено показао, да је П. Петронијевић као сасвим млад, рано и далекосежно схватио властиту улогу и мисију „будилачког песника“ у савременој српској поезији, те и улогу „иновантног популарног барда“, што у умјетничко пјесништво свог народа „упливише сопствени генетски код“, па отуд и његов закључак, да његова поезија постоји и бивствује у историјском времену као одређено раскошно, врло разноврсно, па и релативно обимно, лирско и духовно богатство пјесника, младог, напредног, и с особеном и трагичном, судбинском животном стазом, али и као дио самог духовног богатства народа у цјелини, којем је свим својим бићем и поетским бивствовањем пјесник припадао. Њема сумње, аутор овог списка Милован Гочманац је написао одиста лијепу, вриједну и атрактивну књигу, посебно пажње вриједну у нашем времену, али и за будућа времена, и као такву је, овом рецензијом, и оцјењујемо.

Милијан Деспотовић

РОМАНСИРАНИ ПУТ КРОЗ ВРЕМЕ

(Данко Стојнић, *Чистач ципела*, Београд: Алма, 2021)

Писци пишу и често не назначавају у којој форми. Некада је то очигледно, а некада изражена суштина тражи од читаоца који текст прихвати да га сам објасни себи, ако је то важно. То посредовање између писца и дела, читаоца чини важним фактором у књиговању.

Код Данка Стојнића, писца самосвојног израза и форме све је другачије. Он једноставно пише књигу и када је отворите ви улазите у један простор у коме се не осврћете без потребе на претходне странице јер вас доживљаји, слике из слике, вуку напред. Нећете, можда, одмах ни приметити да нема циклуса, назива поглавља, да је то једнако роман, са фрагменти-

ма ауторских песама прозаида или кратких есеја, један зрео уметнички доживљај са оригиналним појмом израза.

„Чистач ципела“, нова књига Данка Стојнића, наставља своју стваралачку линију, рекао бих Пут, где је његов јунак из приче „доспео у заробљеништво“, а ово је „приповест“ о животу на улици и око улице. Његово искуство је пропраћено беседничким текстом, али и сјајним сликовним описима природе у којој пребива и коју тонирају природне промене у урбаној градској средини.

А смењују се доживљаји који само на први поглед немају везу једни са другима. Хуманитарне потребе, посете сакупљача, сцена су која је некад у народу била позната као „код сироме на част, код газде на глас“. Али наш јунак „саветује да сиђу два блока ниже где су богаташи“. Он им додаде само неколико ситних новчића. Слика друштвеног раслојавања одакле произилазе крупни апсурди. Бескућник, чистач ципела и друштвене савести на једној страни, и браћа богати деобници и неслога, свађа. Љутит брат напушта разговор („Ето ти све!“), одлази напоље на ветар и кишу: „Две улице даље, згазио га је ауто због слабе видљивости.“

Чистач ципела Данка Стојнића је институција за себе, попут брице. Око њега се окупљају људи посебних интересовања, не чисте они сви ципеле. Један композитор чисти, њему је чистач дао песму:

СВЕТ БИ ПРОПАО И БЕЗ ЗАРОБЉЕНИЧКОГ ЛОГОРА

И без мене и мог злотвора,
 без прозора, врата и других отвора,
 без точкава, крила и разних мотора
 свет би пропао
 и без заробљеничких логора.

Окупљање појединаца који би разменили своја мишљења подсећа ло је на психологију групе, која треба да прерасте у политичку масу а најчешће се распадала. Није сваком дато да напразно прича.

Породични сан за помаком у послу који би донео више новца, како би његов јунак отишао са улице, Стојнић је искористио да опише разлике које се очитују у кућама и свему оном што припада њеним власницима, о уласку чистача у оловник – „господине“. Он за себе каже: „Истина је да сам ратни ветеран, и обућарски претедент, и да имам реалне планове за будућност. Недостаје ми једино реализација. Сувише сам гајио инопоуздање на рачун самопоуздања.“ А он је даровит писац који ту вокацију неће до краја развити. За њу није имао времена нити самопоуздања. Од тога се и не живи а он није имао времена да за то живи.

Увек несигуран у себе, написао је еротску причу за уредника књижевног листа, а прича се темељи једним делом на истинитом доживљају, другим делом на женској фикцији о натпису на оној мушкој ствари познатој, после незгоде, као Оља.

Ипак чистач је одустао о писања, нема ту леба, проширио је делатност и удружио се са другим опанчаром, да би сишао са улице. Потом се осамосталио преузимајући терет времена и непредвидљивих догађаја.

Стојнић је мајстор приповедачких заплета и вођења радње упоредних доживљаја. Он чистим оком посматрача из простора где је све другачије у односу на статично место његовог јунака, прати му душевно стање, често скромност и повлачење из проблема и комуникацију са пролазницима и онима који се код њега задржавају. Ти контакти јесу фрагменти овог романа, мала визуелна поглавља, али они су уклопљени у целину и јасно тече прича која се пресијава на глазурном бљеску ципела у сталном ходу.

Живот у радњи стално је у сенци чистачевих колица остављених на улици. Искуство није само субјективно, оно је опис наших различитих полазишта која нису једнака а чији ток је променљив. Проток времена и сме на светова нису одолели знатижељи да писац врати време, стављајући у дијалог пророчице и чистача из ове приче:

Питао сам пророчицу шта је било овде, баш на овом месту где сада седим, пре тачно триста година. Одговорила ми је без размишљања: „Грм!“ Потом се дуже времена задржала на том месту, па је наставила:

„Ту ти је био један грм, са неким плодовима (...). Исто овако, као данас, залазило сунце и пусто је. Али, претходне ноћи, то јест, пре триста година и један дан, поред тога грма, лежала је нека млада жена и – плакала. Силован је неки аскер, који је био стар и ружан. Ето, то је било ту.“

Био је то дијалог људи уморних од времена чије је симболично трајање из тишине потврђивао храст. Гледајући данас много је храстова који су се патуљасто скрили у куће и око кућа у селима која од отишних преузима природа. У градовима се понавља прича о греху старца, а пророчица која је уморна од времена као да се пита: Да ли нисмо уклети, узимањем оног што нам као људима не припада и је ли то пут ка самотности. Је ли то дно душе?

„Одвајкада, дном душе се сматра привез мяса за кост. Ту је скелетна самоћа. Држач свега, прапочетак. Нула. (...) И праисторијски рачунски приступ духу, види се по засецима на антрополошким костима животиња из којих се читала судбина и прорицала будућност.“¹

Тако ни данашње време није ограничено собом, чистач ципела је у овом роману фигуративно и чистач прашине времена које се са данашњим пореди, и мери докле смо стигли, ако већ идемо неким недобрим путем. Цивилизација има хвале за себе, а доста је у том невидница. Али Пут се наставља. Све је остало исто увијено у савременост. И неугодни мирис дувана је исти, подсећа на „кумановску зету“ којој више име не умемо да кажемо. Додуше ове нове врсте, и паковања, имају бољу снагу, лакше дрпе плућа. И то је неки живот! Је ли? У сенци сећања на умрлог мајстора а који је био страсни пушач, чију је опанчарску радњу наследио јунак овог романа, јесу о(сећања) како га опомиње жена: што се загледао у „женске ноге“ (не би рекла „загледао се у жену“). Та врста чулности увек пристоји, чак је пожељна данас у време када су погледи и једних и других „заковани“ за справице

---

¹ Зорица Арсић Мандарић: „Златни пресек самоће“, Филип Вишњић, УКС, Београд, 2016. стр. 260

зване мобилни. Стари мајстор је са собом у гроб однео свој племенити поглед. Њега се сетио и писац романа „Чистач ципела“ и са мером укорио данашње негледнике у те племените ходаљке душа којима често недостају погледници.

Стојнић је овде приказао нерационалну промену именословника улица. Како се год ко дочепа престола као да за собом вуче нову грану имена, ломка их и закива нове назива. Какав континуитет, каква симболика?! Све почиње од потоњих или претходних ако се потоњи у том смислу ућуте. А историја неке улице тихује па се брише. Енигма људских учињења је неразрешива. Тако писац документарно или онако како би то он сматрао да треба, казује о улицама које носе назив „коса“ и „права“, у овом случају „то говори о геометрији урбаног центра“, о његовој историји града.

Све време овог романираног пута кроз време Данко Стојнић варира улогу композитора и сликара доводи у пријатељски контакт са чистачем ципела (и обућаром), његов живот им је био инспирација за своја дела, како је то усталом и писцу ове књиге који се задржао на изложби слика где се појавио „апстрактни пејзаж који недвосмислено приказује раскрсницу у центру града – светло сиво „икс“ (Коса и права улица).

Описујући кафане а „на улицама нема никог“ само милиционер (позорник) Стојнић нас враћа на године прошлог века када је предпоноћ време да град тихује, младеж се одмарала и била спремна сутра за „нове радне победе“. Данашња слика није ни близу, малолтна деца и адолесцентска младеж окупирали су ноћне кафане, барове, кафиће, ћумезе... Родитељи будно стрепе, варају се са сном и несном, кад ће им се деца вратити кући у ситне сате, буђењу намењене, већ.

Писац романа „Чистач ципела“, уноси нешто сасвим лично. Иде кроз градску вреву и сагиње се „да би марамицом обрисао ципеле. Иза леђа (...) чује глас: „Дајте, ја ћу. Окрећем се и видим чистача ципела. Клекнуо је на једно колено, из џепа мантила извадио је две четке и једну крпу, и ту, наред тротоара, угланцао ми је ципеле. (...) Каже ми да има обућарску радњу негде на периферији.“

Писац је отишао по нове ципеле а нама је донео овај нови роман који се чита на дашак, без затварања до краја. Ослушкивање импресија нашег књижевника отвара бројна питања „корачања кроз живот“, карактера људи који јесу или нису свесни својих почетака и достигнућа њима умеју да измере. Роман има социолошко-психолошку поруку: Мало је више, више је само оно што је од мало израсло. Један обичан живот постао је достојан романа.

Стојнићева пажња преточена у овај роман, достојна је наше књижевне баштине.

Тамара Скроза

ВОЈВОЂАНСКИ ХАИКУ РОЂЕНОГ БОКЕЉА

(Душко Секулић, Блогореја, Београд: Алма, 2021)

о снегу украден из таласа на тромеђи прича о човеку којег нико није познавао ближе хоризонту трибине уочи жетве сунцокрета салаш јун о родитељству како написати добру песму на врху пчеле кроз грање сунце ја само умем да пресписујем исповест папагаја вирус писмо мартини тераријум скарабејев посао језа окамењена колона слобода соба прича о пужу бескућнику кестење јутро на каналу Душко П. Секулић сутон на каналу лунин парк магла јагодице прича о слепом човеку звонко диња басина тврдош туја флерт пет пасуса о снегу украден из таласа на тромеђи прича о човеку којег нико није познавао ближе хоризонту трибине уочи жетве сунцокрета салаш јун о родитељству како написати добру песму на врху пчеле кроз грање сунце ја само умем да пресписујем исповест папагаја вирус писмо мартини тераријум скарабејев посао језа окамењена колона слобода соба прича о пужу бескућнику кестење јутро на каналу чамац и ја мостонга прагови сутон на каналу лунин парк магла јагодице прича о слепом човеку звонко диња басина тврдош туја флерт пет пасуса о снегу украден из таласа на тромеђи прича о човеку којег нико није познавао ближе хоризонту трибине уочи жетве сунцокрета салаш јун о родитељству како написати добру песму на врху

БЛОГОРЕЈА

Блогореја није роман, нису ни приче, а ни поезија није у питању.

Није ни историја, ни прошлост, а ни баш у потпуности тренутак садашњи.

Иако у данашње време жанр и књижевна врста нису претерано важни, о времену радње да и не говоримо - Блогореја је штиво којем управо то шаренило жанрова, времена, језика и стилских фигура даје специфичан шмек.

Страница по страница – и пролазиш читав један дугачак, можда чак и лични пут: усијана равничарска поподнева, салаши и дрвећа, воде директно у оне тренутке када „увек пред кишу зова мирише на шампон којим

се купала једна од његових бивших љубави“, кад те из огледала гледа твој отац, или када – као и сваки Војвођанин – на крају закључиш да ти је место рођења крај мора и да само неком чудесном грешком живот живиш крај Мостонге, међу бођошима.

На моменте проза, Блогореја ми заправо највише личи на некакав војвођански хаику – кратку реченицу и поетику у којој се са минимално речи постиже јако много: „Бану тако данас звезда. Будилник јој поранио. У воду ускочи. О воду се одби. Са неба сиђе. На небо се врати. Греје себе. Друге заваравана. Шкиљи, зури, бечи се. Не разлиста лишће. Не обоји цвет. Не осуши бару. Не дозвољава роду. Не отера гуску.“

Ипак, после тога, тресак о земљу. Корона.

„Марта, не излази из куће. Нека куца април о довратак. Отворићеш, има дана.“

Неизбежно, ту је и „чика“ којег се плашимо, који прети док људи умиру и који је „убедио себе да је Бог“: њега ће, предвиђа писац, прегазити „хорде поносних“, исцепаће га осмесима и смејаће му се у „унакажено лице“.

„Много те се плашим. Плаши ли те то имало, чико?“

Штета што Он неће читати Блогореју. Имао би због чега да се забрине.

Иако од самог старта одише равничарском меланхолијом, Блогореја је заправо ода животу – његовој тежини, разноликости, укусима, ситним задовољствима, природи, љубави, па и смрти. У свему томе, том јаком и кратком реченицом, „ишчепркана“ је лепота и тазе сервирана ономе ко уме да види или прочита.

*****

Душко Секулић је показао да зна, али пре свега – да воли да пише.

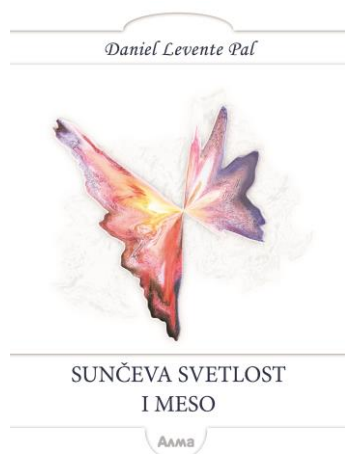
Да добро познаје и опет – да воли оно о чему пише.

А данас је тако ретко и знати, и волети.

Милутин Ђуричковић

ОБРИСИ МЕТАФИЗИКЕ

(Daniel Levente Pal, *Sunčeva svetlost i meso, Prevela s mađarskog: Jolanka Kovač*, Beograd: Alma, 2021)

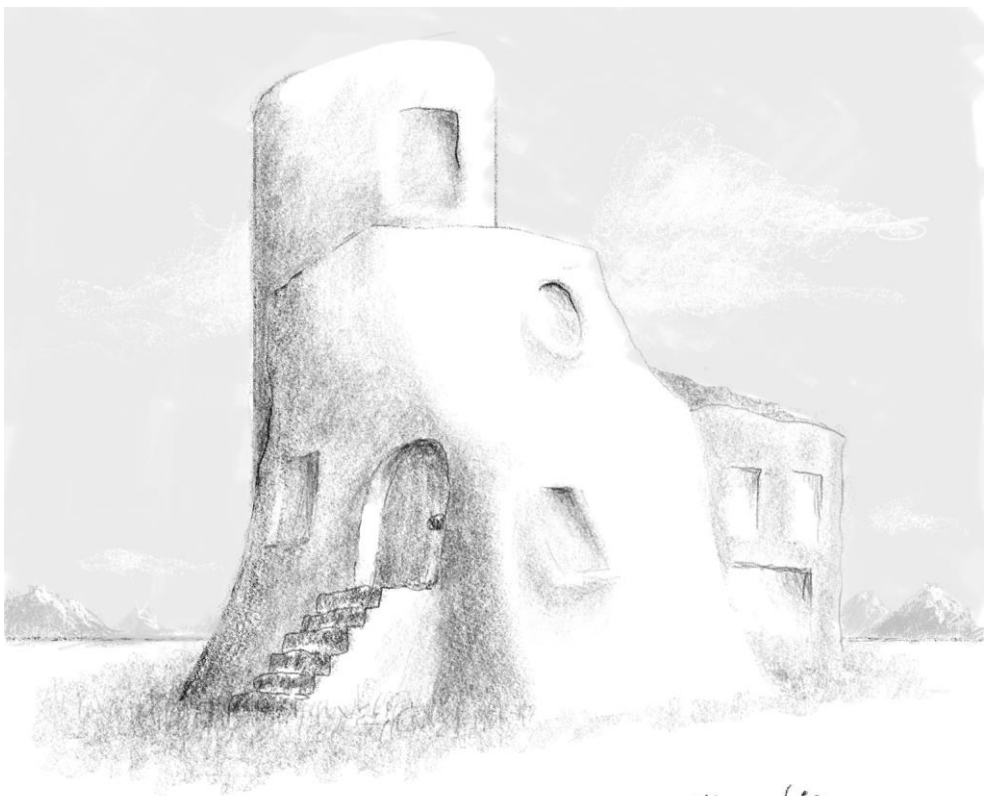

Оно што на први поглед одликује поезију и поетику Даниела Левентеа Пала јесте дуг и разуђен стих, приповедачки и епски поступак, развијена радња, динамичне слике, рефлексивност, као и низ других језичко-стилских особености, које у доброј мери одређују и семантизују богато и разноврсно стваралаштво овог све запаженијег мађарског писца. Поглавито мисаоног и наративног садржаја, његове песме се читају и као својеврсне поеме, односно као песме у прози и због тога их није једноставно жанровски и типолошки одредити. У сваком случају, ради се о писцу велике ерудиције, широке лектире и несумњивог литерарног образовања, коме нису страни модерни песнички узоричне провенијенције.

Даниелова поезија слободног стиха доноси, пре свега, један необичан и несвакидашњи поглед на свет, у коме преовладавају метафизички обриси, интелектуална спознаја и рафинирани осећаји духовног света исказани, углавном, у првом лицу једнине, што сведочи о положају и статусу лирског субјекта у овом времену и простору. Таквим инвентивним стваралачким поступком, који није нимало лак ни једноставан за читаоце, преводиоце, па самим тим и књижевне критичаре, песник заправо изграђује један посебан уметнички свет и каталог сваковрсних личних доживљаја.

Преводитељка Јоланка Ковач је успешно обавила свој нимало лак део посла, показавши сву лепоту, значења и дубину Даниелове поетске мисли, која врхуни својом поливалентношћу и разноврсним лирским финесима. По много чему Даниел је непоновљив и посебан песник, који дуго и упорно ради на креирању и еманацији свог сензибилитета и израза врло ефективног и примамљивог за различите читалачке укусе.

Ова књига представља избор из његове досадашње песничке праксе и самим тим пружа могућност да се упознамо са генезом, развојним путем и свим модернистичким преображајима кроз које је песник пролазио током свог вишегодишњег стварања. Све у свему, ово издање је још једна потврда добрих и богатих културних веза између мађарске и српске књижевности, а то свакако није мала ствар и заслужује сваку похвалу у овим тешким животним околностима.

артураки 2/19

Vikendica
1: 100
2m $\frac{60}{x}$

18

Данко Стојнић: „Викендица“ (2021)

Дајана Лазаревић

НОЋИ ВУЧЈЕГ ЗОВА или ОДСЈАЈ СВЕТА У ДУШИ ПЕСНИКА

(Анђелко Заблаћански, *Ноћи вучјег зова*, Глушци: УПС, 2020)

Ако судиш вуку – суди вучји.

Руска народна пословица

Природа се огледа у очима песника, а песник – у очима природе. Како душа разуме и прихвата свет око себе, тако је касније уобличава и стиховима враћа назад, у средину из које ју је узела, и цео процес помало личи на процес пчелињег стварања меда. Јер песник, пре свега, судбом предодређен за свој позив, мора да буде и вредан као поменута пчела, да се усавршава, промишља, унапређује свој песнички израз, а резултат његовог рада биће квалитетан и користан за свет, баш као што је мед.

Сваки песник има бар једну „Песму о песми“, како би то насловио чувени Јован Јовановић Змај. Код Заблаћанског у питању је читав увод у збирку, велики део првог циклуса, који се бави искључиво тим питање, како настаје наслов, песма, шта је то што покрене једног песника да створи песму. Приметићемо да је свет лирског субјекта мрачан, болан, пун неправди: „Велики оче, гледај! // Твоје пастире ђаволи распињу, // стаду Ти појила мукло краду и Веру // терају с огњишта.“ По принципу, „човек је човеку вук“, песнику остаје само да се моли Богу за спасење, да упозорава, али не и да узима правду у своје руке, на било који начин. Та правда остаје у рукама Створитеља, и ту се види утицај Вере на песника, снажно уткан у поезију и поглед на свет, али никада истицан нити експониран на било који начин. Чак и у песмама „Праведнику“ и „Светом Георгију“ – не инсистира се на форми молитви (што је врло чест случај код многих песника!), већ се суптилно искаже одређена жеља или тежња да овај свет буде бољи, него што јесте: „Дај нам да чујемо топом твога ата // Да лакше нађемо пут испуљења // И твојим копљем брат да чува брата // По том да нас памте наша поколења.“

Заблаћански се у многих својим песмама држи строге ритмике, најчешће дванаестераца са паузом на шестом слогу, римовања су му најчешће

паралелна или укрштена. Као и хиљаде песника пре њега, сакупља тугу и бол света, пати због туђе патње, преживљава туђе доживљаје, и чини се да се сва та мука, ипак, „сломи преко његових леђа“. По многим темама и начину обраћања, по песничком стилу и изражавању осећања, Заблаћански подсећа на песнике из доба романтизма (осим поклича да се иде у бој – код њега је то знатно софистицираније и појављује се као позив на разум). Честе су код њега и песме-посветнице истакнутим књижевницима, као и песме посвећене прецима – и све се то уклапа у слику песника-наследника тих великих, духом ватрених и, у нашој свести, вечито живих и идеалних предака, чији „образ мора да се осветла“. Том причом о прецима враћамо се на традицију, а са традицијом се и враћамо Вери, утицајној и јакој, а – скривеној.

Причајући о прецима, морам да се осврнем и на опис мајке у поезији Заблаћанског. Песму „Мајска елегија“ посветио је управо мајци, а овим стиховима верујем да може да се опише свака српска мајка и баш таква увек живи и постоји у нашој души: „Колико је прошло часова, деценија // откако је бола крик испио ти очи? // С колико празнине пуна је синија, // кад у врч живота чемер се наточи?“ Мајка-мученица, мајка-саветница, мајка-заштитница, мајка-хранитељка – све је мајка, по колективној свести нашег народа – напаћена мученица која нам је посветила свој живот, не марећи шта ће бити са њом. Не критикујемо опис – чим то деца-потомци говоре, онда не може бити далеко од истине и то је, управо, положај и животна судба српске жене и мајке.

Заблаћански се добро показао у традиционалним формама, али једнако су му квалитетни и слободни и неримовани стихови. Његов стил је прилично препознатљив у савременој српској поезији, а како постоји дуго низ година као успешан песник, морамо да кажемо да је своје место њој и заслужио. А мирна упозорења човечанству честа су и у слободном стиху: „Изгубићемо хлеб, со, грозђе // крвљу брано // дан сусрета небеса с њивама // изгубићемо цело стадо // несном бројано // ако се ми продамо // и сви међу нама.“

Ако као потписница ових редова треба да кажем која врста песме најбоље „пристаје“ Заблаћанском, у чему је најбољи – рекла бих да се двоумим између дескриптивне и рефлексивне поезије. Такође, као неко ко је, дуго низ година, упознат са његовим стваралаштвом, не могу да зажмури пред чињеницом да љубавна поезија чини већи део његовог стваралаштва. Љубавна поезија Заблаћанског је испуњена сензуалношћу и еросом, али без вулгарности и мистификације. Даље не бих залазила у дубљу анализу,

будући да су песничке слике врло јасне, а поезија писана певљивим и једноставним језиком.

Све у свему, ова песничка збирка је, вероватно, до сада најбоља збирка А. Заблаћанског, сада потпуно зрелог и формираног песника, који нам на длану даје најдубља осећања и промисли, жеље и тежње, слику света рефлектовану у његовим очима. О овој збирци већ је писало неколико познатијих имена из света књижевности и још ће се о њој писати у будућности. Заблаћански је себе дао српској култури на више нивоа: као књижевник, уредник часописа, уредник портала на интернету, преводилац са руског језика, оснивач једног књижевног удружења, али и као искрени пријатељ и саветник многих песника. Зато, хајде да причамо о његовој књизи, да је препоручимо љубитељима поезије, прочитану књигу задржимо на својој полици или је поклонимо драгој особи или библиотеци. Тако се о нашег савременика нећемо огрешити и срце ће бити на месту, а ноћи вучјег зова – мирне и звездане, пријатељске и братске.

Дајана Лазаревић

ШАПТАЈ ИЗ ВЕКОВА ДАЛЕКИХ

(Обрен Ристић, *Часни сонети*, Нови Сад: Православна реч, 2021)

Јер само ће они из векова неких чудесни неимари
Спознавши тајну поезије песници минули млади
Спустивши се у тишину и дубину земље Господари
Неких других рима вратити се потом Тек изненади

Одломак из 12. сонета (стр. 40)

Ако је веровати Н.В. Гогољу, „извор поезије је лепота“. А код песника Обрена Ристића ова лепота потиче од лепоте Отаџбине, њених поља, шума, плодних њива и река, народа и њиховог духа и културе, зрака сунца који осветљавају земљу. Отаџбина се даље претвара у дубоку љубав и посвећеност, која се, опет, слива у поетску реч. И то је један жив и флуидан циклус, који се јасно осликава у Ристићевој поезији и краде пажњу читаоца.

Предлажем да се осврнемо на наслов књиге „Часни сонети“. Када кажемо „част“ – пре свега мислимо на усвојене и чврсто утемељене моралне вредности, које одобрава и обликује заједница у којој појединац живи. Чини се, да је данас овај појам прилично скрајнут, да не кажемо – ишчезао, и част је постала апстрактан појам и ствар прошлости. А гласноговорници, који се највише бусају у прса и помињу част, управо живе под нормама бескрајно удаљеним од исте.

Стиче се утисак да је част код Ристића нераскидиво повезана са љубављу према Отаџбини и оданости истој; Отаџбина је и објективно присутна (кроз земљу и сва богатства у којима уживамо), али и као апстрактан појам (као врхунски облик љубави, за који се живи и умире). Свака стопа, сваки дамар земље се једнако цени и поштује, свако дрво има своју причу и свака травка – своју улогу.

„Часни сонети“ јесу јединствени омаж духовности човека, његовој Вери, мислима, надама. Не чуди нас уопште, што је „Православна реч“ издавач ове књиге – то додатно говори о њеној хришћанској (православној)

природи, која се јасно види са читањем прве песме. Божја промисао је да створи Човека, биће са разумом и душом, које има јасан задатак – да ради, ствара, множи се, живи у миру са другим људима, поштује земљу и хлеб, Бога и све што му је од Њега дато.

Више слојева идеализама проналазимо у поезији Обрена Ристића. На самом њиховом врху налази се и Свемогући – Бог и све је Његова воља и милост:

Божански сонет Песма у којој и данас тихо
Путујем небесима Покуљаће сав дим из мене и магла –
Тешко бреме О Боже, какво је ово време

Следећи слој идеализма је природа коју Бог створи. Земља у којој песник живи је света, сунцем обасјана, здрава, плодна. Она крије и успомене на многе битке, славне наше претке и јунаке. Извор је живота, радости, воље за опстанак:

Или у дубоким ризницама Старе планине Има ли пута
Ка висини Видим одавде ту светлост која ме као велика
Прозрачна риба у мирно подне августовско гута¹

И коначно, видимо обресе лика једног идеалног човека – то је вредан човек, који ствара, брани, ради, бори се, живи по Божијим законима и чврстим моралним кодексима. На тренутак ћемо се присетити анализе Светог Владике Николаја Жичког² о представи идеалног човека код Ничеа и Достојевског. Ниче говори о надчовеку, а Достојевски о свечовеку. И док је надчовек сконцентрисан на борбеност, стицање моћи и покораване противника, свечовек је продуховљени човек који се не бори мачем, већ својим духовним и људским вредностима. Ристићев идеални човек је најближи сродник (неко би рекао и двојник) свечовека Достојевског.

Учи стрпљењу А хтео бих да вриснем У оку
Лакоћа која ме обузима да узлетим Као цвет
Упијајући сав жар до извора на истоку³

---

¹ Часни сонети, стр. 36.

² Детаљније о томе погл. на: <https://svetosavlje.org/nice-i-dostojevski/> (5.11.2021.)

³ Часни сонети, стр. 37.

Ипак, све ово што смо рекли о слојевима идеализације, не значи да Ристић гледа свет „кроз ружичасте наочаре“. Он јасно истиче и тежину живота, искушења кроз која се пролази, људе који се окрећу од правих вредности и губе (само)поштовање, нападе непријатеља на наше земље, тело и душу. Лирски субјекат има своје епизоде страховања, јасно испољава боли и забринутости, тежи постизању и испуњењу сваке тачке у моралном кодексу, жели и воли до сагоревања. Такође, као код многих песника што је карактеристично, и Ристићев лирски субјекат има пророчки дар, те нам говори шта ће се десити, ако будемо живели часно:

Целиваћемо Мудрошћу дубоком у раскоши песме
Увлачићемо се у чаробне године као у праисторију
Доћи ће свакако тај тренутак овде у рајским вртовима⁴

Међутим, ако се не буде живело како треба и доликује – следи казна. Не ради се о томе, да ће Бог послати некакву пошаст на нас, већ о томе да ће чудовишта изаћи из нас самих и нашег света и прогутати нас. Та чудовишта су, такође, апстрактна ствар – морални понор, чемер и јад, из којег је тешко ишчупати се:

Ко перчин седи расплиће Ништа се потом десило није
Праха праху земља се отворила све иште понориште
Низ мутни Тимок ко на бојишту језди сито чудовиште⁵

Поговор збирци „Часни сонети“ написао је књижевник и критичар Срба Игњатовић⁶. У својој детаљној анализи, Игњатовић наводи да ће Ристић „остати упамћен по наклоњености слободном, тек местинице римованом стиху и асонанци, а поготову преплету мотива“⁷. На овој тврдњи ћемо се задржати.

Сонети су, по дефиницији, једна врло строго утврђена песничка форма. Иако Ристићеви сонети одступају од те строге форме, ипак су тако окарактерисани. Наиме, видимо форму од два катрена и две терцине; Ристићеве риме у прве две строфе су најчешће АББА – АБАБ или АБАБ – АБ

⁴ Часни сонети, стр. 39.

⁵ Часни сонети, стр. 54.

⁶ Више о Игњатовићу погл. на: <http://pojmovnik.muzejknjazevac.org.rs/pojam/ignjatovic-srba/> (5.11.2021.)

⁷ Часни сонети, стр. 74.

БА; док је у терцинама рима мешовита и много је теже дати неку јаснију формулацију; даље – дужина стиха – код сонета би требало да стихови буду једнаке дужине, најчешће су у питању једанаестерци и дванаестерци, док код Ристића дужина стиха често премаши 15 слогова и сваки редак има своју дужину. Примера ради, сонет бр. 14 по дужини стиха изгледа овако: 11-21-20-17, 13-22-20-20, 21-20-19, 18-21-16. Даље – сонет је врло лирична и певљива, иако сведена и пречишћена лирска форма, која показује маестралност песника. Код Ристића можемо говорити о некој врсти „приповедачких сонета“ – где је тај приповедачки и пророчки призивак значајно доминантнији од лиричког.

Зашто су нам потребни „Часни сонети“? Ово је једна топла и светла збирка песама, која нас учи стрпљењу и сталожности; подсећа на изгубљени смисао и значење части, моралне вредности које данас поштују ретки (да не кажемо – одабрани!). Ово је збирка песама која нас враћа Богу и подсећа да смо дужни да поштујемо све што је Он створио. Такође, ово је збирка поезије у којој ће највише уживате праве патриоте – они који су за Отаџбину спремни и живот да дају. И захвални смо песнику и издавачу на њој.

Миладин Берић

ХРОНИКА СВЕОПШТЕГ ПОМРАЧЕЊА

(Динко Османчевић, *Златне резерве*, Београд: Алма, 2021)

Није лако видјети свјетлост на крају тунела, поготово у срединама гдје је мрак основно обиљежје и духа и материје, а по некима и једина расположива опција. У тим замраченим срединама по која искрица, афоризам, лампион, звјездица или обичан шибицокрес представљају дашак, који без обзира што ништа не може да промијени, бар улива наду. Афоризам је игра ријечи, игра ријечима, по Аци Баљку и својеврстан дриблинг духа на малом простору, који далеко надмашује игру и простор, покушавајући да, обично упакован у филозофско тијело, буде коректив једног друштва и једног времена. Или још боље невремена, јер без невремена нема те иницијалне

каписле која покреће афористичаре. А када се покрену афористичари, када са својим афоризмима достигну зрелост онда је много штошта труло и то не само у држави Данској. Онда је дошао задњи вакат.

Афористичари су против било каквих окова и против сваке власти и ако се деси да нека и падне афористичари би се, ако би се вршила каква квалитетна анализа тог пада, могли подвести под свједоке сараднике. Као неко ко је указивао на нешто, кад је то нешто било још увијек колико толико бенигно, ако такве власти код нас уопште има.

Афористичар, и још много нешто друго, Динко Османчевић је један од тих свједока сарадника који попут коприве, или још боље обада, непрестано пецка власт и сва њена истурена одјељења, покушавајући да је поправи. У тим својим стремљењима Османчевић је упоран и не одустаје иако је свјестан залудности своје работе.

Залудан је то посао, донкихотовски, јер као што рече Серјожа Јесењин: изгорјелог нико не запали. Наиме, без обзира што врхунски афористичари, па и сам Динко, знају одлично да власт нико није успио поправити, да је она једном ријечју непоправљива, они ипак сизифовски и даље гурају свој афористичарски камен уз брдо које стално расте, јер им то гурање дође као некакав издувни вентил. Нешто као покушај у покушају. На умјетнички начин. Могуће да су то посљедњи трзаји, јер власт зна какао да умрвати популацију.

Што је најгоре, то мало борбено што је преостало и претекло и што још увијек смије да владајућој касти сручи, или још боље, звекне истину у лице полако се осипа као армија друга Јосипа која биолошки напушта сцену. Пустимо Јосипову армију која је рекла што је имала рећи. Ова друга млађахна армија која би требала бити борбена бар као афористичари негдје је далеко, одакле са слабо или никако не добацује. Не тамо далеко већ много, много и неповратно даље: „Млади су наше златне резерве, депоновати смо их у иностранство!“

О младима зрело могу да говоре само они који су из више угла зрели, они који су отворили четворо очију да би примјетили оно што већина не примјећује, или ако и примјети, не зна зналачки упаковати то своје „виђење“. Динко има тај риједак осјећај да између редова или пак неочекиваним обртом, поентира чак и у темама које су изгубљена прича. Његове теме су животне теме, додуше често локалне („Босна и Херцеговина је у знаку броја три, имамо три народа са три вјере, говоримо три различита језика, у Предсједништву сједе три члана, а и отишли смо у три лијепе...“) и у тим случајевима он као прави доктор у истом тренутку и даје дијагнозу и нуди рјешење, односно лијек. Нека рјешења би била тешко прихватљива да се ради о стварном доктору али су итекако прихватљива, јер се ради о специфичној врсти хећима, афористичару... Динко је стога и хроничар једног времена, једног града, једне републике, једне државе и једног свеопштег помрачења, поготово када своје афористичарске мисли усмјери на дневна дешавања. Занимљиво је да он и у таквим случајевима покушава да прошири и вријеме и простор, да их надрасне, јер зна да ће, само у случајевима да у томе успије, створити афоризам који ће надмашити садашњост („Кад стекнемо имунитет крда, бићемо мирни до клања.“ „Народи у Босни и Херцеговини функционишу по принципу; добар, лош, зао. Али сваки мисли да је баш он Клинт Иствуд!“ „У нередима након америчких председничких избора, повријеђено је дванаест Срба, девет Бошњака, шест Хрвата и један из реда осталих!“)

Османчевић попут надахнутог сликара слика данашњицу жигошући све наше апсурде, који су се на овдашњим меридијанима толико угнијездили (а богомаи и ухљебили) да више и не дјелују апсурдно („Није важно колики је јарбол ако нам је застава на пола копља.“ „За Први мај, послужили су нам раднички пасуљ, а музика се касније јавила сама, спонтано.“ Живимо на Западном Балкану, источно од раја.“).

Оно што је најбитније, поготово када су политички афоризми у питању, Динко Османчевић није обукао, или још боље не носи нечији дрес, за њега су и ови и они, и обрнуто, једнако лоши и једнако успјешни у ометањима дисања успаваном народу. Наравно није афористичарима једини циљ буђење народа, поготово не у оном пренесеном смислу, већ, између осталог и да сперу бљутавост која се у годинама нечињења накупила, јер све има свој праг толеранције. Тај праг је пређен већ самом идејом да се напишу први афоризми и битно је не забасати, односно не приклонити се политичким ваздушним струјама, или још прецизније пијавицама, јер само такав приступ гарантује успјех.

У афоризму свака ријеч мора да буде на свом мјесту у супротном обрнутој конструкцији. Наравно и афористичар мора да буде на свом мјесту. Није афоризам кућа па да једна цигла не значи скоро ништа, сем што ће се могуће у кући јавити промаја. Та промаја у афоризму - реченици представља бумеранг који кад тад звекне у главу аутора, али не због некадашњих УДБА разлога.

Наиме, вријеме када је афоризам ма колико био жесток, хирушки прецизан и убитачан, могао обити о главу аутору изгледа да је неповратно прошло. Власт представљају дебелокошци који се не могу застидити, а камоли зацрвентити, па их и не дотичу афористичарске промисли. Могуће, из разлога што су скупштинске говорнице постале ОК корал и мјесто главних и најбљутавијих окршаја на којима су наши посланици оуглали на било коју врсту критике. С друге стране, афористичари се служе парадоксом. Афоризам упакован у парадокс говори више од оног директног излива незадовољства, али како то објаснити недодорљивима („Гледам нове називе тргова и улица, па како дјечи да објасним ко је побиједио у Другом свјетском рату.“ „Преклапање Ускрса и Првог маја јасна је симболика да радничкој класи само Бог може помоћи.“).

Једног афористичара поред талента да са што мање ријечи каже што више великим чини и разноликост тема. И у том сегменту Динко Османчевић не заостаје за афористичарским кремом, не само са ове стране Дрине. Њему су све теме омиљене, с тим да неке обрађује на хумористичан („Кад ми је за Дан жена пуница стигла у госте, убрзо смо имали ноћ вјештица“),

а неке на сатиричан („Преклапање Ускрса и Првог маја јасна је симболика да радничкој класи само Бог може помоћи.“) начин. Он је једнако и ванвременски („Плићи људи, дуље се увлаче.“) и тренутан („Дебакл на квалификационом, олимпијском турниру у Београду, доказ је да Кокошков не може да води орлове.“).

Кад смо већ код дебакла свака нова књига афоризама је у неку руку попис промашаја, попис дебаклина, оних који нас воде или оних који имају намјеру да нас у будућности воде. Наиме, код нас је опозиција клонирана позиција. Курта и Мурта. Из тог разлога наши афористичари, па и Динко Османчевић, не морају превише да укључују вијуге већ је довољно да само, укључивши таленат, воде евиденцију шта је ко и гдје промашаио. Отуда и у овој збирци прегршт знаних јунака који су заслужили афоризам. Оном ко држи до себе и до образа, вјероватно би посљедња жеља била да се нађе у афоризму врхунског афористичара, јер нико не жели да буде рашчеречен. Поготово не у тих неколико ријечи, у тој најчешће једној реченици о којој би се у најбољем свом издању дао написати роман. Наравно оноm ко има маште.

Динко Османчевић је овом својом књигом афоризама додатно ојачао позицију афоризма у Републици Српској и Босни и Херцеговини не штедивши никога, па и оно, што је можда и најважније, ни себе. Јер ако у збирци немате бар један афоризам на свој рачун, може бити да сте били субјективни, а субјективизам зна бити и највећа и непремостива препрека за сваког афористичара.

На срећу, Динко Османчевић има и довољно талента и довољно искуства да се шали и на свој рачун, а то је једини пут који води на врх. Афористичарски врх који му се из магле осмјехује.

Бојан Рајевић

СИЗИФОВЕ РИЈЕЧИ У КАМЕНУ

(Бранко Вуковић, *Сизифове фусноте*, Београд: Алма, 2021)

Прије него што ће објавити књигу афоризама *Сизифове фусноте*, Бранко Вуковић ће се публици представити као пјесник за дјецу, објавивши књигу *Рајичњак* која је од стране Удружења црногорских писаца за дјецу и младе проглашена најбољом објављеном у 2020. години. Није ријеткост да се поезија за дјецу и афоризам сусретну у опусу истог аутора. Вуковић се, остварујући се као писац у ова два жанра, уклопио у традицију коју већ сачињавају многи наши пјесници за дјецу, а уједно и афористичари, почевши од Јована Јовановића Змаја до Душка Радовића и Зорана Станојевића. О постојању одређене везе између стварања афоризама и писања за дјецу свједочи већ и наслов првог сатиричног дјела у нашој књижевности, књиге афоризама Михаила Максимовића штампане у Бечу далеке 1792. године – *Мали буквар за велику децу*.

Рекло би се да ту везу сачињавају лудички и елементи игре, у шта ћемо се увјерити и ишчитавањем афоризама у Вуковићевом афористичком првијенцу, *Сизифове фусноте*. Подсјетимо да и најцитиранија дефиниција афоризма као *дриблинга духа на малом простору* (Александар Баљак) наглашава аспект игре.

Појављивање ове књиге Бранка Вуковића, али и самог Бранка Вуковића у улози афористичара, свједочи о виталности овог жанра код нас. Прије десетак година, Саво Мартиновић, Вељко Рајковић и Дејан Тофчевић приредили су и објавили антологију црногорског афоризма *Ријетке честуце*. Показали су колико је богата традиција најкраћег жанра на нашем поднебљу. Књига Бранка Вуковића једна је од оних које свједоче да афоризам у Црној Гори још није рекао своју посљедњу ријеч.

Насловом Вуковићеве књиге указује се на одређена својства афоризма каквим га види овај аутор. Инвокацијом Сизифа активирају се кодови

апсурда, док *фусноте* у наслову упућују на положај афоризма, његову, сходно његовој парадоксалној природи, у исто вријеме скрајнуту и повлашћену позицију у култури. *Сизифове фусноте* у Вуковићевој визији могле би да представљају биљешке које Сизиф клеше у свом камену.

Какве су то биљешке? Ако кренемо од насловног афоризма првог поглавља (*За мене нема зиме. Покрио сам се ушима*) видјећемо да се Вуковић опредјељује за оне језичке јединице које су и прије него што ће бити забиљежене садржале својство окамењености. *Немати зиме (за неког)* и *покрити се ушима* су фразеологизми фундирани у нашем савременом језику. Фразеологија, иначе, служи као један од најважнијих извора за реконструкцију језичке слике свијета и најразличитијих културних садржаја. Вуковић спајањем два таква фразеологизма у свом афоризму износи на површину дотад неуочен однос каузалности међу њима. У окамењеним изразима Вуковић је препознао семантички потенцијал који је у стању да нам саопшти нешто ново о нама и нашој слици свијета и то њиховим комбиновањем, те упошљавањем, истовремено, и њиховог примарног, пренесеног, и буквалног значења. Два израза, међусобно сударена, продубила су значења један другом и створили нова по принципу удара који нађе искру у камену. На сличном механизму спајања фраза почивају и други афоризми: *Добро јутро. Рекао бих и „добар дан“, али два добра не иду заједно; Живот чине мале ствари. Мало морген и мало сјутра.*

Серијом аутопоетичких афоризама којим ће отворити књигу, Вуковић нам саопштава своје афористичко *вјерују*. Умберто Еко запажа да *нема ничега мање одредивог од афоризма*. То, међутим, Вуковића неће спријечити да се покуша приближити тајни и да открије суштину афоризма: *Афоризам је истина умотана у једну кору; Афоризам је громогласна тишина; Традиционални афоризам: од извора два пута; Афоризам је концентрат слободне мисли* итд. Вуковићеви аутопоетички афоризми откривају нам само-критичног аутора, спремног и на аутоиронију, који размишља о природи својих афоризама и настоји да разумије узроке: *Моји афоризми, нажалост, нису смијешни. Учествујем у жалости. У другом аутопоетичком афоризму, Вуковић подсећа на неухватљивост афоризма и његову способност измицању дефиницијама којим би се хтјело овладати његовим кодом: *Добар афоризам тако погађа у суштину да се ријечима не може описати.**

Вуковић је спреман да се у афоризму обрачуна и са собом, јер му је, што би рекао Милан Бештић, тај увијек при руци. Међу „откаченије“ афоризме у овој књизи спада и овај: *Мучи ме желудац. Не може никако да ме свари*. Опет је Вуковић извукао максимум из једне фразе која се често може чути, али која се у свакодневном говору зауставља на констатацији из првог

дијела Вуковићевог афоризма. Вуковић је, међутим, продубљује наставком афоризма, проналазећи у њој самој и узрок затеченог стања и доводећи фразу до сасвим заумне контекстуализације.

Заиста је велики број регистара из којих Вуковић црпи језички материјал за своје афоризме. Указали смо на употребу фолклорних идиома у Вуковићевој афористици, а ево како овај аутор упошљава грађу из савремених друштвених сфера афоризмом: *Фирма цијени мој допринос, али га не уплаћује*, бриљантно се алудира на неповољан положај радника. Слично је и са афоризмом: *Послодавац је одлучио да ме пријави. Није све тако црно*, у којем једна наизглед утјешитељска изрека поприма један слој актуелности којој је сасвим окреће на њено наличје.

Наравно, није запостављен ни корпус фраза и парола из политичког живота које Вуковић пародира крајње неочекиваном контекстуализацијом: *Храну припремам искључиво на маслиновом уљу јер мир нема цијену*.

Посебну сферу Вуковићевог афористичког израза представљају афоризми на историјске теме у којима се нуде апсурдна објашњења неких историјских епизода. Друго поглавље ове књиге отвара афоризам: *Бомбардовали су нас и савезници. Знају они да смо сами себи највећи непријатељи*. Каква реализација дословног значења у иронији, каква деиронизација ироније! Бриљантно! Када нас већ савезници бомбардују, мора бити да то чине за наше добро и да нас сачувају од већих непријатеља, а то смо, у Вуковићевој визији, ми сами. Наш афористичар као да слиједи савјет италијанског колеге Питигридија – *имај милости према ономе ко ти је учинио нешто нажао јер не знаш шта ти други спремају*. А шта смо сами себи у стању да спремимо, то знамо. Вуковић у својим афоризмима тематизује и трауматичне догађаје из историје нашег простора: *Мостови спајају људе. Зидани мост их раздваја*. А ево како Вуковић реплицира Хегелу: *Историја има тенденцију да се понавља: први пут као наша, а други пут као туђа*. Овакви афоризми учвршћују нас у увјерењу да не постоји ниједно уврежено мишљење, опште увјерење, ниједна „истина“, на којима се добрим афоризмом не би могло интервенисати да би звучали још истинитије. Одличан је и афоризам који сажима историју двадесетог вијека у једну реченицу: *Побиједили смо Хитлера до посљедњег Стаљина*, којим се алудира на неуништивост тоталитарних система. Овај афоризам представља и притајену полемику са фразом *историју пишу побједници*.

Важно својство Вуковићевих афоризама је њихова универзалност. Преведите афоризам: *Колумбо је заправо тражио демократију, јер ко год тражи демократију увијек открије Америку* на језик који хоћете и реците ми гдје неће бити схваћен и наићи на одушевљење. Вуковић то постиже осла-

њањем на општу историју човјечанства и крупне историјске догађаје настоји да објасни постављајући их у савремени контекст. Не представља ли ова Вуковићева фуснота и својеврсни дијалог са познатом неочешљаном мишљу оца модерног афоризма Станислава Јежи Леца: *Ко зна шта би све Колумбо открио да му се Америка није испречила на путу!*

Изневјеравањем очекивања у вези са устаљеним мишљењима и предрасудама стварају се духовити ефекти као у случају веома ефектно изведеног парадокса: *Руси нам увијек притекну у помоћ кад им је најпотребније.*

Вуковић са великим успјехом обрађује и теме које се крећу од менталитетских до антрополошких. Рјечиту илустрацију овој тврдњи читалац ће пронаћи и у поглављу отвореном афоризмом: *Судбина народа записана је у људском мозгу. Већину чини сива маса.* У њему затичемо афоризме „испричане“ из дјечије перспективе, попут: *Таши, таши, та-на-на, држава смо ба-на-на*, што упућује на закључак наговијештен почетком овог текста да ће дјечија, „наивна“ логика бити једно од битних својстава ове књиге у којем се сусрећу Вуковић – пјесник за дјецу и Вуковић – афористичар.

У истом афоризму деконструише се и реконтекстуализује и мит о нашем гостопримству преношењем ријечи „домаћин“ из фолклорног у биолошки регистар: *Добри смо домаћини. Паразити се на нама најдуже задржавају.* Локалне прилике се сагледавају и из перспективе чувених исказа из свјетске књижевне баштине: *Трули смо у цјелини. Нисмо ми Данска.* Значење дијела (*Нешто је труло...*) замијењено је значењем цјелине (*Трули смо у цјелини...*). Вуковић овим показује да влада и техником увећавања/умањивања значења, што јесте чест елемент кода афористичког изражавања. На истом принципу „грађен“ је и афоризам: *Не продајемо ми вјеру за вечеру, него за сва три obroка.* Вуковић у цитираним афоризмима демонстрира умијеће карикатуристе, а „карикатуриста је афористичар који уме да црта“ (Бештић), тиме што зна да хиперболизује особине које чини метом својих афоризама до те мјере да нас натјера да их примијетимо и у околностима када се на бројне међу таквим менталитетским особинама одавно оуглало.

Посебан циклус међу овим афоризмима чине афоризми о Црногорцима, у којим Вуковић скреће пажњу и, на себи својствен, афористичан начин, објашњава одређене њихове менталитетске мане: *Црногорци никада не критикују вођу јер у свима њима лежи вођа; Црногорци пате од комплекса највише вриједности и други.* Вуковићевих афористичних опсервација нису поштеђени ни Срби: *Срби из Црне Горе су измислили плашт за невидљивост. Час их видиш, час их не видиш; Није лако бити Србин. Једва саставља крајност са крајношћу.*

У Вуковићевој књизи задовољство ће пронаћи и љубитељи најкраћег израза јер у њима има афоризама у којима је аутор, како ми је сам рекао, ишао до тачке пуцања. У поглављу које је и насловљено једним таквим афоризмом – *Празна глава је тријумфална капија*, налазе се и ови афоризми: *Демократија је цивилизацијски искорак у празно; Гласачка кутија је Пандорина кутија без наде; Метак испален у вис води промашен живот; Пинокију опет расте жиро-рачун* итд. Анри Бергсон би био одушевљен овим афоризмима јер су најбоља потврда његове дефиниције смијеха: *Смијех произлази из неког ишчекивања које се изненада расплињује у ништа*. Ако је та дефиниција тачна, а вјерујемо да јесте, заиста имамо много разлога за смијех.

За смијех је увијек потребан други, његова сарадња и солидарност. Претпосљедње поглавље Вуковићеве књиге носи наслов којим је апострофиран значај комуникације: *Најтеже је бити пророк у свом селу. Нема ко да те слуша*. О усмјерености на Другог говори почетни афоризам поглавља: *Другови и другарице, браћо и сестре, тужни скупе...* Овдје је зналачки указано на бесмисленост свих расправа у вези са нашим идентитетима док је извјесно да сви наши колективи, у суштини, представљају *тужне скупове*. О томе зашто је то тако, на могуће објашњење наилазимо већ у сљедећем афоризму којим је духовито ревидирана библијска истина: *У почетку бјеше Ријеч, и Ријеч бјеше у Бога, и Бог бјеше Ријеч, али језик бјеше бржи од памети*.

Библијски мотив нашао се и у наслову посљедњег поглавља књиге Бранка Вуковића – *Бог и Ева. Батина је из раја изашла*. Стапањем двију фраза, једне библијског, а друге народног поријекла, у којима је пронађено исто значењско језгро, ревидирана је народна пословица, с њом и библијски наратив о човјековом паду и створен ефектан афоризам, који игра и на тему мушко-женских односа, што ће бити случај и са овим поглављем у цјелини.

Вуковићеви афоризми на мушко-женске теме нису од оних баналних којим се рачуна на ефекте јефтиног хумора, њима се, на исти начин као у претходним поглављима, проблематизује затечена збиља. Примјер је афоризам: *Истина о мом богатом искуству са женама ће кад-тад изаћи на видјело. Истина је само једна*. У њему се Вуковић позабавио са феноменом мушке мегаломаније и хвалисавости у вези са афоризмом обрађеном темом.

Чињеница да Вуковић свој афористички првијенац организује по поглављима, што је неубичајено за књиге афоризама, говори да је она плод веома осмишљене стваралачке стратегије.

Вуковићеви афоризми писани су тако да вам се сваким новим читањем све више допадају. Зато, пожурите да их прочитате први пут да бисте их што прије читали други, трећи, четврти, пети... пут.

Завршио бих парафразом афоризма Владимира Јовићевића Јова: *То је тај камен! – рекоше Сизифу на врху*.

ИЗ НОВИХ КЊИГА

Данко Стојнић: „Скултура у папиру и најлону“ (2021)

Aleksandra Sana Zubić

IVONIN OPROŠTAJ

(„Alma“, Beograd, 2021)

Ivonini očni kapci su drijemali i ona nije imala namjeru da ih otvori. Kroz tamu su lagano pristizali glasovi njenih roditelja - glas majke Ivanke, glasan i prodoran, i dubok ali tih glas njenog oca, koji se trudio da bude još tiši, da je ne bi probudio. Iako nije otvorila kapke Ivona je osjećala da je vani još mrak. Po glasovima njenih roditelja uvijek je znala kada je radni dan otpočeo. Prvo što bi jutrom čula, još prije njihovih glasova, su bili gradski autobusi s redom vožnje od pola šest do devet, u razmaku od petnaest minuta. Njima su obično putovali radnici čije su smjene počinjale rano, te poneki zakasnili gost iz kafe. Nakon autobusa bi se čuli zvukovi motora auta i oko pola osam bi gradska gužva sa učenicima i radnicima već bila potpuna.

Ivonino radno mjesto je bilo u gradskoj prodavnici odjeće. Prva smjena je počinjala tek od devet sati, pa je iz tog razloga mogla duže od ostalih ukućana ostati u krevetu. Danas je njena mati ustala prva, skuhalo kafu za nju i oca i potom otišla u kupatilo. Par minuta nakon nje je ustao i Ivonin otac Mate. On je polako srkao kafu, čekajući da kupatilo bude slobodno. Poslije nekog vremena se čulo škripanje vrata, iza čega je kratko nastupila tišina, a onda se čuo zvuk kuhinjske česme. Kad se otac vratio iz kupatila, majka mu je saopštila šta sve treba da obavi, i on je kratko potvrdio da je razumio. Nakon toga su još neko vrijeme ispijali kafu. Majka je gundala o nezahvalnim rođacima i nedruštvenom komšiluku. Otac joj je protivriječio, savjetujući joj da bi bilo bolje da se brine o svome nego o tuđim životima. Zatim se opet čula majka, ovaj put glasnije, kako protestuje uvrijeđena očevim komentarom. Nakon toga se čuo još samo majčin glas. Ivona ih iz svoje sobe nije mogla vidjeti, ali je znala da je otac popustio i da pokušava da što brže ode iz kuće, što je ubrzo nakon toga i učinio. Pošto je sklonila posuđe sa stola i majka je izašla za njim.

Njihovim odlaskom iz kuće bi za Ivonu počinjao polusan, koji bi najčešće završavao prije zvuka budilnika. Trudila bi se, koliko je to bilo moguće, da se u

tom periodu ne opterećuje porodicom i poslom, nego da mislima odluta na neka druga mjesta. Na sva ona mjesta, na koja bi, ako sve krene po dobru, trebala putovati s Antonijem. Antonio je bio njen princ iz snova, neko ko je otvarao nove vidike, daleko od osmosatnog slaganja majica i usluživanja kupaca. Pet godina ranije ga je put umjetnosti i glume iz Španije doveo u Ivonin grad na sjeveru Austrije. Granice Evrope su već odavno bile otvorene za sve sa pravim pasošem, pa je i mladi Antonio odlučio da okuša svoju sreću u državi, koja je u cijelom svijetu važila za kulturnu Meku. Početak njegove karijere istina nije bio onakav kakvim ga je zamišljao, ali ipak bi u neredovnim razmacima dobio neku pozorišnu ulogu - najčešće stranca, Južnoevropljanina. Najveći problem u ostvarenju njegovog sna mu je predstavljao njemački jezik, kojeg i pored velikog truda nije uspio solidno naučiti. Brz ritam i melodičnost španjolskog jezika su se sudarali sa strogim pravilima i preciznošću njemačkog, pa je donekle bilo i shvatljivo da se on mučio sa usavršavanjem ovog drugog. Na mnogobrojnim audicijama za posao je dobijao odbijenice odmah poslije prvog razgovora, ali to ga nije pokolebalo. Pored završene glumačke akademije Antonio je bio i izvanredan plesač, pa je vjerovao da će ta kombinacija jednoga dana biti dobitna. Po njegovom osobnom mišljenju je njegov temperamentni stil glume bio daleko ispred ovoga, pomalo usiljenog stila glumaca zapadne Evrope. Ni Ivoni nije bilo jasno zašto režiseri do sada nisu primijetili Antonijeve talenat. Za nju je Toni bio najbolji, najljepši i najtalentovaniji glumac kojeg je ikada gledala. Kroz vezu s njim je prvi put u životu upoznala svijet umjetničke slobode i kreativne energije. Kod kuće je naučila da se sve treba zaslužiti, da za sve treba krvavo raditi, i da sreća, ako uopšte ikad i dođe, dolazi na kraju. Od djetinjstva je u njenoj porodici zabavu uvijek pratio neki čudan osjećaj krivnje. Kao da su svi u njenoj sredini bili stvoreni samo za patnju, brigu i ispaštanje grijeha. S Antonijem je naučila da ne postoje zasluge i strahovi, već život bez suzdržavanja i vječitog čekanja na nešto što možda nikada neće doći.

Nakon što je spretno iskočila iz kreveta, završila s tuširanjem, šminkanjem i oblačenjem, te pokupila dugu crnu kosu u rep, Ivona se uputila na posao. Kalendar je ljetno već bilo završeno, ali se još osjećala toplina na asfaltu. Gradom se prenosio miris industrijskih postrojenja, ali to Ivoni nije smetalo, jer je od rođenja živjela s tim mirisom. Prvi dio puta ka poslu bi za prevoz koristila autobus, a onda bi presjedala na tramvaj, koji ju je vodio direktno pred vrata prodavnice u kojoj je radila. Taj posao sigurno nije iscrpljivao njene intelektualne potencijale, ali vremenom se navikla na njega. Premda je dolazila iz takozvane migrantske porodice, u školi je bila jedna od boljih učenica. Profesori su joj predviđali dobru budućnost, a i ona se željela dalje školovati.

(...)

Гордана Јеремић

НЕНАД : ДИЈАГНОЗА F.2019

(„Алма“, Београд, 2021)

***

– Хало, добар дан. Јел' Ви продајете кичме?

– Аха.

– Јел' имате... У ствари, не знам како то иде. Јел' се то гледа по висини?

– По нечем другом. Дакле, да видимо. Запослени сте?

– Јесам.

– Ожењен?

– Јесам.

– Деца?

– Двоје.

– Старост?

– 50.

– Колико сте спремни да издвојите?

– Па... не знам. Шта нудите?

– За Вас имамо металне, камене,

свилене (али, нису кинеске) и половне. Мада, ових свилених нема већ дуже време. Како стигну, тако се разграбе. Постоје чак и листе чекања. Ево, ако се одлучите за такву, стићи ћете на ред за једно седам месеци.

– А, колико коштају, рецимо, камене?

– Изопштење из друштва, два месеца интензивно, а четири године готово свакодневно повлачење по друштвеним мрежама, готово сигуран губитак радног места, почев од четрдесете, па до краја живота на лековима за притисак и простату, ћелавост, горушица, друштвени притисак на супругу, ућуткивање уз обавезно исмејавање и понижење, где ће Ваш лични нападач напредовати у каријери, распродавање имовине зарад судских трошкова и исељење у иностранство због рада на грађевини. Тамо – спавање по hostelима, неретко са стеницама у душеку, дељење собе са грађанима

јужних суседа, неизвесна надница, два obroka дневно, бежање при крају трећег месеца да се не добије даља забрана уласка. Даље, Вашој жени се смеше скандинавске маторе задњице за прање, такође, бежање и распад породице!

– Ау!

– Увек можете по повољној цени, тако да кажем, да купити половне! А, само да знате, докле год Ви размишљате, спуштаћете се на листи чекања. Ево, већ ми звони друга линија! Довиђења.

*

– Хало. Добар дан, јуче смо разговарали. Молим вас, реците ми...

– У вези са кичмом или кредитом?

– К, кредитом, овај кичмом.

– И? Шта сте одлучили?

– Размишљао сам о оним, половним.

– Нема, све су на сервису!

– Кичме?

– Има само металних и камених.

– Камену не бих.

– Немојте да се љутите, али мислим да Ви себи не можете да приуштите металну.

– Зашто, откуда знате?

– Разлика у цени у односу на камену је велика.

– Колика?

– Поред свега, јелте, што вам иде уз камену, металном добијате и батине, неретко, усред бела дана, сигуран отказ, глад, издају Вас и стари и млади, испољавате агресију према најближима...

– Добро, добро, доста сам чуо.

– Него, господине, ја бих Вас пријатељски саветовао да се манете ћорава посла и заборавите овај број.

– Само још да Вас питам, јел' могу бар на сервис? Толико, ваљда, могу?

– Сервис? Е, мој господине. Кичмама које су тамо, нема спаса.

– Па, што их онда сервисирате?

(...)

Saša Nedeljković

**BEZ STRASTI : APOKRIFNI PRAKTIKUM ZA
KORIŠĆENJE AUTOREFLEKSIVNOG
PRISTUPA U ANTROPOLOŠKOM
ISTRAŽIVANJU GNOSTIČKE PRAKSE :
ROMAN**

(„Alma“, Beograd, 2021)

**Autsajderska perspektiva
Septembar, 2016, 10.000 metara iznad
Vašingtona**

Sa zemlje je trag kretanja letelice ličio na ravnu liniju povučenu nekvalitetnim mastilom koje se razliva. Ili kao da su elektroliti unutar monitora na kome se linija pojavljuje dogurali svoj vek do kraja, pa ne uspevaju dugo da zadrže projektovanu sliku u čistom prvobitnom obliku. Zajednička osobina jednog broja junaka ove priče je da su tu ravnu liniju doživljavali kao liniju na monitoru koji pokazuje životne funkcije. Znak smrti. Činjenica da su linije na nebu iza mlaznjaka do skoro nestajale pred očima posmatrača za svega par sekundi kao da je čuvala ljude od izazova predugog posmatranja smrti. Omogućavala im je da na smrt zaborave. Tom proizvodnjom zaborava kao da je poručivano da smrti u stvari nema. Odnosno, da je, kao i život koji okončava, prolazna, nestvarna, i da posle nje sledi novi početak.

Ta predstava o nestvarnosti smrti, u tumačenju pomenute grupe junaka, ukinuta je pojavom kemtrejlsa. Oni su bili vesnik promene. Ko god da ih je smislilo i sa kakvom god da je idejom mislio da ih je napravio, kemtrejlsima je relativizovao prolaznost: realnost smrti svega starog počela je da se potcrtava linijom koja skoro da ne nestaje. Znak smrti, njen potpis na nebu, sada je trajao satima. Smrt je postala trajna i vidljiva, ubedljiva, gotovo neizbrisiva činjenica. Ne mo-

žete reći da je ne vidite. I ovaj avion sada je, kao i mnogi pre njega, iza svog repa ostavljao istu poruku, koja je bila shvatljiva, ipak, samo malobrojnim: smrt je nastupila. Svako ko je bio dovoljno razuman i ko je možda slučajno posmatrao kretanje ovog aviona, morao je biti iznenađen time što je ravna linija životnog očitovanja koja se za njim vukla odjednom poskočila i pokazala da nešto još pulsira. Mlazni trag se izvio i napravio izbočinu oštrog ugla prvo na gore, pa na dole. Kao na pravom EKG-u. Još ima nečeg što se opire. Možda nije baš živo, ali još ima nekih neugaslih funkcija. Neko pokušava reanimaciju. Nešto u toj letelici je iza sebe ostavljalo trag koji je poručivao da se smrt može nadvladati, da se stari život može obnoviti. I to nešto bilo je povezano sa očekivanjem. Reći „sa nadom“ bilo bi preterano.

To pritajeno očekivanje, praćeno raspaljenom maštom, pretilo je da zga-sne ili mutira prelazeći preko vrhunca uzbuđenja neispunjeno. U poslednjem trenutku urušavanje očekivanja je zaustavljeno komešanjem prvih redova. Očigledno se nešto desilo, ali se u prvom trenutku od nazad nije videlo šta. On je prvo ugledao zube. Za njegov ukus možda previše bele. Krasili su osmehe, uokvirene za nijansu preterano crvenim usnama. Ipak su se pojavile. Tajming je, kao i obično, bio gotovo savršen. Tihi, ali duboki uzdasi putnika pratili su pojavu nasmejanih stjuardesa, kada su ove konačno izašle sa naramcima dnevne štampe kojima će putnici pokušati da prekrate vreme do sletanja. Smrt će još morati da čeka.

Zbog uzbuđenja niko nije zapazio da uzdisanje nije bilo jednoglasno. Jedan uzdah se suštinski razlikovao od drugih. To nije bio uzdah zadovoljstva, nestrpljenja ili olakšanja što će se konačno utoliti žeđ za informacijama. U njemu je pre bilo blagog razočaranja, kakvo doživljava čovek koji je shvatio da se ono što je očekivao da će se dogoditi izostalo, istovremeno kroz posebnu, gotovo skrivenu, notu tog uzdaha priznajući da je njegovo očekivanje bilo naivno. „Žao nam je! Štampa danas nije stigla,“ očekivao je da će čuti vlasnik posebnog uzdaha. Na visini od 10.000 metara rušenje konstrukcije čije delove štampa drži na okupu ne bi se doživelo naročito dramatično. Panika, čiji su koreni na zemlji, ne može da dosegne visokoleteći vazduhoplov, zato što je domet panike sa zemlje jedva 3.000 metara, i to kad je panika baš velika. A za ovu se ne zna kakvog bi bila intenziteta. Panika bi se polako razvijala sa približavanjem zemlji, uranjanjem u providni oblak ljudskih isparenja. Tada bi postajalo ozbiljno, ali i dalje podnošljivo zbog brzine kojom se avion kreće. Ta brzina ne bi dozvoljavala oblaku da avion potpuno obuhvati, da strast, sa kojom je panika povezana, precizno locira srca putnika i zaokupi ih. Tek sa zaustavljanjem aviona na pisti, počela bi panika da sustiže putnike i da ih savladava.

(...)

Станимир Трифуновић

НУЛТИ СЛУЧАЈ

(„Алма“, Београд, 2021)

БИЛЕТАР ИЗ САРАТОВА

Билетар у Позоришту руске комедије у Саратову, којег смо упознали на пристаништу у Уранополису, и крај којег смо седели на броду који је опловљавао Светогорско полуострво, хранећи задовољно галебове комадићима сланог кекса, непосредно и без устручавања, као да се познајемо деценијама, говорио нам је о слободи. „Не дозволите“, инсистирао је, „да Вас изопачени вредносни амбијент увуче у своју манипулативну парадигму. У њој лежи и његов топуз и Ваша рањивост. Он ће ватрено прокламовати модернистички дух и жарко промовисати хладну нихилистичку самодовољност, све што је неопходно да би створио привид сневаног ослобађања од негви

које спутавају човекову индивидуалност и све што је довољно да би Вас привео својој извитопереној идеологији. То јесте његов перфидни циљ. Када успе у том подухвату, почиње да влада Вама на начин на који то жели спрам својих девијантних циљева, а на Вас упери прстом и оптужи Вас за робовање деструктивним ресантиманима, анахронизам, неприлагођеност и враћање у прошлост. Али тада је доцкан. Избављења више нема. Осим по цену апсолутног изопштавања. Па и тада, по његовим вредносним мерилима, изопаченим, разуме се.“ Затим је скочио са палубе и нестao у морским дубинама Егеја. Грчки медији, објавили су касније те вечери вест о несрећеном случају под насловом: Трагичар из Саратова.

ЖУДЊА

Валериј Алексејевич Легасов, врхунски совјетски неоргански хемичар и пуноправни члан Академије наука Совјетског Савеза, познат још као шеф комисије која је истраживала Чернобиљску катастрофу, повремено, арбитрарно, првоинкримисани за почетак распада Совјетског Савеза, одузео је себи живот у 52. години живота, само два пролећа након кобног догађаја. Трагајући на Јутјубу за аутентичним снимцима његовог опроштајног монолога, у којем је изнео раније непознате чињенице о нуклеарној катастрофи, исповешћу коју је забележио на неколико аудио касета, ноћ уочи самоубиства, наишли смо на безбројне коментаре благодарја са свих светских мередијана, њему у част. У њима је глорификована морална храброст Валерија Алексејевича и изражавана за- хвалност за опстанак човечанства у целини, и појединачне животе потписника тих редова. Упадљиво је, међутим, било да њихова масовност расте са увећањем удаљености од западних граница Русије, као и да одушевљеност моралним подвигом кулминира у примедбама из самог срца Сједињених Америчких Држава. За разлику од њих, запажања која су потписивали житељи руских пространстава одмерено су сла- вила дигнитет свог земљака Валерија Алексејевича, али су узгредно, често без икакве смислене везе са садржајем видео записа, исијавала инфантилним дивљењем инстант хедонизму јенкија. „Тако је са жудњом и поклонством“, објашњавао нам је службеник Новодевичјег гробља у Москви, „они грабе из хроничних лишавања и фрустрација.“

КУПАЧ ЛЕШЕВА

Купач лешева Универзитетске болнице у Солуну, Одисеас Папаниколау, ћутљиви, погурени, кошчати и запуштени старчић од својих седамдесет и пет година, дошао је тог дана на посао као никада раније у својој радној каријери. Обријан, очешљан, намирисан, опеглан, изгланцаних ципела, крочио је у мртвачницу и – легао на астал за обраду покојника. Сутрадан је сахрањен о трошку државе.

Daniel Levente Pal

SUNČEVA SVETLOST I MESO

(„Alma“, Beograd, 2021)

VEČERALI SMO CRVENE RIBE (VÖRÖS HALAKAT VACSORÁZTUNK)

Posle dva dana najzad smo isplovili,
more se otvorilo,
stajali smo nemo na palubi;
jedan ribar je imao zelene oči,
smesta je zaprosio belu devojkju,
samo je pocrvenela,
šaptala mu da je nazove,
da je potraži, da je povede odavde,
kao Evropljani
domorotkinje.

Tada sam se ispovraćao na svoje noge,
ribari su se smejali, prišaptavali,
a meni je, suznih očiju,
ponovo bilo žao
što sam pristao na ribolov;
jedan mi je dao neku belu flašu,
pij, nagovarao me je,
pio sam,
xixi de virgem, rekao je,
mokraću devica mešaju
rakijom ili alkoholom,
kako kad.

Potapšao me je po ramenu,
postoji jedan neobičan rak, rekao je,
rak ljubavi,
njega već nećemo loviti, deco,

ljudi su ih već sve pohvatali,
kao što su ulovili i kornjače,
pa je stigao Shell, uzdahnuo, hvala bogu,
obgradio je, čuva zalive,
nek se razmnožavaju, nek žive, plivaju, umiru,
i nas čuvaju,
dozvoljavaju da lovimo ribe, da se razmnožavamo,
smejao se,
danas crvene ribe plivaju ovamo,
danas ćemo večerati crvene ribe.

Sati su prolazili, sunce je pulsiralo,
držao sam mrežu,
gledao sam vodu, izbečio oči,
čekao crvene ribe,
bela devojka je malaksala, oterali su je kod mene,
posla je bilo, na pretek,
sedeli smo, a oni pevali,
grubim glasovima grebali su more,
čekali na ribe.

Mi smo ulovili samo crne ribe,
desetinu na jedvite jade,
sa sve manjim zanosom,
oblik im je bio sličan
širom otvorenom oku,
smejali su se, deca, nespretna, mahnuli su rukom;
oni su ulovili crvene ribe,
velike, debele crvene ribe,
puno, strašno puno,
brod je bio prepun, pucao je od sitosti,
kako smo krenuli nazad u zelenkastom sutonu,
pili smo,
oni pevali, kao da su se rastužili,
gledao sam ribe koje su drhtale na ribama,
pio sam,
da neću ostariti,
kao što drugi ostare.

Prevela s mađarskog: Jolanka Kovač

Пеко Лаличић

ЗАВОЂЕЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ : АФОРИЗМИ, ЕПИГРАМИ, САТИРИЧНЕ ПЕСМЕ

(„Алма“, Београд, 2021)

Пеко Лаличић

ЗАВОЂЕЊЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

✱

Из наше историје болести
јасно се види која је будала
била на челу ешалона
промена.

✱

Замагљивање је наша
реалност. Њим се данас и
ведри и облачи.

✱

Да није инспиративних
политичара, преполовио би се
број сатиричара.

✱

Промене су код нас очигледне. Нигде се ништа не мења.

✱

Наше мете су чисти промашаји. Нисмо ми шака јада, иако нас
је шака јада ојадилa.

✱

Ми смо народ за причу, ту приче нема.

✱

Признајем, један сам од оних који греше.
Ето, њој сам утерао страх у кости.

✱

Лако је лаким женама.
Оне и овалним кабинетима пронађу ћоше.

✱

И у колективном лудилу неко мора да предњачи.
Тај се најчешће зове вођа.

✱

Експерте имамо на сваком кораку,
а на сваком другом оне које су они завили у црно.

✱

Шта смо тражили то смо и добили. Зато су фантомке део
нашег миљеа.

✱

Иако вам ништа нисам рекао, све сам вам казао.

✱

Све смо довели до под конац, а ништа под либелу.

✱

Најдаље лети ко се не излеће.

✱

Кад год куцнем у дрво, боли ме глава.

Милан Тодоров

ИЗБРАНИ АФОРИЗМИ

(„Алма“, Београд, 2021)

✱

Уништили смо прву, другу и трећу Југославију,
али нас стално копка питање да ли смо могли и више.

✱

Ожалошћена породица је основна ћелија нашег друштва.

✱

Кап је прелила чашу...
И тече, тече, тече...

✱

Домовино, ти си као славље.

✱

Учествовао сам у многим ратовима.
Као пацифисти тешко ми је да кажем који ми је најдражи.

✱

Сваки дан организујемо неку приредбу за пострадале.
Само, мртве је прилично тешко разгалити.

✱

Колико већ дуго не радите ништа, ако није пословна тајна?

✱

Кривично дело сам извршио у неурачунљивом стању.
Нисам рачунао да ће ме ухватити.

✱

Пријатељ се познаје у невољи. То је онај што се највише радује.

✱

Какав сте ми ви то бизнисмен а не знате ни да пуцате?

✱

Студирао је књижевност а затим се запослио у полицији.
Хтео је да боље упозна савремене писце.

✱

Деда ужива пензију.
Код њега је повезан хедонизам са мазохизмом.

✱

Као мали министар није крао.
У то време ништа није указивало да ће бити министар.

✱

Кад прими пензију, пензионер прво оде у апотеку.
Ред је да и он нешто попије.

✱

Тај мафијаш је толико познат да га није потребно посебно представљати
на државним пријемима.

✱

Тесла је наш највећи научник.
Кад би неки универзитет носио његово име, не бих жалио пара
за диплому.

✱

А овај дијамантски прстен, господине судијо, то вам је за руку правде.

✱

Шест лица тражи писца.
То је у данашње време импресивна читалачка публика.

✱

Чим судија осети да риба смрди од главе,
за њега је предмет застарео.

ИЗ РУКОПИСА

Никола ОташДанко Стојнић: „Непосредно пре трансформације“ (2021)

Rini Asih Sasarni
(Индонезија)

Merah Semu Biru itu Kebaya Ibu

Lampu teplak bergoyang pelan di sudut kamar,
cahaya membungkus batu bata merah kusam,
koyak ditikam waktu, berlalu
sementara sinar rembulan,
berlari masuk ketika pintu jati suram berderit pilu,
membasuh merah semu biru kebaya Ibu.

Esok, sesaat fajar berderap menangkap pagi,
membiarkan malam berlalu sendiri,
kebaya lungsuran Ibu segera membalutku,
mematut di depan cermin menyelaraskan sejarah
baru hidupku,

tentu dengan sebutan baru, calon Ibu
ataukah hanya impian seorang pengganti baru ?

Kebaya dengan brokat berenda kuning keemasan,
dari turunan tradisional jemari nenek masa perang,
sempurna, masih sempurna,
anggur dalam selubung sinar rembulan,
berpadu kain panjang bermotif batik parang,
esok kan mengelubungi tubuhku, sekecil Ibu di masa lalu.

Yogyakarta, 9 Desember 2022 (13:21)

Name : Rini Asih Sasarni
Pen Name : Rini Valentina
Country : Indonesia

Данијела Божицковић

ТАНГО СЕ НАЈЛЕПШЕ ПЛЕШЕ С ОМЧОМ ОКО ВРАТА

Звук виолончела преплиће се са страшћу хармонике. Прсти на дир-кама и на жицама. Лудило у погледу. Покрету. Музика од које се јежи кожа, пенуша крв и застаје дах. Страст. Живот. Смрт. И опет живот. Љубав у зубима. Танго.

Тело ми се повија под налетима ритма. Пењем се клиском ивицом бунара. Не желим да гледам мочвару. Поглед извијам ка небу. Видим море. Ваздух се пуни адреналином густим као жеља. Као рођење. Као мајчино млеко. Ударац у груди чини да свет под мојим рукама постаје стваран и опипљив. Додирujem га. Осећам. Поново сам рођена. Ово је шанса. Пијем хладну воду са бунара, пуштам ланац који уз буку и ехо удара о зидове. И чујем гласове које сам заборавила.

– Кажу да, човек, када се сретне са смрћу, види читав свој живот. Заправо, фрагменте живота који чине целовит филм, од почетка до краја.

– Тачно је. Ја сам видела.

– Како? Када?

– Упала сам у бунар још док сам била девојчица. Видела сам цео свој живот, као на биоскопском платну. Разлио се пред мојим очима и нисам осећала ни немоћ ни страх. Нисам осећала ништа. Само сам гледала у светлуцаве шарене слике.

– Никада ми ниси причала о томе.

– Нисам. Нерадо се тога сећам. Тек када се све завршило, схватила сам у каквој сам опасности била. Животној. И сваки пут када би ме мисао повукла на ту страну, обруч ми је стезао срце и кратио дах. А онда, покушавајући да испливам из сећања, у грудима је почињао да се буди ритам. Прво једва чујно, а затим све јаче и јаче. И чула бих звуке танга и моје срце почињало је да плеше, а кисеоник да пуни плућа. Сачекај да пустим музику, лакше ми је да ти испричам.

Имала сам тада осам година. Брат три мање. Наши су сакупљали кукуруз, правили купе од кукурузовине и били обузети послом. Ми смо, као и сва деца, немирна и непослушна, трчали околу, и углавном радили баш оно што не треба. Трава мокра од росе, трава клиска од влаге и наших ђо-

нова. Знала сам да се бунар налази ту негде, али сам у том тренутку игре, јурњаве и потпуне деџе безбрижности потпуно заборавила на постојање те претеће мистичне, тамне и злокобне рупе испуњене водом. Потрчала сам. Стопало ми је закачило о неки камен или корен. У следећем тренутку, већ сам летела наглавце и упала у ту мрачну, црну рупу. Тај тренутак ужаса и спознаје близине смрти, тај хладни и застрашујући тренутак у коме пропадам у уску јаму, без дна, то осећање незнања и понора, често ми се врати. Заболи ме у грудима до тачке пуцања. Плућа ми се напуне водом коју изнова гутам.

И тада, у тој води, у безизлазном дубећем положају, док се доток кисеоника смањује, као да је омча која се стеже, око врата, видим свој филм. Људе, које знам, за које сам мислила да их и не памтим. Реченице, фрагменти, смех, јаук, врисак, аплауз. Лица, делови разговора. Моје крштење, братовљево рођење, мама иза залеђеног прозорског стакла... тата за карираним столњаком игра шах... на вратима кума са бомбоњером и шећерним осмехом. Прво школско звоно, зализана учитељица, болна бешика и стид да кажем да ми се пишким. На екрану час пливања и спасоносни окрет у води. Тај окрет ме је спасао. Урадила сам исто то што сам видела на платну и, изронила. Чула сам музику која је весело бубњала у мојим ушима и видела небеско пространство које је у том тренутку обојило моју душу и разлило се по кожи. Све је било прозрочно, чисто и плаво. Или су то изнад мене биле татине плаве очи. Те очи спаса и велике снажне руке су ме извукле на површину.

А онда сам одрасла. Сваке ноћи сањам исти сан.

Мала сам. Стојим у купатилу које је облепљено ситним плаво-белим плочицама. Гледам у тространо огледало. Осећам бол у стомаку, али не смем да погледам у том правцу, нити да га дотакнем. Страх је већи. Подижем руке ка лицу и вадим своје црно око. На његово место стављам плаво. Па опет. У огледалу, тиркизним погледом видим себе. Јасније, бистрије, лепше него икада пре.

Хладан докторкин глас изриче пресуду. Карцином грлића. Чудно је како се на кратком путу од слушалице до центара у мозгу информација загрева, усијава и обара ме на тло. Мала сам као зрно кафе. Горко ми је свуда. Дуто само јецам. Онда, стављам чеп. Подижем се, усправљам и крећем. Закорачила сам у маглу.

Рак. рАк. раК.

Докторка ми мање сугерише, а више заповеда да никоме не кажем за мој случај јер, људи су покварени, дволични, зли. Коме да не кажем? Од кога да прећутим? Не размишљам о другима. Не знам како себи то да саоп-

штим. Нисам очекивала. Нисам била спремна. Зар се то не дешава другима?

У болници сам. Чекам тренутак у коме ће да ме ослободе мале, погане немани. Тренутак одлуке и спаса. Чекам спретне прсте и радујем им се. Из илузије ме отргне глас звери у обличју човека.

– Зар ти не знаш како се долази код нас? Ниси спремила новац? Без пара, нећеш на сто, а ти добро знаш од чега болујеш.

У том тренутку схватам да објава болести и болест нису страшне. То је смешна, рекла бих, весела епизода, у односу на овај ужас.

У ходнику сам. Ноздрве натопљене тешким мирисом куваног купуса који на колицима пролази поред мене. Спаваћица која ме покрива до колена почиње да се шара флекама. Зној ми се слива негде са потиљка преко леђа. Клизи према бутинама. Хладан, рекла бих, мртвачки зној.

Требало је да закорачим према вратима, изађем, узмем такси и одем, да направим скандал, да их пријавим, да бар опсујем. Нисам урадила ништа паметно. Платила сам. Ваљда сам се уплашила да не платим главом. Упала сам у бунар и нисам знала како да изађем. Чим је зашущкало, сто је био слободан, а хирург на располагању. Пијан, али на гласу.

Нико ме није прегледао. Интерниста није позван, а евидентиран притисак који вртоглаво расте остао је прећутан. Стока је стигла на клање. *Ко рескира, профитира*, рече Дел Бој. Вала, и јесу „Мућке“. И ово се не дешава другима, дешава се мени. Узалуд се борим духовитошћу, игла је у вени.

Још трачак светлости нада мношћу и страх од краја.

Тонем у црвену густу течност. Последњим атомима снаге и свести покушавам да пронађем зрно плавог бескраја. Чујем дланове и виолончело.

Да ноге нису везане, изгубила бих контролу. Овако скрхана, ипак налазим снаге и воље, жеље да живим, стварам менталну слику оних које волим и који ме чекају.

Видим њихове раширене руке, осмехе, чујем како ми се радују, а из дубине чујем глас да ће руке остати празне. Тонем. Зелен чаршав. Точкови шкрипавих колица цијучу. Хладни прсти непознатих руку, буде ме. Тако је хладно. Тако непријатно. Тако сабласно. Ако смрт има мирис, онда овако мирише.

Соба број 11 кревет до прозора. Танке усне нервозне сестре кажу ми да је готово.

Усуђујем се да питам – колико су ми парче материце одсекли? Ипак, је то део мене, нешто моје лично, интимно. Место на коме су деца расла, спремајући се за живоз. Али, то је за *Малу нервозну* већ – филозофија. Нервозно дише, нервозно изгледа, нервозно одговара:

– Не знам, нисам ти у пичку гледала!

Мало сам се окуражила, па, уз осмех преживеле, узвраћам: Штета, лепа је, требали сте!

И то мало снаге што сам скупила, неповратно је исцурело кроз пар речи које падају поред кревета. Нико ме не чује. Ћутим. Стидим се што постојим и што сам ту. Обријана, огољена, разголићена, са подигнутом крвавом спаваћицом и болом који је све јачи. Стидим се саме себе. Стидим се сопственог језика који је утрнуо од срамоте.

Кревет је окренут према вратима. Врата фиксирам погледом. Очајнички желим лек, било какав, против болова. Постаје неподношљиво. Немам начина да икога позовем. Чекам. Коначно стиже *Мала* у белом. Намрштена и потпуно незаинтересована. Али, то је већ уобичајена слика. Зовем је. Прилази кревету. Са устецањем и страхом од реакције *богиње* у белом, кажем јој да сам мокра, да сам се, можда, упишшила. Скида чаршав са мене. Душек је натопљен крвљу. Лоше ушивено. Поново, сто је мој. Овога пута, без анестезије. Да могу да бирам, изабрала бих смрт. Овога пута, не знам хоће ли смрт мене. Ма, ко ме пита шта бих. Живо месо на столовима, креветима, међу хладним, од бола масним зидовима. Бол је изнад могућности. Страх јача од бола.

Као укључена у струју, одскачем од стола. Мука ми је. Врти ми се у глави. Концентрични кругови бледожути, добијају јачу нијансу, а убрзо и мењају боју. Обручи који се пењу изнад главе затварају ми капке и као ексерри, набијају у лобању. Стеже ми се грло обмотано конопцем. Потпуно сам паралисана. Све јача мучнина, камо среће да је Сартрова, али, ова је неподношљива, гора од Кундерине.

Устајем. Клизим ходником. Нагон да желудац и цигерицу избацити кроз уста, све је јачи. Са десне стране видим наслагану чисту постељину. Сестра ме држи за лакат. Хоћу да је замолим за други чаршав. Изговарам само: сестро...

Моји кругови добили су боју пурпура. Ходник се променио.

Кружни ток, на семафору црвено. Не знам ко има првенство пролаза. Мислим да сам то ја. Пружам корак у ништавило. Отварам очи без подизања капака.

На цветној сам ливади. Трава мирише на пролеће и прве зраке сунца. Латице љубичица мигоље између босих ножних прстију. Лака сам и прозрачна. Задовољство и нека чудна, ничим изазвана срећа, пуни ми плућа кисеоником. Не знам где сам, али се осећам добро, чак изврсно. Поглед ми је фокусиран на мастило љубичастих латица које се шире, расту и боје ме у боју пурпура. Не размишљам о прошлости, будућности, не размишљам ни

о чему. Срећна сам животом што га дишем и тим слатким, опојним ваздухом...

Око мене много насмејаних људи. Блистави и озарени машу и дозивају ме. Прилазе, крећу се око мене, додирују ме. Руке су им нежне као латице љубичице на коју личим. Гледају ме право у очи, дубоко у душу.

Котрљам се низ стрму ливаду. Као некада. А онда се смањујем. Трава је оштра, савија се под мојим телом, исправља и малим, бритким бодожима ме повређује. Почине да пече и боли. Сечива се заривају у кожу. Лежим на ивици бунара. Нисам упала. Прво споро и тихо па све брже и гласније из дубине свести допиру гласови. Не разазнајем речи, оне су део кошмара. Пецкање на образима није од сунца.

Шамар. Први, други, трећи. Гужва белих мантила. Мокра сам од проливене воде. Слива се по образима, грудима, стомаку. Постајем свесна тврдог болничког кревета.

Не желим. Не желим да гледам те суморне људе. Хоћу назад.

Желим тај меки зелени травнати тепих ткан од љубави и осећања. Хоћу да наслоним дланове на обод бунара, вичем из све снаге и слушам свој ехо.

Затварам очи. Слика испод капака много је лепша. Стискам их чврсто, срстају ми трепавице. Тонем, па летим. Губим се, тражим, зовем.

У тунелу сам.

Ходам. Не осећам тежину. Видим Сунце.

Враћам се на ливаду.

Боса сам. Слободна. Топло ми је.

Утрчавам у цвеће које се смеје. Миришљаве латице обавијају ме и милују. Радују се мом повратку. Полукруг људи око мене. Време је за приче о њима. О другим животима. Приче су слатке и горке. Ароматичне. Носталгичне. Комичне. Трагичне. Животне. Испреплетане. Тужне и срећне. Са крајем или без краја. Стварне, толико да делују нестварно. Снови се мешају са јавом, јава је илузија одсањаних слика. Сунђер сам. Постојим ту, тек да упијем речи, мирисе, боје. Ако ме не омаме, успавају заувек, устаћу и отићи одавде... Можда ћу и остати ту, натопљена, испуњена, заувек заборављена. Није ни важно. Битан је само овај тренутак. Присутна сам, своја сам, постојим.

Потпуно свесна сваког, и најмањег шума и покрета. Гледам, смешкам се, слушам и памтим. Не бринем о трену после. Будућности нема, садашњост је у нама. Све остало је илузија.

Гледам туђа лица кроз која упознајем своје. Смешкам се уснама, језиком, рукама. Слушам музику душе и компонујем своју мелодију. Чујем так-

тове Либертанга. Видим прсте који играју по жицама. Окрећем се и плешем, као да само то и умем и знам да чиним и читав је живот само дашак ветра који обавија моје чврсте листове и пролази ми кроз коврце распеване косе. Памтим животне нити, слажем их у букете. Пупољци, латице, снопови, нити, варљиви титраји милују ми носнице. Остављају траг у корену језика.

Свиће. Облак ми отвара очи. Сањам како летим.

Сунце ме загрева, намигује и извлачи из траве. Ноге су лагане и клизе путем зрака.

Ово је мој повратак. Крај и почетак. Ово сам ја. Жива.

***

Ослободите кревет. Нова пацијенткиња чека на ред. Стигла је још једна овца за шишање.

Не могу да скачем, али цупкам од среће што напуштам ово место.

Рутински преглед за крај. Још један од *оних Белих*, и то *Главни*, каже ми да сам добро. Немам другог избора него да верујем.

Понашајте се нормално, сада сте здрава жена. – каже доктор, одавно спреман за мировину, и плусну ме дланом по продужетку леђа. Ваљда је хтео да каже, *здрава си, кобило*, па се збунио. И сада, како ја сад да се понашам нормално? Да кажем *збогом* или да заржем за крај?

***

Не, нисам заспала, мада је требало. Желим да верујем да сам ово само сањала. Будна? Шта ћу, кад волим срећне крајеве.

Пружам корак, идем према излазу. Тамо ме чека светлост. Сунце. Живот.

Мој најсветлији део живота, трчи према мени, урања у наручје.

Смеј се, мама, смех продужава живот.

Грлим га и стежем рукама и Душом. И никад нећу престати да се смејем.

Смејем се.

Иво Мијо Андрић

ПРСТ СУДБИНЕ

И данас, кад погледам своју лијеву руку присјетим се кобног љетног предвечерја далеке 1978. године.

Лијепо је вријеме било тога десетог српња. Лијепо, да љепше не може бити. На почетку викенда сунце је изгријало након вишедневних киша, а чисто небо подсјећало је на непрегледну плочу префарбану благоугодним плаветнилом. Сличном ономе какво се види на сликама наиваца из надалеко познатих подравских Хлебина.

Та 1978. година за моју обитељ започела је добро. Већ у априлу уселили смо у нови стан у тузланском насељу Слатина. Друштвено правобранилаштво у коме сам тада радио додијелило ми је трособан стан на петнаестом кату. Конфоран и просторан. Управо онакав какав се само може сањати трочлана породица коју смо чинили Ивка, ја и тек рођена нам кћер Марија.

Након намјештања стана добио сам годишњи одмор. Да средим дојмове и прикупим снагу за нове радне и студентске обавезе. Похађао сам тада постдипломски студиј на економском факултету и припремао завршне испите. Жена је била на порођајном допусту.

Најбоље мјесто за одмор тих година били су њезини родни Драгаловци код Добоја. Прелијепо равничарско село на два километра удаљено од бање Кулаши, познате још из турског и аустроугарског времена. У Драгаловцима смо, на наговор пунца и пунице, већ били започели и укровили мању викендицу. Куће за одмор у то су вријеме биле у моди и ницале су диљем бивше нам земље.

Током одмора планирао сам одрадити више важних послова за стан и викендицу. Између осталог, требало је припремити даске за полице и сећију на новој тераси. Затим, обликовати мале столице зване скемлије за сједење у нижим положајима. Па израдити фиксни стол за терасни зид од пуног дрвета, и тако редом. Све по списку кога сам унапријед припремио и написао.

У Драгаловце смо дошли почетком викенда, а већ првог радног дана од раног јутра почео сам припремати и хоблати даске за наведене кућне предмете. Радио сам тај посао с посебним одушевљењем, јер сам већ био научио руковати новим циркуларом МИО Стандард Осијек, кога је пунац

купио почетком пролећа. Он је на томе строју крунио кукуруз и већ је био стекао не баш добра искуства. Резна му је плоча, наиме, већ првих дана рада откинула комад прста палца, остављајући му биљег до краја живота. Пунац Анто ме зато упозорио да pazим на сваки покрет како бих сачувао све прсте и комплетне руке.

Имао сам у виду његово упозорење и нисам скидао очи с ножева и резне плоче. Руке сам држао подаље од тих опасних покретних дијелова, пазећи да им се не приближим ни центиметар ближе од педља. На руке сам навукао кожане радне рукавице које сам увијек носио у пртљажнику аута „застава 101“.

Око поднева сам направио паузу за ручак те у пластичне вреће купио пиљевину, а ситне дрвене отпатке спремио у простор намијењен за огрјев. Исхоблане даске сложио сам на празни дио сталаже на којој је пунац држао алат. Био сам више него задовољан урађеним послом, пошто је већи дио онога што сам требао припремити добио изглед и облик какав сам желио.

Иза ручка сам попио криглу киселог млијека, умјесто пива кога ми је понудио пунац. Одбио сам пиву, јер рад на циркулару тражи тријезнога мајстора. Знао сам то и нисам подлегао пунчевом наговору како једна пива не може начинит штету. Послушао сам његов ранији савјет.

Ни десет минута није било прошло од ручка, а већ сам био за стројем. Наставио сам започети посао, пјевушећи успут драге ми пјесме севдалинке. Од оне Сафетове под насловом „Која гора Иво“ па до Хокијеве новокомпониране „Пијем да је заборавим“, која је тих година била врло популарна. Рад уз пјесму има посебну вриједност. Осим што иде брже, доноси и боље резултате. Површина дасака изблањаних с пјесмом, глатка је као стакло и човјек би се на њој могао огледати. Распјеван као гора зелена и ја сам на њима видио своје лице. Ведро као дан и испуњено поносом што радим посао чији ће резултати уљепшати наш нови дом. Како онај у Тузли, тако и овај у Драгаловцима. Припремљеним даскама планирао сам изградити и шанк у дневној соби викендице кад за то дође вријеме. Кад ставим жбуку на зид и керамичке плочице на под.

Ближио се крај дана, а све даске и штафле добиле су жељени изглед. Требало је још само догјерати под конач неке мање комаде и могао сам у миру казати послу; ‘збогом’. До даљнега, јер кућни посао никада нема краја.

Опет сам направио краћу паузу како бих почистио пиљевину и друге остатке од хоблања. Осјећао сам умор у ногама и рукама и лакши замор у мислима. Посљедњу пјесму севдалинку завршио сам прије него сам ис-

кључио распјевани строј. Све је одједном утихнуло, осим писка локомотиве која је тог тренутка пролазила кроз драгаловачку жељезничку станицу, одвозећи вагоне натоварене обловином из правца Добоја према Бањалуци.

Задовољан што сам скоро окончао планирани посао, отишао сам у кућу попити нову криглу киселога млијека. Нисам га пронашао у хладњаку, али је зато ту била флаша хладне пиве. Скањивао сам се неколико секунди да ли да тражим млијеко, а онда сам узео пиву и отворио је ножем који се налазио на столу.

Вруће грло и хладна пива, добитна су комбинација свим окорјелим пивопијама. Нарочито у топле љетне дане кад мозак прокуха, а зној навре на кожу. Иако нисам овисник о хладном пиву, флаша је ипак брзо показала дно. Једна пива никад ми није доносила проблеме у орјентацији, нити ми је могла помутити ум.

Зато сам се, неколико минута касније, вратио на радно мјесто и укључио донекле охлађени строј. Хобларица је зазујала неким новим звуком. Оштрије и јаче него раније. Уз њезине ноте пустио сам пјесму и наставио хоблати сложене дашчице. Једну за другом. Све мању од мање. Рукавице сам заборавио навући. А и шта ће ми, мислио сам, кад је посао ионако био при крају.

Сунце је неумољиво клизило на запад када сам лијевом руком узео посљедњи комад дрвета. Малу дашчицу за још мању столочицу намијењену мојој првој кћери. Да има на што сјести када прохода и кад је тежина повуче наниже. Мање дашчице обично сам стављао под длан и помјерао их у правцу ножева који су правили велик број окретаја у секунди. Тако сам чинио раније, а тако сам поступио и овај пут. Дашчица је, под притиском руке, лагано клизила према оштрим ножевима.

А онда се догодило оно чега сам се прибојавао сваки пут кад бих изнова укључио строј. У трену, који се није мога ничим предвидјети, комад дашчице одскочио је испред ножева и одлетио у страну. На металној плочи хобларице, у висини побијешњелих ножева, нашла се моја лијева рука.

Нисам осјетио никакав бол, нити промјену звука хобларице. Видио сам само млаз крви који је брзином муње пошкропио метал и све око мене. Рука је инстинктивно, са трагичним закашњењем, одскочила од металне плохе и подивљалих ножева те остала у зраку толико дуго колико ми је требало да угасим строј.

Кроз маглу звука који се стишавао и одбљесак посљедњих зрака залазећег сунца видио сам млазеве крви која се слијевала с врха шаке моје лијеве руке. Дохватио сам поткошуљу која је висила на огради и брзо замотао

руку. Затим сам отрчао у кућу те из купатила узео повећи ручник којим сам снажно завио цијелу шаку.

Док сам јурио лијево - десно, из врта је дошла пуница која је примијетила да се нешто чудно догађа. Одмах ме питала, јесам ли се посјекао.

„Јесам, казао сам” – скидајући кошуљу са штрика

„Знала сам” – рекла је пуница. „Нешто ми је говорило да се ово неће добро завршити, чим толико радиш и не прекидаш посао до ноћи”.

„Шта сад могу. Касно је за савјете” – казао сам, навлачећи кошуљу кратких рукава, најприје на рањену, а онда и на здраву руку.

Убрзо се појавила и супруга с кћерком у наручју. Погледала ме пријекорно и питала за тежину повреде.

„Не знам, нисам добро видио. Не смијем скидати ручник због крварења. Идем у амбуланту. Пронаћи ми кључеве од аута, здравствену књижицу и новчаник”.

Супруга је предала унуку баки, те ми донијела кључеве и остале ствари. Питала ме како ћу возити једном руком. Понудила је да она вози. Одбио сам. Док сам палио ауто, она је сјела на мјесто сувозача.

„Идем и ја с тобом. Не могу те пустити самог. Ко зна има ли дежурног у амбуланти у Станарима.”

Кренуо сам под пуним гасом. Журило ми се јер је крв све више натапала ручник. Лијеву руку држао сам подигнуту уз раме, а десном мијењао брзине и држао управљач. За десетак минута стигли смо у Станаре. Амбуланта је била затворена. Радно вријеме одавно је завршено, а дежурни лекарница отишао је кући. Некако су га пронашли сусједи у сједећих десетак минута. За то вријеме рана се хладила и почео сам осјећати све јачу и јачу бол. Као да ми је чекић тукао по прстима.

Кад сам одмотао ручник, лекарница је окренуо главу на другу страну. Супруга је била вани па није могла видјети оно што смо видјели нас двојица. А то што смо видјели било је толико грозно да ми је лекарница тек успио ставити повећи комад газе око прстију и шаке, и упутити ме у добојску болницу која је била удаљена тридесетак километара од Станара.

Ништа ми друго није преостало него сјести за волан и наставити вожњу за Добој. Већи дио пута шутио сам, трпећи јаку бол. Ивка ме покушавала неко вријеме тјешити, не знајући право стање ствари. Затим ме корила што радим без мјере и обзира према себи и њима. Што не пазим на здравље и што сам морао, баш данас, радити. Могао сам блањање оставити за сутра. На одмору смо, има времена за обављање планираних послова.

А мени је вријеме увијек било највећи проблем. Увијек сам мислио како га немам довољни те како, све што у једном дану започнем, морам тај

дан и завршити. Журио сам, не водећи рачуна о томе да је журба опасан савезник и да се свети човјеку за сваки погрешан потез. У послу који ми иде од руке обично сам заборављао на опрез. Радио сам као навијен, не марећи за правило; да тијелу и уму треба пружити одмор.

За пола сата стигли смо у Добој. Болница се налазила с десна стране, на узбрдици испод старог града. Потражили смо амбуланту хитне помоћи. Ушли смо преко реда. Медицинска сестра узела је здравствену књижицу и позвала дежурног доктора. Увео ме у другу собу. Ивку сам замолио да остане у ходнику. Да не гледа крв. Знао сам да јој смета и да од једне невоље не треба правити двије. Доктор ми је скинуо газу након што сам одвојио ручник и ставио га на руб стола. Намрштио се кад је разгледао рану. Рекао ми је да требамо отићи на хирургију која је опремљена прибором за ту врсту интервенције. Ставио ми је газу и завој на шаку. За пар минута били смо у просторији гдје се раде оперативни захвати. Сестра је донијела потребан медицински прибор. Питала ме јесам ли што пио.

„Пиво“ – казао сам “Једно пиво прије сат времена”.

„Онда вам не можемо дати анестетик. Морат ће те се стрпити. Надам се да вас неће јако бољети”.

„Нека ме боли, могу ја подносити бол” – рекао сам сестри, љут на самога себе. Могао сам све ово избјећи да сам био за нијансу опрезнији. У том сам тренутку проклео пиво, која је имала великог удјела у несрећи што ме задесила.

Доктор је узео хируршке шкаре и започео санирање отворених рана. Лијевом ми је руком придржавао шаку, а десном одсјецао комаде коже који су висили на оштећеним прстима. Тек тада сам видио праву тежину повреда. И згрозио се над стањем лијеве шаке којој је недостајао мали прст. Преостало га је једва центиметар до длана. Кост до првог чланка била је скршена оштрим ножевима хобларице. Шкарама и другим хируршким помагалима требало је одстранити ситне комаде кости, да би се с остатком коже прекрила отворена рана. Млади доктор радио је свој посао педантно, питајући ме стално за бол. Стиснуо сам зубе до лома, дајући му до знања да могу издржати јачину боли. Нека он у миру ради свој посао. Моја обавеза је да шутим и трпим. Ништа боље нисам ни заслужио.

Кад је очистио рану од уститњених уломака коштаног ткива, доктор је турпијом избрусио оштре врхове кости, па се онда дао на шивање ране. Спојио је комаде коже од длана према вањском дијелу шаке, направивши тако мању закрпу коју је зашио с неколико конаца. Баш онако како се зашивају врхови поцијепаних прстију на рукавицама. Гледао сам стиснутих вилица до прснућа и трпио несносну бол. Шивање отворене ране без нар-

козе, најгрознија је ствар коју човјек мора шутке трпјети. Знао сам за своју кривњу и зато сам стоички подносио муке.

Након шивања ране на сићушном остатку малог прста, доктор се окренуо санирању рана на два сљедећа прста. Први прст до малог остао је без коже и ткива до пола своје дужине. Зинуо је као риба на сухом. Испод размрвљеног ткива видјела се кост на дужини од три центиметра. Од нокта је остала једва једна трећина. Само заобљени дио окренут према длану.

Доктор је пажљиво очистио рану те на потезу од првог до трећег чланка зашио два-три конца. Да учвсти преостали дио ткива и коже која се могла спојити. Преостали дио до врха прста препустио је времену и зарастању. На трећем прсту дезинфицирао је рану, а онда је сваки прст преврио одвојено дебљим слојем газе и завоја. Затим је умотао цијелу шаку, учврстивши завојем и преостале прсте. Иза тога је газом премостио зглоб који веже шаку са остатком руке. Да блокира покрете и спријечи иритирање повријеђених прстију. Око врата ми је на крају свезао колут од газе у кога сам ставио обрађену руку. Тиме је медицински захват био окончан.

Захвалио сам доктору на стрпљењу и стручној помоћи у најтежој животној ситуацији коју сам до тада имао за тридесет година живота. Средства која су употријебљена за санирање ране донекле су ми ублажила болове, па сам задовољан изашао у ноћ, поздравивши доктора и дежурну медицинску сестру која му је помагала за вријеме интервенције. Она ми је у џеп од кошуље ставила таблете против боли, чудећи се како сам за вријеме обраде рана издржао готово полусатно сјечење и шивање. 'Зар човјек може поднијети толику бол?' питао сам се и ја, увјерен да је најтеже прошло.

Забринута супруга стојала је у чекаоници, распитујући се "зашто сам остао толико дуго".

„Да ми уреде и зашију ране“ – рекао сам, сједајући опрезно на мјесто возача.

Поново је тражила да она вози, али сам одговорио да ми је сад лакше. Помирио сам се, макар привидно, са губитком малог прста, суочен са грубом истином како је могло бити и горе. За длаку ми је сачуван други прст. Јест да је упола тањи, али сам утјеху тражио у његовој неокрњеној дужини. Када се човјеке догоде ружне ствари, онада му ништа друго не преостаје него да вјерује како је добро прошао, јер је могло бити и горе. И од горега постоји још горе, каже једна народна мудрост. Зато се треба помирити с оним што је остало и ићи даље отворених очију и бистрога ума.

Ноћ која је слиједила у свему је била слична паклу. Кад су се ране охладиле, вратила се бол која ми је чупала душу и срце. И нокте из преосталих здравих прстију. Како оних на рукама, тако и свих десет на ногама.

Језиви болови окупирали су ме у наредна три дана. Таблете које сам добио биле су преслабе за ублажавање јачине боли. Нису се могле супротставити ударцима чекића у завршне дијелове оштећених прстију нити ми, макар накратко, одвући пажњу од зла које ме задесило. Дању је бол била донекле подношљивија јер сам могао шетати уз обале мале ријеке Лепенице све до њеног ушћа у Укрину. Ходао сам сатима, масирајући десном руком здрави дио лијеве руке. Да убрзам крв која је враћала топлину у рањене прсте, стишавајући пробуђену грозоморну бол.

Двије наредне ноћи опет сам провео без сна. Нападнут љутим болом и сломљен мислима које су ми, као заразни црви, ровили напучени мозак. Био сам због свега огорчен на самога себе. Питао сам се; 'шта ми је све то требало? Шта ће ми сада полице за књиге? Шта ће ми сећија на балкону? Шта ће ми, доврага, те мале клупице скемлије кад више немам прст на лијевој руци?' Полице, сећију и мале скемлије могао сам наручити код првог столара. А прст се не може наручити ни од самога Бога. До краја живота остат ћу без њега. И грдне боли данима трпјети.

У оваквим ситуација човјеку не пада ништа друго на памет осим да кори себе. Да се расправља и обрачунава с властитим погрешкама и кривим потезима. Да преиспитује прошлост и будућност, молећи притоме Бога да садашњост што прије прође. Барем да бол однесе даље од љуте ране. У тој агонији патње и снатрења, прошла су три дана и три ноћи. Четврти дан бол се повукла тамо одакле је и дошла. У дубину ојађене душе што више немам прста.

Кад прође бол, човјек постаје свјестан стварнога губитка дијела својега тијела. Нађе се на чистини са самим собом, ослобођен притиска боли која је као магла скривала оно што нема, а што је до јучер имао. Тада започиње право рефенање с властитим егом. Почине борба која траје онолико дуго, колико је потребно да се схвати како је живот састављен од добитака и губитака, при чему једноме треба разумом тежити, а од другога опрезом бјежати.

Моја борба с чињеницом губитка прста траје још и данас. Додуше, није ни изблиза таквога интензитета каква је била у првим данима, мјесецима и годинама након повреде. Али, није ни престала, премда је од тада прошло пуних тридесет година. Када год, из неопреза, завршетком скраћеног малог прста дотакнем тврд предмет, тијелом ми прострији нелагодна бол и тамна сјена падне ми на очи. Исто је и када дођем у додир с било чиме врућим и хладним, или кад носим терет који ми стеже шаку. Тада ми засузи око и срце прими дрхтај. Леден, до голог смрзнућа. Огњен, до празног ганућа. Носим тај осјећај језе помијешан с флуидном кривњом, увје-

рен да сам га могао избјећи да нисам био охол. И да се нисам играо с природом и њезином љепотом.

А та моја игра збила се дан прије несреће...

.....

Била је топла српањска недјеља. Вријеме као створено за излет у шуме око Драгаловаца. Нигдје облачка ни вјетра, а сунце блиставо као кап изворске воде на длану.

На пунчев приједлог, послје доручка, узели смо приручну опрему и запутили се уз Матића косу према ловачкој кући на Крњину. Пунац Анто носио је ловачку пушку, зет му Миленко зелени шешир и штап, ја двоглед и фотоапарат, а мој бацо Вид и мали му син Бато ишли су празних руку. Кретали смо узбрдо и успут причали. О свему и свачему, како се прича за вријеме ловостаја, када су животиње мирне и сигурне у окриљу шуме.

У неко вријеме на Матића коси, одакле је пуцао поглед на Драгаловце и околна села Кулаше, Осредак па онда према Вучјаку и Влашићу, сјели смо у траву да одморимо ноге. Ја расклопио фотоапарат па сликао; мало село, па мало полеглу групу излетника. Сликао бацо и мене ослоњеног лијевом руком на штап од љеске. А преко штапа обавијене моје прсте. Свих пет на броју. За успомену. И дуго сјећање.

Онда, у неко доба, ничим ненајављен, пред нас исклизнуо огроман гуштер – зелембаћ. Тако смо га звали док смо били дјеца, а тако га и данас зовемо. Застао изненађен нашим присуством, а ми изненађени његовим наглим доласком. Подигао главу и зјевао на врућини, као да воду није окусио данима. Јасно сам видио како му пулсира подвољак. Онако како пулсира срце преплашеног голуба. Направио сам снимак гиздавог зелембаћа. Црно бијели додуше, на коме се касније неће видјети његова смарагна кожа ни крљушт слична рибљој, а бојом иста као најскупљи дијамант. Прекрасан је био тај гуштер – зелембаћ, па сам га са дивљењем гледао. У свој његовој дужини која је прелазила тридесет и више центиметара. И стасу каквога имају побједници кад славе годишњице великих битака.

Зурио сам у зелембаћа као у неко ванземаљско привиђење. Као у нешто што сам и раније виђао, али га нисам сагледао у тако надмоћном изгледу и љепоти.

И онда сам учинио оно што никад прије и касније нисам. Узео сам омањи оштар камен из траве и бацио га према гуштеру. Нехајно и без зле намјере. Тек да га уплашим, премда сам му, ионако осјетио јак страх у очима. Да га отјерам тамо одакле је дошао. У траву чији је хлорофил на себи

носио. Камен је добио изненадно убрзање, одбивши се о нешто тврдо на земљи и пао равно на гуштерова реп. Како је пао, тако је повећи комад репа отпао те се почео копрцати у проријеђеној трави.

Добро сам видио и упамтио ужас тога копрцања гуштерова репа. Као да га и сада гледам. И као да ме пеку очи од те стравичне сцене страдања.

Зелембаћ без репа није више био онако лијеп ни стасит. Изгледао је као сломљена сабља објешена о клин. Чудно ме погледао својим невиним стакластим очима из којих је, одједном, нестао страх, а на његовом мјесту појавило се нешто као љутња. Тај нагли преображај страха у љутњу изазвао је код мене немјерљив осјећај кривње и кајања.

Шта ми је требало да то прелијепо створење унаказим за читав живот? Да му одузmem оно што му је даровала природа.? Да му ускратим право на љепоту!/? Шта ми је требало? Понављао сам те ријечи у себи, кријући разочарење учињеним недјелом пред осталим члановима излетничке дружине. Они нису могли ни слутити колико ме у том тренутку запекла људска савјест. Да сам могао пришао бих зелембаћу, замолио га за опрост и вратио му на исто мјесто откинут дио репа. Али, зло нанесено том прекрасном створењу више се није могло поправити. Зелембаћ ме још једном погледао равно у очи и нагло, како је и дошао, нестао у трави. Истопио се на врелом љетном сунцу као и његов дио репа који се умирио, изједначивши се с бојом траве и грмља.

.....

Слика зелембаћа без репа пратила ме у стопу три ноћи у којима сам трпио бол и зазивао сан. Кад год би се тама навукла на очи и мисли, из ње би искочио зелембаћ и вратио ме у понор сурове стварности. Гледао ме љутито и као да је говорио:

„Ето ти, види како је кад некоме одузмеш дио његовог тијела. Пеци се у властитој ватри, гуши се у властитом зноју, пати у властитом болу.“

Чинило ми се као да те слике сањам. Но, оне су, заправо, биле зрцало окрутне збиље.

Од тога љета никада више нисам дигао руку на гмизавог створа. Нисам махао штапом у њиховој близини. Нити их погледао криво или са задњом намјером.

Осим једанпут у Потомју на Пељешцу када сам, не својом кривњом, прешао котачима ‘заставе 101’ преко огромне змије која је изненада измилила из трсова грожђа, канећи пријећи цесту. Удар њезиног репа у под аута, неколико минута касније окончан је ударом камиона хладњаче ‘Ледо’

у лијеву страну мога возила. У длаку сам тада избјегао смрт. Као и моје малодобне кћери које су се налазиле на задњем сједу оштећеног аута.

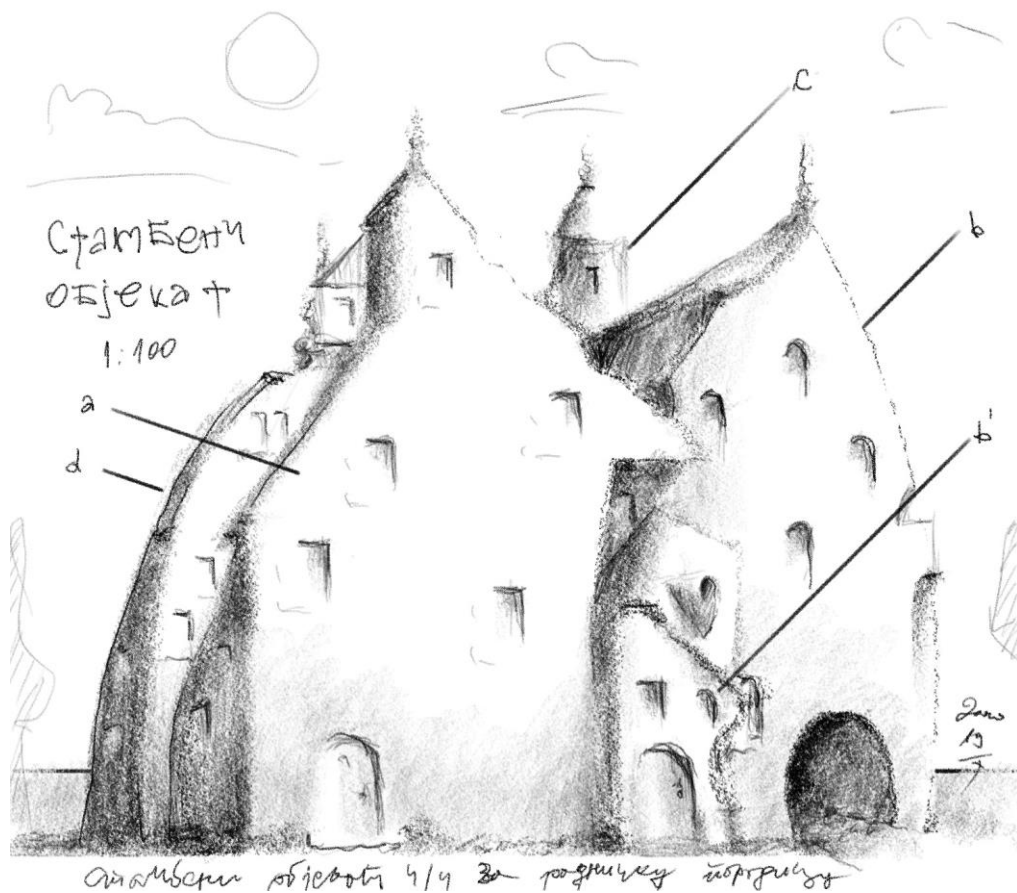
Кога су змије уједале тај се и гуштера боји, каже мудра народна изрека.

Ко се зелембаћу замјери, тај се с властитом срећом поигра, кажем ја на крају свега.

Кријући скраћени прст од других, као што змија крије своје невидљиве ноге.

Да другима не откријем тајну о којој причам.

У вријеме које је несклоно опорој шутњи.

Данко Стојнић: „Стамбени објекат“ (2021)

Јарослав Комбиљ

МАЛИ АПОКРИФ

*Чувајмо се од нељуди,
али се још више чувајмо да ми не постанемо нељуди.*

Патријарх Павле

Христос, још во времја оно,
препозна свештенике, трговце и банкаре као утњетаче,
па се ови побринуше да буде ликвидирани.
Опрости им Боже,
кажу да нису знали шта раде.

И патријарх Теофил, са својим хришћанима,
што спалише Александријску библиотеку,
ризницу ондашњег цивилизованог света,
и крсташи, што у име хришћанства,
пљачкаху на своме путу до Јерусалима и натраг,
и папски легат Арналд Амаларикус²⁷ у прогону јеретика,
и спаљивање вештица,
и благосиљање убица испред Јасеновца, Овчаре и Сребрнице,
и чињење злодела,
и негирање тих дела,
води до нељуди,
па Ти се молим,
опрости им Боже,
ако верујеш да збиља не знају шта раде.

---

²⁷ *Побијте их све. Бог ће већ препознати своје.*

Александар Чотрић

ПРЕКРАЈАЊЕ ИСТОРИЈЕ

✱

Човек је наше највеће богатство.
А ми смо познати као велики расипници.

✱

Ко говори оно што мисли о другима, показује да не мисли о себи.

✱

Прекрајање историје – то је сад у моди.

✱

Некада су неки људи књиге читали по службеној дужности,
а данас их – пишу.

✱

Лако је данас бити духовит: хвалиш власт – и сви ти се смеју.

✱

Да не би поштовали вољу народа, учинили су га потпуно безвољним.

✱

Ништа не читам. И овако сам сумњив што сам писмен.

✱

Због става „не меирај се“, посвађали смо се са здравим разумом.

✱

Власт не мора да измишља противника,
јер има опозицију као измишљену.

✱

Народ је толико срећан, да сам пева пред полицијом.

✱

Нема више ломача за књиге.
Сада само писци повремено падну у ватру.

✱

Нашем народу није потребан вођа.
Довољан је гонич.

✱

Преспавао је посланички мандат.
И још је заштићен као бели медвед.

✱

Наша партија је кадровски ојачала.
Приступили су нам жестоки момци.

✱

Кад видим ко је све на државним јаслама,
одмах помислим на Калигулу.

✱

Легитимно је да сањате о већој плати, али не на радном месту.

✱

Неки са улице желе да уђу у скупштину.
Али скупштина је већ пуна људи са улице.

✱

Нема више мангупа у нашим редовима.
Потиснули су их озбиљни криминалци.

✱

Кад су показали право лице, видели смо да ни на шта не личе.

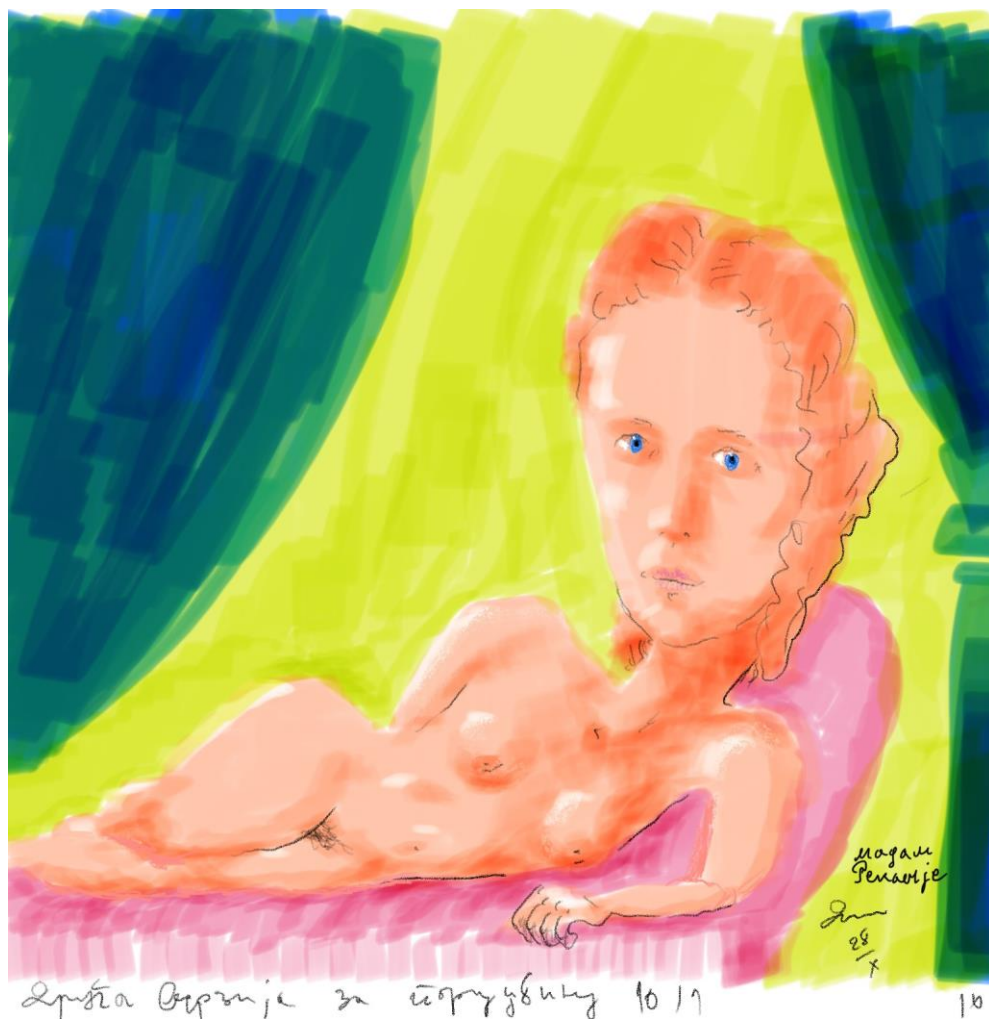
✱

Држава – то нисам ја. Ја сам изнад државе.

✱

У старту смо изабрали најбоље. Зато најгоре тек следи.

ПРЕВЕДЕНА КЊИЖЕВНОСТ

Данко Стојнић: „Мадам Рекамје“ (2021)

Даниел Левенте Пал

(Levente Pal Daniel, Мађарска)

БОРИЛАЧКИ КЛУБОВИ

27. јануара 2000. године, неколико месеци после америчке премијере, и код нас су приказивали филм са насловом *Борилачки клуб*, заснован на роману Чака Поланика, у америчко-немачкој копродукцији, у режији Дејвида Финчера, у главној улози са Едвардом Нортоном, Бредом Питом, Хеленом Бонам Картер и Митом Лоуфом.

Били смо још средњошколци, на препоруку тадашњег професора драме за кратко време после премијере сви смо погледали филм. Затим опет, па још једном. Био је неодржив анархистички став филма против капиталистичког униформисања, и она боемска визуелна демонстрација силе, како је то слику по слику, на упечатљив начин приказао.

И не само што смо много пута и у разним групама гледали филм изнова, већ је тај филм постао мода, на сасвим надреалан мајсторски начин. На одморима између часова померили смо задње клупе и тукли смо се, играјући утакмицу „борилачког клуба“. Да се ослободимо напетости, да би импоновали цурама, да би добро измлатили једно другог. Ову нашу делатност према цивилизованом друштву означавала су сломљена прозорска стакла, поломљене столице и клупе, оборени чивилуци, поцепана одећа, крвави носеви, шепане, честе посете школском доктору као и присилно ослобађања од часова физичке културе.

После више ни то није било довољно. Остали смо после часова и сишли у ходник у сутерену, и тамо смо организовали утакмице, тамо смо све жешће разбијали једни друге. На крају, не само што је све више конкретних знакова постајало сумњиво – да се не ради само о вршњачком насиљу у школи који се отео контроли – већ је и наставничко веће почело да истражује: хтели су да нас ухвате на делу, и одмах да предузму одговарајуће кораке. Тако се десило да је једном приликом професорица сишла у сутерен, и запрепастила се, кад је видела шта радимо. И запрепашћење јој се само повећавало, када смо покушали да јој објаснимо, да никаквог проблема немамо једни са другима, већ је ово унапред смишљено, темељно је све испланирано – па то је Борилачки клуб!

Овоме тада, барем што се нас тиче, дошао је крај. Руководство школе је преузело све могуће најстроже кораке против наше делатности, а осталима, у случају да ураде ово исто, запретили су укором директора, општим укором, као и искључењем из школе. Да ствар буде још гора, позвали су нам и родитеље и испричали им шта радимо док смо у школи.

И тако смо прошли, значајан притисак с обе стране сломио нам је борбени дух, тајна противдруштвена-анархистичка воља нас је прошла – или барем да то реализујемо на овај начин – и после нешто потиснутог беса и гунђања већ смо се концентрисали на друге ствари, на пример на матуру или на пријемни испит, или на следеће мелодраматичне епизоде заврзлама нашег љубавног живота.

Затим су године пролазиле, прошло је више од десет година, и десило се да сам се на крају преселио у осми округ. Сећам се, био је децембар, снежан, блатњав, ледени и јадан месец од децембра. Спаковали смо толико ствари, колико је стало у ауто, и стали смо пред кућом. Пред капијом скупљали су се млади, момци и девојке. Цуре су биле добро обучене, носиле су капут, капе и шалове, а фрајери доњи део тренерке и мајицу. У ствари формирали су круг, окружили су два момка, који су се на терену који им је преостао гледали очи у очи, затим су почели да круже. Најзад је један од њих узео залет, ударио је или је шутнуо другог, а онај се или бранио и померио уназад или је кренуо у напад. Тако је то ишло, док су имали снаге, док се један од њих није предао, и уважио победу другог. Тада су се реорганизовали, и победник је добио новог противника. А ми смо седели у ауту, појачали смо грејање, и чекали. Тада сам још био странац у осмом, нисам ни смео да им кажем да бисмо желели да уђемо, а нисам се усудио ни да кренем и да између њих уносим телевизор или монитор, да остале моје вредне ствари и не спомињем.

Неких петнаестак минута гледали смо утакмице, затим су стигла полицијска кола, пандури су искакали, млади су почели страшно да беже на све четири стране света, пандури за њима, почела је јурњава, улаз се ослободио, унели смо брзо што је требало. Затим сам у стану скувао један добар чај, и смирио своју маму.

У следећим месецима, када сам већ донекле упознао округ, често сам виђао слична дешавања. Некад у капијама, некад на игралиштима или у парковима, некад на ширем тротоару или на мањим трговима – на ћошку улице Пратер и улице Харпун кружно постављени бетонски елементи још чувају трагове овог раздобља, то сваки пут испричам као водич за странце у овом крају. Једна група младих, момци и девојке, окружили су два против-

ника, који су уложивши сву своју снагу, знање и подмуклост, па су нападали једни друге. Све док се полиција није појавила и растерала их.

Неких годину-годину и по могли смо видети овакве „манифестације“, сличне Борилачком клубу. Пандури су после све већим снагама – некад и са три-четири аута – и све нестрпљивијом агресијом поступали против овог локалног народног обичаја, и млади су полако престали са тим. Или су доспели у затвор, или су се одселили, или су постали очеви и мајке.

Једном или двапут стао сам и ја међу гледаоцима, и када смо бежали од пандура, са једним момком у истом степеништу смо дахћући нашли уточиште, запиткивао сам га, шта је ово, зашто то раде. Рекао ми је да је због филма Борилачки клуб. Један од њих набавио је филм на DVD-у, погледали су га, па опет и опет, једном недељно га још увек гледају, и тако су они основали свој клуб. Затим ме је дубоко погледао у очи и рекао:

– Али никоме ни реч о клубу!

И значајно је подигао кажипрст.

Превела с мађарског: Јоланка Ковач

Ивајло Диманов
(Бугарска)

ТАВЕРНА БОГОВА

Свира море
чаробну свиту за чембало,
као да је улични музикант,
што стекао је пару.
Бацићу му новац,
послушаћу концерт
и гледаћу
како таласи спирају године.

Испричај ми, море,
како живиш у безмерној вечности,
сред стихијске дрскости
и чари слободе?
Хоризонт насупрот је
плава таверна за богове,
а ја сам службени крчмар
са мизерном платом.
Налићу ракију
од дуња и бабиних зуба,
узећу гитару
и запеваћу с морем...
Поклањам свакоме
по 200 грама бесмртности
Да заборавимо на трен, да сви смо гости
на овој грешној планети.

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

Олександр Ушкалов Сашко
(Україна)

* * *

нешто се ломило у сложеним божијим механизмима
тако врео песак затрпава шупљине
ја исцртавам на прозорима јавног превоза
своје депресивне скице
ја исцртавам фатаморгану, тебе, LSD
ја притискам из све снаге оловне дирке
тако је добро заборавити
заувек све
мени је тако
занимљивије

* * *

ростику мељникову

умор упузава у град
као стари икарус
умор се сваке вечери губи
у нашим шупљим џеповима
између цигарета и лизалица
падају делови свемира
можда су они заиста
последње живе мете

можда ћемо тамо негде бити
душе сличне лотосу
можда се тамо негде осипа
на асфалт готика

умор већ седми дан
се упорно мува
изгледа да долази крај
авангардној поезији

умор нас враћа натраг
тамо где је за нас све смишљено
где ноћ сумњиво мирише
на вату и лекове
гусеница улази у браду
сањивој скитници
где почиње драјв
и расипа се огледало

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

Цонка Христова
(Бугарска)

ХАИКУ

За три жеље
замолих рибицу.
Роди се хаику

Излазим ујутро.
Остављам самоћу
кућу да чува.

Кафеном кашичицом
мешамо осећања.
Укус је горак.

Пада лист.
Живот одлази.
Остаје смрт.

Нав лицуљ
беле и црвене руже.
У души - црна.

На софри
светле поморанџе -
луне од злата.

Шта си ти?
Расцветали или прецветали
тренутак детињства?

Експонати смо
у музеју живота.
Непотребна ствар...

Напољу је лето,
а унутра у нама живот
од хладноће умире.

Лопов је време.
Минуто за минутом
од себе краде.

Жудим за тобом.
Пустиња својој киши
писмо написа.

Нисам ја та,
која сања изласке.
Живим у заласцима.

Деца цртају
цвеће по асфалу.
Маштања изгажена.

Догорева пламен
ти и ја - двостих
без зареза.

Није ли љубав?
Земља и небо
у загрљају страстном.

Хоћу да стихови
као снег падају.
Да почисте мрак...

Дан је чаша.
Зора сипа вино.
Ноћ га испија.

Бели ован
побеђује црног.
Дан васкрсава.

Река зна.
Море је испија.
А ипак жури.

Два боса трага.
Талас их додирну -
остаде један...

Сунце брише
ознојено чело
кишним облаком.

Превео с бугарског: Милан С. Димитријевић

Ирена Цилик
(Україна)

ОСТВАРЕНИ САН

Толико желим да тактичну жеђ
посрчем до дна,
жежећи усне у крви,
у комадиће да изгризем
само језгро сунца.
Да испузим.
Да се прихватим грубим длановима
за ивице
зреле хармоније.
Да покупим
горки екстракт нерава
из шапата,
да изађем отуда
пуна снаге.
Желим летњу оморину,
да се држе заједно депресије
са избочинама
душе,
желим града
да се решим,
да поднесем издају
града
уз зујање вилиних коњица у тршчаку.
Желим миришљави дуван, руке,
танану тканину пути,
босоного свој рат
срчаном штампом
да одштапам.
А после
желим ваздух из ружичњака,

где се задржавају
тетовиране птицама
мисли блажене.
Желим да у светлотравнатим скалповима
живог тепиха
полажем испите
пред трешњама,
на сочност.
Желим, уосталом, да из лепоте исклизнемо ми
и да закачимо
тренутак либида цвећа.
Желим асиметричне спазме
слатких усана,
ротацију
пиштећих винила
из света детињства...
Желим, знајте, да одвриштим оргазам,
да разгребем грубо
у себи љубав
и дочекам
старост,
са оствареним сном!

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

Игор Сичовик

(Игор Січовик, Україна)

ЧЕП ОД ШАМПАЊЦА

✱

Ако би се жена понашала логички, то не би била жена већ – компјутер.

✱

Бог је прихватио атеизам – разочарао се у људе.

✱

Влада зна боље од мене како ја добро живим.

✱

Да постанеш луд, мораш имати бар трунку памети.

✱

Грешке дипломата исправљају генерали.

✱

Добар председник стићи ће у рај, а лош у историју.

✱

Жена је као клупко: ако се отме из руку – има је свуда.

✱

Зашто да правимо нове грешке, кад је и старих довољно.

✱

Један иде преко моста и диви се лепоти реке,
а други се тресе: „Хоћу ли стићи до обале?“

✱

Кад би богаташ трошио исто толико колико сиромашан,
био би још богатији.

✱

Лаж је на свим језицима иста.

✱

Може се цео месец изгурати без динара, ако имате пар стотина евра.

✱

На крају је подетињио, али је ипак умро од старости.

✱

Његова глава је била створена за главобољу.

✱

Од алкохола умиру, али и без алкохола умиру.

✱

Одрасли уче децу да говоре истину, а сами им причају бајке.

✱

Папагај и орао не могу у истом кавезу.

✱

Песници се рађају у књигама, а умиру на полицама.

✱

Преко границе је добро, а и код куће није боље.

✱

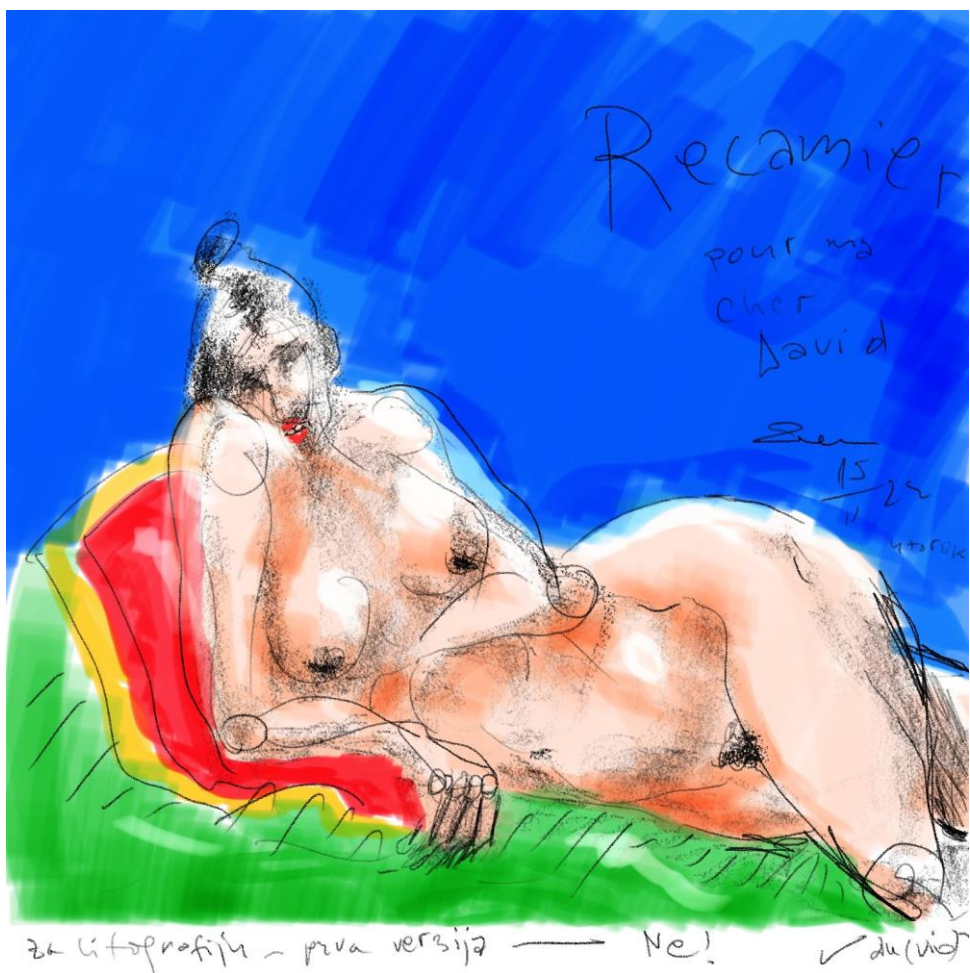
Авијација је најбржи вид транспорта: за девет сати можеш стићи у Америку, или за један секунд на онај свет.

✱

Ако други не могу поправити оно што си ти забрљао, какви су онда они специјалисти?

Превео с украјинског: Јарослав Комбиљ

РАЗГОВОРИ

Данко Стојнић: „Recamier“ (2021)

Душан Видаковић

КАД СЕ ГАСИ СВЈЕТЛОСТ, ГАСИ СЕ СВИЈЕТ

(Разговор са песникињом Олгом Лалић-Кровицком)

Рођена на Јадрану, у Шибенику, 1980. године, књижевница, преводитељка и визуелна уметница Олга Лалић-Кровицка већ четврт века живи у пољским Карпатима. Дипломирала је славистику на Јагјелоњском универзитету у Кракову и објавила петнаестак књига поезије, драма и бајки на српском и пољском језику. Поред тога што је била двоструки стипендиста Министарства културе Пољске, за своје стваралаштво добила је и низ признања међу којима су „Златни круг“ за афирмацију српске сатире у свету, награда Струшких вечери поезије и Удружења књижевних преводилаца Црне Горе. Најновија збирка поезије Олге Лалић-

Кровицке носи наслов „Причај ми о свјетлу“, а њени издавачи су „Алма“ и „Сунчани брег“ из Београда.

У својој актуелној књизи трагате за светлом. Па, да ли данашњем човеку недостаје више светла и ко га је, зашто угасио?

- Свјетлост је угасио сам човјек и мора сам да је упали, како бисмо сви живјели у једном добронамјерном свијету. Зло се веома лако прима, док се свјетлости сјај мора дуго тражити. Но, увијек је боље ићи дужим путем ка свјетлости, него лакшим, а злим. Човјек мора пуно радити на себи како би могао примити неко дубље свјетло, иако је оно са нама од рођења. Неопходно је неговати га и обликовати за своју душу и спас.

Другим речима, и Ви својим стиховима то потенцирате, цивилизација је све удаљенија од своје исконске суштине.

- Исконска суштина постоји још увијек, али код малог броја људи. Они су драгоцјеност. Док су се многи предали шумовима модерног свијета који ништа доброг не доноси, већ само води ка пропасти. Цивилизација се убрзаним темпом удаљава од свога бивства, тако да све теже може разлучити куда јури и гдје је добро.

Ваша песме су, у великој мери, сведочанство да живимо у времену лажи, односно да је понекад оно што нам се привиђа ближе истини од онога што видимо својим очима.

- Лаж и опакe комбинације владају овим свијетом и његова су несрећа. У неку руку, то се и подразумева у датим околностима. Није све видљиво, па отуда крећу разлози, зашто и како. Понекад у себи кријемо све оно што нас обузима, а кад је скривено, оно ћути и смије се. Кроз историју знамо да је много и свуда одувијек било (не)праведности, без обзира на епохе и године. Ипак, она се данас више примјећује, премда неправедности могу бити и видљиве и невидљиве. Тражимо комад свјетла, а свјетло је у нама. Требали би га сви истовремено износити из своје нутрине на свјетлост дана, како бисмо овај свијет учинили бољим и квалитетнијим, и како би наши потомци могли наставити започето, без пребрзог заборава. Нека и генерације које дођу послје говоре да су наслиједиле нешто позитивно и лијепо, што нас гради. Свјетло у човјеку гради свијет. Оно је основа нашег живота. Кад се гаси свјетлост, гаси се свијет.

Упечатљива је Ваша синтагма *проза живота*. Шта подразумевате под тим?

- Рутину и досаду. Када се ништа не мијења у нама и око нас, када све траје монотонно и без већих духовних изазова. Можда нам је такво стање некада и потребно. Након неког времена, кад се вратимо у нормалу, све доживљавамо дубље и искреније.

Начин на који анализирате феномен утицаја историје на свакодневицу појединаца доводи до закључка да и она пречесто генерише хладноћу у душама људи.

- Историја утиче на све око нас, а на појединца - посебно тешко и брутално. Истовремено, без борбе нема побједе. Ако нас хладноћа убија, треба се борити, вјеровати у себе, у Бога, и када смо слаби или најслабији. Уна-

точ великој количини страха, људи заиста могу побиједити у тој борби када то себи поставе за циљ.

Издаз из овог лавиринта нелогичности видите у окретању ка духовним вредностима и литератури.

- Човјеку није потребно пуно, али, нажалост, није способан да то и примијети. Због све брже потраге за материјалним добрима, чини му се да духовне вриједности нису модерне и да су непотребне. Сматра да је довољно ако носи крст око врата или урла о противнику и неправди, коју најчешће он сам себи наноси. Његов лажни свијет дубоко залази у неку антихристову пропаст. Али он, у свом хаосу, тога није свјестан, тако да не дозвољава да му се помогне. А, заправо, само му Бог може помоћи, будући да Бог воли сваког човјека без обзира ко је и шта. Други људи на то немају много утицаја, нити га могу осуђивати. У том смислу, литература као самоспознаја себе је изузетно драгоцјена. Понекад себе губимо, а понекад смо себи блиски. Али, све у свему, морамо се трудити да будемо цјелина у нашој раскошној личности.

Као могућност да се човек заштити од стварности која га вређа и повређује, препознајете и умеће учења од бола и ослушкивања тишине.

- Човјек не може побјећи од стварности, макар путовао на крај свијета. Али кроз смирење може повратити стабилност властитој стварности. Бол дјелује као катарза. Води нас на неко друго мјесто. Често се мучимо тражећи излаза из боли, међутим пролазак кроз њу ствара новог човјека. Искусног и сабраног. Као што онај који умије ослушкивати тишину зна шта је то смиреност која води у дубине сваког ослушкивача.

У Вашем животу и стваралаштву посебно место има однос са природом који је у рукопису „Причај ми о свјетлу“ метафорички исказан посматрањем једног стабла у Карпатима.

- Карпати су лепо поднебље за живот, али постоје нека мјеста у којима се гушимо и осјећамо усамљени, баш као то дрво. У Карпатима су се дешавале многе крваве битке, па и протјеривање Русина у удаљене крајеве Пољске током акције *Висла*, тако да их је овде јако мало остало. Карпати су изазов за живот. Једна од највећих битака на овим просторима, дукланско-карпатска за време Другог свјетског рата, оставила је иза себе велики и дубоки ожиљак. То подсјећање се види и са словачке и са пољске стране, па и

уз пут на међународној цести која пролази овуда: послеријатна гробља, споменици, оружје.

Како Пољаци данас доживљавају Балкан и његове народе?

- Све више им је интересантан тај дио Европе. Често га у последње вријеме посјећују. Не само туристичке дијелове Балкана, него и оне који не живе од туризма. Пољаци још увијек добро памте рат у бившој Југославији и за њих је то нешто изузетно ужасно. Многима је жао што се Југославија распала. Доживљавали су је веома позитивно. Нема више ни пропаганде против Срба, присутне деведесетих година. Све је јасније ко је био ко у том ужасном рату, односно да су са сваке стране били, пре свега, људи, и невини и одговорни за све оно што се дешавало. Све више се чују позитивни утисци Пољака не само о Јадранском мору, већ и о Србији и православљу, Македонији и Охриду.

Својим преводачким радом дали сте значајан допринос присуству ексјугословенских писаца на језику нобеловаца Милоша, Шимборске, Токарчукове и других великих књижевника. Који се аутори са ових простора највише читају у Пољској?

- Има их више. Много су превођене књиге разних писаца и пјесника који се истичу властитим карактером и оригиналношћу. Међу њима су, наравно, Милорад Павић, Мирослав Крлежа, Иво Андрић, Бора Ћосић, Слободан Селенић, Дубравка Угрешић, Ведрана Рудан, Славенка Дракулић, Предраг Матвејевић и многи други.

АУТОРИ

Данко Стојнић: „Лажно сведочење“ (2021)

Андрић Иво Мијо – Рођен је 1948. године у Чанићима код Тузле. Дипломирани политиколог. Објавио је више од тридесет и пет књига поезије и прозе, као и десет књига афоризама. Књижевни радови преведени су му на десетак страних језика. Члан је Друштва хрватских књижевника и Друштва писца Босне и Херцеговине. Живи у Загребу.

Берић Миладин – Рођен је 1962. године у Бањалуци. Дипломирани инжењер електротехнике. Пише поезију, сатиричне приче и афоризме. Објавио је двадесетак књига поезије, прича и афоризама. Заступљен у бројним антологијама, нашим и страним. Био је главни уредник сатиричника „Носорог“. Живи у Бањалуци.

Божичковић Данијела – Рођена је 1968. године у Вршцу. Дипломирани педагог и учитељ. Пише кратке приче и прозу. Објавила: *Звездана приче* (у два издања, збирка кратких прича, 2009), *Имате ли чудне снове* (роман, 2010), *Сочно и Опоро --- : --- П. С. Поверљиво* (збирка прича, 2013), *Под кожа* (на македонском језику, 2014), *У страху је велики страх* (роман за децу, 2014), *Чипка и чоколада* (коауторска књига са Антилетом Живковић и Станком Холцером, 2015), *Буди безобразно лепа* (збирка песама, коаутор са Антилетом Живковић, 2016). Заступљена у преко четрдесет зборника. Сарађује са часописима. Превођена на македонски и италијански. Вишеструко награђивана у земљи и иностранству. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Петровцу на Млави.

Видаковић Душан – Рођен је 1969. године. Новинар и писац. Уређивао је часописе „Ваљевска књижевна радионица“ и „Књижевна реч“. Од девете деценије XX века, публиковао је неколико хиљада новинских текстова, највише у српским дневним листовима („Блиц“, „Демократија“, „Борба“, „Данас“, „Балкан“, „Дневник“). Био је извештач током НАТО агресије на Србију. Специјалност су му разговори са књижевницима и другим уметницима. Аутор је песничких збирки: *Брзином воза* (1992), *Књига о Ходу* (1994), *Екстрасистола* (1994), *Исцрпљивање ничим* (2003), *Балкан/Балтик* (2010) и *Годоов дублер* (2019). Један је од приређивача сепарата *Srbska literatura* који је, на словеначком језику, изашао у љубљанској ревији „Apokalipsa“ (1999), као и тематског блока *The tanka of Southeastern Europe* штампаног, на енглеском језику, у америчком часопису „Atlas Poetica“ (2013). У иностранству су издата два избора из Видаковићеве поезије: на словеначком језику *S prebolene obale* („Са прежаљене обале“, 2005) и на пољском *Na rozdrożach* („На раскршћима“, 2014). Песме и интервјуи су му превођени још и на енглески, руски, немачки, мађарски, шведски, сло-

вачки и македонски језик и заступљене у више десетина антологија и зборника у Србији и свету. Добитник је више књижевних награда.

ДЕСПОТОВИЋ МИЛИЈАН – Рођен је 1952. у Субјелу код Косјерића. Песник, есејиста и афористичар. Објавио је осамнаест збирки песама, пет књига афоризама и књигу афористичких мисли *Мисленик* (2014), једну монографију и десет књига есеја и приказа. Уредник је првог српског хаику часописа „Паун“, покренутог 1988. у Пожеги, као и књижевних новина „Свитака“. Заступљен у више зборника и антологија у земљи и иностранству. Афоризми, савремена и хаику поезија су му превођени на: италијански, француски, шпански, енглески, немачки, мађарски, словеначки, румунски, русински, пољски, бугарски, македонски, турски, руски, јапански, грчки и јерменски језик. Добитник бројних награда. Живи у Пожеги.

ДИМАНОВ ИВАЈЛО – Рођен је 1956. године у Софији. Дипломирани филолог. Аутор је збирки песама *Трг Гарибалди* (1989), *Додатак закону о заштити живописних снова* (2002), *Добро вече, госпођо туго!* (2008), *Губилиште* (2011), *Сви клоновни одлазе у рај* (2013), *Бермудски двоугао* (2015), *Колумбијум за птице и мртве илузије* (2017), *Концерт за славуја и хорну* (2019) и *Сви путеви воде ка „Гарибалдију“*. Такође је аутор збирки приповедака *Леонардов кишни мантил* (2006) и *Убица са 24 диоптрије миопије* (2010), као и књиге *Не пуцај у Мелпомену* (2009) – збирке позоришне критике. Године 2015. објављен му је музички албум са оригиналним песмама *Наздравље самоћи!*. Песме су му преведене на енглески, француски, немачки, италијански, руски и турски језик.

ДИМИТРИЈЕВИЋ С. МИЛАН – Рођен је 1947. у Лесковцу. Дипломирани астроном и физичар, доктор наука. и преводи поезију. Књиге: *Песме* (преведена на бугарски), антологија *Космички цвет* (2003) и *Пред звезданим вратима* (савремена бугарска поезија, 2015), као и више књига о астрономији. Члан је Удружења књижевника Србије.

ЂУКИЋ БОГОМИР – Рођен је 1943. године у Марковцу. Доктор филозофије. Објавио је тридесетак књига, од којих и: *Генетички структурализам* (1994), *Естетичке теме* (1997), *Хеленска естетика* (1999), *Огледи о умјетности* (2003), *Естетика приче* (2004), *Савремене стратегије обесмишљавања* (2009) *Философска мисао Срба Босне и Херцеговине*, у три књиге (2010), *Форма и вреднота* (2010), *Савремени дух декаденције и пропаст западне културе* (2011), *Ликови и сјене кривих огледала* (2011), *Logos, poiesis, aesthesis* (2011), *Философија и умјетност* (2014), *Метафилософска тачка гледишта* (2018) и *Есеји о српској филозофији* (2018). Такође и неколико збирки пјесама: *Заноси и сумње* (2014), *Усорске пјесме* (2015), *Пјесме сапатнице* (2017), *На валовима вјечног питања* (2018) и *О барокним цвјетовима и француским пјесницима* (2018). Написао је и двије монографије о пјесништву: *Свјетлост над Стојчиновином* (2015) и *Данилов Хомер предграђа* (2018).

Ђуричковић Милутин – Рођен је 1967. у Дечанима. Доктор филолошких наука. Песник и прозни писац за децу и одрасле, новинар и књижевни критичар. Члан Удружења књижевника Србије и Удружења новинара Србије. Уређивао часописе *Светионик* и *Наше стварање*. Заступљен у 35 антологија и избора. Радови су му превођени на десетак језика. Објавио је 53 књиге – 16 белетристичких (песме, афоризми, романи) и 37 научно-стручних издања. Добитник је награда: *Сима Цуцић* (најбоља књига за децу, 2010), Награда за најбољу дечију књигу године (Подгорица, 2010), *Раде Обреновић* (најбољи роман године за децу, 2011), *Доситејево перо* (трећа награда дечијег жирија, 2011, 2013). Живи у Београду.

Елезовић Стефан – Рођен 1995. године у немачкој. Магистар социологије. социологију. Пише поезију, прозу, есеје и приказе. Сарађује са часописима. Заступљен у зборницима. Објавио збирке песама *Лешинари*, (2018), *Робови Моране* (2020) и *Ензими* (2021).

Зубић Александра Сана (Калишек) – Рођена је 1970. године у Бугојну. Објављени романи: *Ни корака назад* (2013), *Љепота таме* (2014), *Селена* (2017) и *Ивонин опроштај* (2021). Живи у Линцу (Аустрија).

Јеремић Гордана – Рођена је 1971. године. Објављене књиге: *Ана* (роман, 2015), *Бепче* (сликовница, 2016), *Књига бајки за мала срца* (2017), *Ненад: dijagnoza F.2019* (роман, 2021); Живи у Београду.

Ковач Јоланка (Jolánka Kovács) – Рођена је 1958. године у Зрењанину. Дипломирани филолог (мађарски језик). Преводи с мађарског на српски и са српског на мађарски. Пише прозу. Објавила је две збирке новела и збирку бајки. Превођена. Добитник је бројних књижевних награда. Живи у Мужљи.

Комбиљ Јарослав – Рођен је 1944. у Старој Дубрави (БиХ, Република Српска). Дипломирани технолог. Преводи с украјинског и руског језика на српски и са српског на украјински. Пише песме и приповетке. Са украјинског на српски до сада објављени преводи три романа, једне збирке есеја, једне збирке песама, једне збирке драмских текстова, а по књижевним часописима су штампани преводи око двесто песама, неколико есеја, стотинак афоризама, одломци из свих пет преведених романа, као и једна новела. Са српског на украјински објављена је једна збирка драмских текстова за децу. Његови преводи су објављивани у бројним нашим и страним часописима. Члан је Националног удружења украјинских књижевника. Живи у Врбасу.

Лазаревић Дајана – Рођена је 1993. у Шапцу. Дипломирани филолог. Преводи с руског, белоруског и енглеског. Објавила је три књиге поезије, један роман и једну биографију. Живи у Београду.

ЛАЛИЧИЋ ПЕКО – Рођен је 1944. године у Гусињу. Дипломирани политиколог и мастер менаџмента. Објавио је шеснаест књига афоризама, романа и песама. Живи у Мајданпеку.

ЛЕВЕНТЕ ПАЛ ДАНИЕЛ (Levente Pal Daniel) – Рођен је 1982. године. Песник, писац, преводилац и драматург. Објавио је пет књига песама и три прозне књиге. Његови позоришни комади су на репертоарима позоришта широм Мађарске. Дела су му преведена на енглески, немачки, португалски, шпански, турски, тајски, кинески, арапски и српски језик. Књиге на српском језику: *Сунчева светлост и месо* (2021, 2022), *Осми Округ Господњи* (приче, 2022). Добитник је бројних међународних признања и награда. Живи у Будимпешти.

НЕДЕЉКОВИЋ САША – Рођен је 1969. године у Београду. Доктор антрополошких наука. Објављени романи: *Без страсти : Апокрифни практикум за коришћење ауторефлексивног приступа у антрополошком истраживању гностичке праксе* (2021) и *Отац пред вратима* (2022). Живи у Београду.

РАЈОВИЋ БОЈАН – Рођен је 1988. на Цетињу. Дипломирани филолог (српски језик и јужнословенске књижевности). Коаутор књиге *Маратон на кратке стазе* (2012). Објавио је књигу афоризама *Бродоградња у боци* (2015). Награђиван за афористичко стваралаштво. Живи на Цетињу.

СИЧОВИК ИХОР (Ігор Січовик) – Рођен је 1945. године у Украјини. Дечији писац, хумориста, сатиричар, поета, прозаик, драматург, преводилац. Објавио је три књиге сатире и хумора: *Жртва моде* („Жертва моди“, 1972), *Опчињена шесторка* („Зачарована шістка“, 1978), *Азбука за одрасле* („Азбука для дорослих“, 1985). Објавио је политичко-сатирички роман *Дурилло* („Исповест председничког псића“, 2003), као и причу-роман *Невероватне авантуре барона Минхаузена у Украјини* („Неймовірні пригоди барона Мюнхга-узена в Україні“), која је драматизована и са успехом приказивана на сцени. Такође је аутор више од четрдесет књига за децу. Његова дела објављивана су у многим зборницима и књижевним часописима, а такође и у букварима и читанкама. Члан је Националног удружења писаца Украјине.

СКРОЗА ТАМАРА (Skrozza) – Рођена је у Сомбору. Новинарка. Живи у Београду.

СТОЈНИЋ ДАНКО – Рођен је 1955. у Београду. Педијатар. Бави се дечјом пулмологијом и фтизиологијом. Објављене прозне књиге: *Априорна фантастика*, *Синтетичка аутобиографија*, *Две приче*, *Градске приче*, *Шест прича*, *Фасцикле*, *Девет прозора*, *Неколико чудних прича о екскурзорима*, *Колекција споредних размишљања о оцу*, *Диспликације*, *Мравињак*, *Повезивање*, *Метроном*, *Укус кафе и други одломци*, *Нематеријални остаци*, *Чистач ципела*, *Диспликације II* и др. Живи у Београду.

ТОДОРОВ МИЛАН – Рођен је 1951. године у Банатском Аранђелову. Дипломирани филолог (југословенске књижевности). Књиге прича: *Ухом за крухом* (1976), *Безброј наших живота* (2011), *Не могу овде да дочекам јутро* (2014) и *Телефонски именик мртвих претплатника* (2019). Романи: *Лек против смрти* (2016), *Редослед једноставних ствари* (2017), *Пристаниште* (2018, 2019) и *Не могу сви да умру лети* (2020). Драма: *Кунинско лето* (Српско народно позориште, сезона 1985-1986). Књиге сатиричних афоризама: *Црвени и плави* (1981), *Сиротињска забава* (1990), *Острво без блага* (2003) и *Покори се и почни* (2013). Књиге сатиричне поезије: *Боца под притиском* (1980) и *Претакани Срби* (2009). Написао је више радио драма и позоришних кабарета. Заступљен је у најзначајнијим домаћим и многим светским антологијама сатире. Живи у Петроварадину.

ТРИФУНОВИЋ СТАНИМИР – Рођен је 1968. године. Дипломирани психолог. Објавио је збирке песама *Бестуђе и одјек* (1993), *Самоће* (2006) и *Тишине* (2008); збирке прича: *Преознавање* (2014), *Поподневни разговори* (2018) и *Нулти слушај* (2021); и роман *Рукопис једног меланхолика* (2017). Живи у Крушевцу.

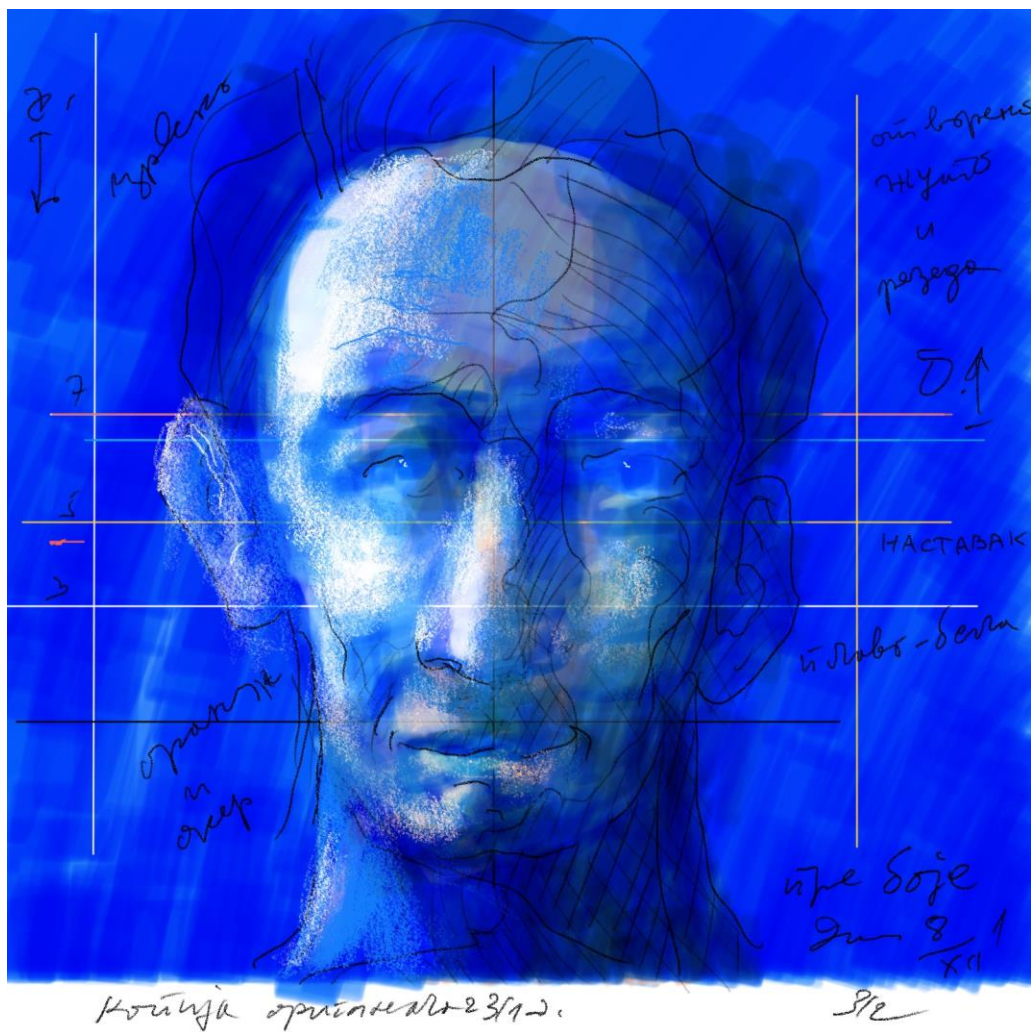
УШКАЛОВ ОЛЕКСАНДР САШКО – Рођен је 1983. године у Украјини. Филолог и преводилац. Песник, драматург и прозаиста). Објављена му је збирка песама *Перипатетика-блюз* („Перипатетика-блюз“, 2002), збирка апсурдних драма *ESC* (2006), роман *БЖД* (2007, 2008) и збирка приповедака *Гест* (*sho(r)t stories*) („Жест (*sho(r)t stories*)“, 2013). Објавио је бројне приповетке и есеје у периодичици и књижевним часописима. У коауторству с оцем аутор је две књиге дечијих прича. Преводи са немачког. Заступљен је у антологијама.

ХРИСТОВА ЦОНКА – Рођена је у Софији. Дипломирани филолог. Објавила је три књиге песама: *Речи на раскршћу* (2005), *Размишљања једног мрава* (2008) и *Питала сам маму*. Радила је као новинар. Члан је Савеза бугарских писаца. Добитник је низа националних награда. Живи у Дрјанову, Габровска област (Бугарска).

ЦИЛИК ИРЕНА – Рођен је 1982. године у Украјини. Пише поезију и прозу, на украјинском, руском и енглеском језику. Објавила је две збирке песама, две збирке приповедака, један роман и две књиге за децу. Превођена је на више од десет језика. Члан је украјинског ПЕН клуба.

ЧОТРИЋ АЛЕКСАНДАР – Рођен је 1966. године у Лозници. Од 1984. године објављује афоризме и приче у новинама и часописима. Објавио је књиге афоризама: *Даћемо ми вама демократију*, *Пета колона*, *Недозвољене мисли*, *Кратки резови*, *Гола истина*, *Померање памети* (сатирични афоризми); *Играње главом* (афоризми о спорту); *Својеглава књига*, *Дечја посла* и *О љубави с љубављу* (афоризми за децу); *Добре вибрације* (афоризми о женама и мушкарцима); књиге сатиричних прича: *Обележене приче*, *Приче пред буђење*, *Причињавање* и *Друге приче* и књигу прича за децу *Озбиљно смешна књига*. Књиге афоризама или прича објављене су му у Румунији, Македонији, Словенији, Пољској, Мађарској и Бугар-

ској. Приредио је антологију српског афоризма за децу *Раздељак*, зборник афоризама о спорту *Дриблинг духа*, Антологију савременог стваралаштва за децу српских писаца у расејању и Антологију савремене руске афористике. Заступљен је у антологијама које су објављене у САД, Русији, Немачкој, Шпанији, Италији, Аустрији, Бугарској, Македонији, Пољској, Румунији, Словенији, Шведској и другим државама. Међу осталим, добитник је признања: „Златна кацига“, „Радоје Домановић“, „Владимир Булатовић Виб“, „Јован Хаџи-Костић“, „Драгиша Кашиковић“, „Стеван Сремац“, „Ђорђе Фишер“, „Златна значка“, „Златни беоцуг“, „Витезово пролеће“ и „Доситејево перо“ (награда ученика београдских школа). Лауреат је и књижевних признања у Бугарској, Румунији, Македонији, Црној Гори, БиХ и Либану. Приче и афоризми преводјени су на енглески, пољски, немачки, француски, словеначки, мађарски, румунски, шпански, македонски, руски, белоруски, албански, словачки, чешки, шведски, грчки, бугарски, русински, италијански, португалски, јерменски, грчки, каталонски, баскијски, арапски и турски језик. Живи у Панчеву.

Данко Стојнић: „Пре боје“ (2021)